

Statisztikai Szemle

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BAGÓ ESZTER, DR. BELYÓ PÁL (a Szerkesztőbizottság elnöke),
DR. FAZEKAS KÁROLY, DR. HARCZA ISTVÁN, DR. JÓZAN PÉTER, DR. KARSAI GÁBOR,
DR. LAKATOS MIKLÓS (főszerkesztő), NYITRAI FERENCNÉ DR., DR. OBLATH GÁBOR,
DR. RAPPAI GÁBOR, DR. ROÓZ JÓZSEF, DR. SPÉDER ZSOLT,
DR. SZÉP KATALIN, DR. SZILÁGYI GYÖRGY

88. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2010. JÚNIUS

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnomás csak a forrás megjelölésével!

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Lakatos Miklós
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Belyó Pál
2010.106 – Xerox Magyarország Kft.

Szakreferensek: Farkas János (társadalomstatisztika),
dr. Hajdu Ottó (módszertan), Laczka Sándorné dr. (gazdaságstatisztika)
Szerkesztők: Bartha Éva, dr. Kondora Cosette, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes
Internet szerkesztése: Bada Ilona Csilla

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.

Telefón: 345-6908, 345-6546 Telefax: 345-6594

Internet: www.ksh.hu/statszemle

E-mail: statszemle@ksh.hu

Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág (1008 Budapest, Orczy tér 1).

Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
valamint e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu) és faxon (303-3440).

További információ: 06-80-444-444

Előfizetési díj: fél évre 6000 Ft, egy évre 10 800 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Fényes Elek u. 14–18. Telefon: 345-6789

Tartalom

Tanulmányok

A Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Bizottságának százötven éve – <i>Nyitrai Ferencné dr.</i>	585
Agrárcenzusok 1895 és 2010 között – célok, módszertani megoldások, eredmények – <i>Dr. Laczka Éva</i>	603
Nyugdíj megszerzés és a teljes aktív életút – <i>Bálint Mónika – Köllő János – Molnár György</i>	623

Műhely

Burjánzó számok, mutáns adatok – <i>Havasi Éva</i>	648
--	-----

Fórum

Fórum a 2011. évi népszámlálás előkészítéséről – <i>Kovács Marcell</i>	660
Beszélgetés dr. Kápolnai Ivánnal – <i>Dr. Lakatos Miklós</i> ..	668
Hírek, események	673

Szakirodalom

Folyóiratszemele

Kleber, B. – Maldonado, A. – Scheuregger, D. – Ziprik, K.: A 2011. évi nép- és lakásszámlálás cím- és épületregiszterének felépítése Németországban – (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	678
A 2006. évi regiszteralapú próbaszámlálás eredményeinek értékelése Ausztriában – (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	681
Duboz, M.-L. – Guillain, R. – Le Gallo, J.: Ágazati koncentráció az Európai Unióban: kelet a nyugat tükre? – (<i>Salamon Melinda</i>)	683
Kiadók ajánlata	685
Társfolyóiratok	687

A Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Bizottságának százötven éve

Nyitrai Ferencné dr.,
a KSH ny. elnöke

Jelen tanulmány, noha a statisztika történetének egy jeles eseményéből (az MTA Statisztikai Bizottságának megalakulásának 150 éves évfordulójából) indul ki, alapjaiban és részleteiben a közelmúlt statisztikai munkájával foglalkozik. A Szerző, aki éveken át résztvevője, sőt irányítója volt a bizottsági munkálatoknak, időrendben, következetes alapossggal tekinti át ennek a szakmai-tudományos intézménynek változatos, ugyanakkor bizonyos alapvetően fontos statisztikai kérdésekre következetesen visszatérő előadásait és vitáit.

TÁRGYSZÓ:
Statisztikatörténet.
Tudománytörténet.
Tudományos együttműködés.

Százötven évvel ezelőtt, 1860. május 7-én vetődött fel, hogy az Akadémia már meglévő bizottságai mellé célszerű lenne egy Statisztikai Bizottság (korabeli szóhasználatnál Bizottmány) felállítása is. A Bizottság 1860 júliusától megkezdte működését, feladatkörét az 1861. évben kiadott *Akadémiai Almanach* részletesen közölte. Működési szabályzata körülbelül az első világháborúig, 1874-től pedig nemcsak a statisztika, hanem a nemzetgazdaságtan területére is kiterjedt. Minderről igen részletes beszámolót kapunk az Akadémia egyik nagy statisztikusának, *Thirring Gusztáv*-nak 1927-ben tartott székfoglaló értekezésében.

1. A kezdetek

A Statisztikai Bizottság ezen a néven 1872-ig működött. A megalakulása után eltelt tizenkét év alatt értékes és sokrétű munkát végzett. Ki kell emelnünk azt a tevékenységét, mellyel – eléggé nem dicsérhető módon – napirendjére tűzte és állandóan napirendjén is tartotta az Országos Statisztikai Hivatal felállításának szükségességét, egy önálló magyarországi statisztikai felvétel (népszámlás) elvégzését. E mellett statisztikai tudománytörténeti anyagot is gyűjtött, szakkiadványokat gondozott, *Statisztikai* (1865-től *Statisztikai és Nemzetgazdasági*) *Közlemények* című kiadványában adott közre, melyet *Hunfalvy János* szerkesztett, akinek megromlott látása miatt a VI. kötettől kezdve *Keleti Károly* vette át a szerkesztést. A kiadvány összegyűjtötte a bizottsági tagokon túl a kor legkiválóbb szakmai képviselőit. „...1871-ig 8 kötet jelent meg, 65 nagyobb tanulmánnyal és számos apróbb közleménnyel és hírrel.” – írta Thirring. Bízást tekinthetjük ezt az időszakot a Bizottság egyik legtermékenyebb korszakának. 1867 és 1871 között végre létrejött az önálló magyar Statisztikai Hivatal is. Mint ismert, Keleti miniszteri osztálytanácsosi kinevezése (az ún. legfelsőbb kézirat) már 1867. május 25-én megszületett Schönbrunnban, azonban *I. Ferenc József* csak 1871. április 18-án hagyta jóvá „Az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal ügyköre és ügyviteli szabályzata” című előterjesztést, és csak ekkor nevezték ki Keletit a Hivatal igazgatójává. Mindeddig a szervezést előkészítő nehéz és körülményes munkák, valamint az időközben felmerülő statisztikai feladatok a Bizottságra hárultak. „Ez az az időszak, – írta ugyancsak Thirring – mely egy évtizednél alig hosszabb időt ölel fel ... az az idő, amidőn az Akadémia statisztikai bizottmánya útján, a hivatalos statisztika hiányát kívánta pótolni...”.

Ezt követően a Statisztikai Bizottság, 1874-ben *Nemzetgazdasági Bizottsággá* alakult és főként *Csengery Antal* akadémikus (akkori másodelnök) szorgalmazására

feladatául tűzte ki a Magyar Országgyűlés és a Kormány közgazdasági munkájának szakmai megalapozását elemzését. Ezért úgy találta, hogy nevében is alkalmazkodnia kell az új feladatokhoz. 1878-ban ismét felvette a *Nemzetgazdasági és statisztikai bizottság* nevet, de a közhasználatban az előbbi terjedt el majd „...1899 óta – minden hivatalos indoklás nélkül – végleg elhagyta címéből a *statisztikai* jelzőt, – kutatta ki Thirring Gusztáv. Azt is megállapította, hogy „Működése azóta tényleg túlnyomóan nemzetgazdasági irányú, kiadványai között *Malthus* munkájának fordításán kívül ... csak egy jelentékeny statisztikai gyűjteményt találunk: a *Nemzetgazdasági és Statisztikai Évkönyvet*.”

A Bizottság új célkitűzéseit az *Akadémiai Almanach* 1879. évi száma a következők szerint rögzítette. „*A Nemzetgazdasági Bizottság feladata általában a nemzetgazdasági tudomány fejlődését és haladását figyelemmel kísérni és ismertetni különösen pedig munkássága körében felvenni azon fontosabb kérdéseket, amelyek Magyarország nemzetgazdasági fejlődésére befolyást gyakorolnak, továbbá azokat a statisztikai adatokat begyűjteni, amelyek a magyar koronához tartozó országok közgazdasági viszonyaira vonatkoznak, más államok adataival is egybevetve feldolgozni és a kibocsátásuk által Magyarország nemzetgazdasági fejlődésének lehetőleg megbízható, pontos ismertetését eszközölni. A bizottság munkássága eredményeit szakfolyóiratban bocsátja az érdeklődők rendelkezésére.*”

A Bizottság első elnöke 1860 és 1866 között *Dessewffy Emil* volt, akitől ezt a tisztséget 1867 és 1872 között *Lónyai Menyhért* vette át. Tagjai sorában megtalálhatjuk mindazokat a kiváló statisztikusokat, akiket azóta is számon tart a statisztikus szakma és a tágabb tudománytörténet. Az elnök mellett előadók tevékenykedtek. Az első előadó 1860 és 1870 között *Hunfalvy János* volt, őt 1870 és 1872 között *Keleti Károly* követte. A Bizottság munkásságát dicséri az időközben megjelentetett néhány reprezentatív kötet, mint például 1896-ban *Ráth Zoltán* „Magyarország statisztikája” című alpműve, avagy 1890-ben *Földes Béla* „A bűnügy statisztikája” című könyve. Fontosnak találjuk annak megemléztetését, hogy „A Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények megszüntetése után a Statisztikai Bizottság egy közgazdasági folyóirat kiadását kívánta megindítani.” – írja ugyancsak Thirring, majd így folytatta „...Ez a folyóirat azonban egy sikertelen kísérlet után csak 1877-ben indult meg *Nemzetgazdasági Szemle* címén, mely többszöri címváltozás után 1898 óta folyamatosan *Közgazdasági Szemle* cím alatt jelenik meg.”

A Statisztikai Bizottság gondoskodott a szakemberek utánpótlásáról is, ezért pályázatot hirdetett „...olyan ifjú számára, aki a pályára való alkalmasságának már adta némi jelét itthon...” és részben külföldön kívánt további ismereteket szerezni. Huszonhárom folyamodó jelentkezett, akiknek a jelentkezési lapját tételesen megvizsgálták és *Dobner Rezső* pénzügyi fogalmazó, jogász végzettségű nyerte meg a pályázatot.

Az első világháborút követően az Akadémiának olyan pénzügyi nehézségei támadtak, amelyek lehetetlenné tették a Bizottság működésének zökkenőmentes foly-

tatását. Változás csak 1928 végén következett be, amikor is a Bizottság – több bizottsági tag véleményezése alapján – elkészített egy javaslatot, amely a Nemzetgazdasági Bizottság munkaprogramjának kibővítéséről és költségvetéséről szólt. Időközben (1932-ben) azonban újra olyan anyagi helyzetbe került az Akadémia, hogy minden kiadványát, folyóiratának terjedelmét csökkentenie kellett. Főtitkári leirat tiltotta meg a terjedelmesebb kiadványok kéziratainak nyomdába adását. A helyzet csak az 1930-as évek vége felé javult, a Bizottság tevékenysége állandósulni látszott.

2. Az újjászervezés

A második világháború azonban gyökeresen megváltoztatta a helyzetet. 1945 után, az Akadémia újjászervezésekor, a Nemzetgazdasági Bizottságot nem hozták létre, csak jóval később, 1967-ben alakították újjá.

A Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Bizottsága 1967. február 22-én tartotta alakuló ülését, amelyen Központi Statisztikai Hivatal akkori vezetője, *Péter György* a bizottság elnökeként vett részt. Ismertette az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya vezetőségének határozatát a Bizottság létesítéséről és vázolta feladatait a következő időszakban, majd létrehozta egy munkabizottságot, amely teljesen meghatározta ezeket a feladatokat.

2.1. A Bizottság munkássága az 1960-as 1970-es években

Az 1960-as 1970-es években a Bizottság munkáját elsősorban az jellemezte, hogy ismertették, értékelték (és ha kellett bírálták) a Központi Statisztikai Hivatalban megjelent, illetve munkában levő módszertani anyagokat. Fontos megjegyezni, hogy ez a Bizottság nyitott volt, meghívottakkal együtt dolgozott. Előfordult a Statisztikai Bizottság ülésein, hogy bizonyos közeli témakörökben megjelent könyveket vagy külső anyagokat is megvitattak. A bevezető előadást gyakran a Bizottság tagjai közül választott, más esetben külső előadó tartotta.

Az 1976. december 13-án tartott ülés fontos eseménye volt a hároméves program kialakítása. A programot a statisztikai tudomány helyzetéről készült elemzéssel indították „Elemzés a statisztikai tudomány helyzetéről” címmel. A program alapelvei a következők voltak:

- a statisztikai tudományt rendszerszemléletben kell kutatni, ezért a hagyományos témákon kívül foglalkozni kell az interdiszciplináris

kapcsolatokkal, az információs rendszerrel, és a számítástechnika statisztikai szerepével;

– vizsgálni kell a gazdaságstatisztika és a társadalomstatisztika integrált rendszereit és kapcsolatait;

– fontos szempont a funkcionális statisztika területeinek tartalmi kialakítása;

– különös jelentőséget kell kapnia a matematikai statisztikai módszerek alkalmazásának az adatfeldolgozás és -elemzés területén;

– a Bizottságnak vizsgálnia kell a statisztikai oktatás helyzetét és szerepét;

– elemezni kell a makro- és a mikrostatistika kapcsolatát;

– a matematikai módszerek és a számítástechnika alkalmazása az általános statisztika egyszerű módszereivel kombinálva igen hatékony lehet;

– újabb felfogásokat kell vizsgálni, a sztochasztikus programozás, a modellszerkesztés kapcsolatairól a korabeli modern gépi technika körülményei között.

Ezek az alapelvek jelezték, hogy milyen irányba kívánt a statisztika haladni már az 1970-es években. Ki kell emelni a matematikai statisztikai módszerek alkalmazásának előtérbe kerülését, ami akkor még világviszonylatban sem volt elterjedt.

Ugyanebben az időszakban tűzte napirendjére a Bizottság a napjainkban is aktuális „A statisztikai osztályozás és nomenklátúra-szerkesztés aktuális kérdései” című anyag tárgyalását melyet a Közgazdaságtudományi Egyetem oktatói dolgoztak ki és adtak elő. Az anyag két részből állt, az első rész verbálisan, szövegszerűen, a második rész formálisan, matematikai-logikai tételek formájában tartalmazta az egyes megállapításokat. A tanulmány második része a matematikai módszereket mutatta be. A módszer kidolgozóit három cél vezette:

a) mindenek előtt az osztályozáshoz szükséges alapfogalmak matematikai definíciója,

b) az általános kérdések megválaszolása;

c) a megfelelő alrendszerek kidolgozása.

A vizsgált anyaghoz kapcsolódott korreferátum a nomenklátúra-szerkesztés kérdését informatikai oldalról tekintette át. Megfogalmazásában az első szintű leképezés az információ, ha azt másodszor is leképezzük, adathoz jutunk, ha azt kezelhetővé tesszük, akkor már tárolásról van szó. A számítástechnikus nem vizsgálja az adatok tartalmi helyességét, hanem azt adottnak tekinti és struktúraalakító szerepét elemzi elsősorban, míg a statisztikus azt nézi, hogy milyen igényeket kell a jó nomenklátú-

rának kielégítenie és hogyan lehet a nomenklatúrát a legjobban megszerkeszteni. Ezért a statisztikus és a számítástechnikus között egy metanyelvre van szükség, amely összekötő szerepet játszik.

Az anyaghoz kapcsolódó másik korreferátum megállapítása szerint a statisztikusok eddig úgy gondolták elegendő egyetlen, a jó, valóságot helyesen tükröző nomenklatúrát szerkeszteni. A gyakorlat azonban azt mutatja, és ezt támasztja alá az elmélet is, hogy ez szükséges, de nem elégséges feltétel, mivel ma már a nomenklatúrák halmazával állunk szemben. Jelenleg száznál jóval több van forgalomban, és fontosságuk különböző – állapította meg a korreferens. Az osztályozás során 15 fontos nomenklatúrát különítettek el. A nomenklatúra kérdése az 1980-as években többször visszatérő témája volt a bizottsági munkának. A felvetődött problémák nagy részét akkor a jövőben tisztázandónak ítélték, és valóban, már ma is egy sor kérdés tisztázásra vár.

Élénk vitákat váltottak ki a nemzetközi összehasonlításokkal foglalkozó előadások is. Ezúttal csak utalnék arra a szakemberek által gyakori megállapításra, miszerint a gazdaságpolitikai, köztük a struktúrapolitikai és nemzetközi kereskedelempolitikai döntések megalapozásához, többek között az ágazati kapcsolatok mérlegére épülő összehasonlító elemzésekre van szükség, különösen olyanokra, amelyek az export szempontjából fontos ágazatokról adnak alapos részletezést. A témakörrel kapcsolatosan vita alakult ki a térbeli statikus és az időbeli dinamikus összehasonlítások kérdéseiről. Ezek az összehasonlítások csak elvileg alkotnak konzisztens rendszert, valójában nemegyszer ellentmondásba kerülnek egymással és ilyenkor kérdéses, hogy el kell-e vetni közülük valamelyiket is és ha igen, melyiket.

Már ekkor is felmerült a Statisztikai Bizottság és az Akadémia különböző más bizottságainak együttműködése. Példaként említeném meg az MTA Statisztikai Bizottsága és Munkatudományi Bizottsága együttes ülését, amelyet 1979. november 9-én tartottak. Az ülés napirendjén az egységes munkaügyi információs rendszer koncepciójának megvitatása szerepelt. Ehhez a Munkaügyi Minisztérium Számítástechnikai Intézete által kidolgozott anyag szolgált alapul.

A vitában nagy hangsúly kapott az egységes munkaügyi információs rendszer kapcsolata más információs rendszerekkel és kifejezésre jutott ezeknek a rendszereknek egymásra utaltsága. Hangot kapott az a vélemény is, hogy a párhuzamosságokat célszerű lenne elkerülni. Példaként említették az állami népesség-nyilvántartás és más munkaügyi nomenklatúrák közötti jelentős átfedést.

Fontos szervezeti változás volt az Albizottságok megalakulása, melyek a munkának számottevő hányadát átvették. Közülük az egyik legjelentősebb munkát az Oktatási Albizottság végezte. Ugyanakkor folytatódott a különböző más akadémiai bizottságokkal való együttműködés. „A gazdaság és a társadalomstatisztika kapcsolatrendszere és jövőbeni útjai” címet viselő együttes ülésen mind a gazdaságstatisztikusok, mind a társadalomstatisztikusok értékes előadásokat tartottak. Az előadásokban és a

hozzászólásokban felmerültek olyan fontossági sorrendi kérdések is, mint például az, hogy miként oldhatók fel a statisztikai méréssel együtt járó, de az integráció szellemével ellentétes olyan konfliktusok, mint például az ár és a volumen konfliktusa.

2.2. Bizottsági munka az 1980-as években

Az Akadémia Statisztikai Bizottsága és a Demográfiai Bizottság az 1980-as évek elején tartott egy igen érdekes együttes ülést. A többváltozós matematikai statisztikai módszerek alkalmazásának tapasztalatait tárgyalták meg. A főreferátum a társadalomstatisztikai alkalmazásokról szólt, a korreferátum pedig a többváltozós matematikai statisztikai, gazdaságstatisztikai módszerek alkalmazásáról adott összefoglaló képet. A társadalomstatisztikai vizsgálatokban eddig eredményesen alkalmazott matematikai statisztikai módszerek közül az előadás a regresszióanalízissel, a faktoranalízissel, a klaszteranalízissel, a korrelációs számítással, a loglineáris elemzéssel foglalkozott. Példaként olyan elemzéseket mutatott be, melyekben ezeket a módszereket már felhasználták. Ezek közé tartozott például a termékenység szintjének meghatározása és az erre vonatkozó gazdasági és társadalmi tényezők elemzése. Ebben az időszakban, amikor még a fejlett külföldi statisztikai hivatalokban is újak minősültek ezek a módszerek az ilyen tárgyú üléseknek nagyon fontos szerepük volt. Ebben az időben a faktoranalízissel már gyakran együtt alkalmazták a klaszteranalízist és a gazdaságstatisztikában felmerülő problémák hasonlóak voltak a társadalomstatisztikai alkalmazások során vizsgáltakkal. A közgazdászok és a statisztikusok egyaránt örömmel üdvözölték a matematikai statisztikai módszerek alkalmazásának előretörését a szakterületükön, és nagyra értékelték a kapott tájékoztatást az alkalmazási tapasztalatokról és a számítástechnikai lehetőségekről.

Az 1980-as évek második felében igen nagy jelentőségű munkát végzett a bizottság, illetve a bizottság felügyelete alatt a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. Háromnyelvű statisztikai szótárt állítottak össze. A Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Bizottsága 1986. március 25-én tartott ülésén, a háromnyelvű szótár egyes részkérdéseit tárgyalták. Az előterjesztő elmondta, hogy a magyar, angol, orosz statisztikai szakszótár elsődleges célja az, hogy megkönnyítse a magyar statisztikai kiadványok idegen nyelvű változatainak előállítását, míg az idegen nyelvről magyarra való áttétel csak másodrendű cél. Többnyelvű statisztikai szótár már korábban is készült a KSH-ban. 1958-ban 1700 kifejezést felölelő szótárt készítettek, majd két évvel később további négy nyelvre bővítették és újra kiadták, 1959-ben pedig egy ötnyelvű demográfiai szó- és kifejezésgyűjtemény jelent meg.

A vitauilésen felszólalók közül a legtöbben azzal a kérdéssel foglalkoztak, hogyan lehet áthidalni a szó szerinti fordítás esetén másik két nyelvben fellépő fogalmi félreértés veszélyeit. Több vélemény hangzott el arról is, hogy csak az egyik nyelven ér-

telmezhető fogalomnak a másik nyelvre történő átültetése hogyan lehetséges, lehetséges-e egyáltalán. A vita összefoglalója nemcsak az alapkoncepcióban felvázolt szótár összeállításáról foglalt állást, hanem a szótárhoz mellékletként csatolni kívánta azokat a kifejezéseket és azoknak tömör fogalmi meghatározásait is mindhárom nyelven, amelyeknek magyarázata a helyes fordítás érdekében feltétlenül szükséges.

Említést érdemel az 1980-as évek tudományos ülészekai közül az is, amelyen a környezeti statisztika fogalmát és ennek elemzését tárgyalták. A négy fő természeti jelenség, a talaj állapota, a levegő, a víz és a zaj környezeti kategóriaként való értelmezése is napirendre került. Megállapították, hogy a környezeti statisztika adatforrásainak két fő típusa különböztethető meg. Az első az állami statisztika, amelynek keretében a kommunális, a mezőgazdasági és a vízgazdálkodási statisztikának van a legnagyobb jelentősége. A második az ún. monitoring rendszer, ebből olyan információkat lehet nyerni, amelyek például a levegő minőségére vonatkoznak, ugyanakkor nem elhanyagolható értékűek a szubjektív véleményeket tartalmazó adatgyűjtések eredményei sem. Az előadás a környezeti ártalmak számszerűsíthetőségének problémáival a károk és költségek statisztikai megközelíthetőségével is foglalkozott.

Ugyancsak emlékezetes volt ez időben a „Régi és új jelenségek az indexszámításban” című előadás. Az előadás egyik korreferátuma szembeszállt a közgazdasági indexelméletnek a statisztikai iskolával szembeni álláspontjával. *Dr. Köves Pál*, akinek az indexelmélet terén iskolát teremtő jelentősége volt, részletesen szólt az indexszámítás jövőjéről. A vitában főként ahhoz a kérdéscsoporthoz szóltak hozzá, mely azt feszegette, hogy a közgazdasági indexelmélet képes-e hozzájárulni és ha igen, milyen mértékben, az indexszámítás gyakorlati problémáinak megoldásához. Elhangzott olyan vélemény is, hogy míg az arányok sem érték-, sem használatiérték-arányokat nem fejeznek ki, addig az indexek semmiféle közgazdasági indikációnak nem felelhetnek meg, sőt ilyen árrendszer mellett a növekedési indexek realitása is kérdésessé tehető. Az indexelmélet és annak különböző elemei a Bizottság 1980-as évekbeli munkájában többször is helyt kaptak.

Ugyancsak kiemelésre érdemes volt az 1984. május 17-én elhangzott előadás a napjainkban is időszerű nemzeti vagyon statisztikájának aktuális kérdéseiről. A vitában azzal foglalkoztak legtöbben, hogyan lehet a nemzetivagyon-számításba bevont javak körét értelmezni. A vita során kétféle megközelítés alakult ki. Az egyik szerint a nemzeti vagyon fogalmába egyaránt beletartoznak a természeti erőforrások, a különböző felhalmozott eszközök és az emberi tőke, sőt a fogalmi meghatározást úgy kell alakítani, hogy abban helyt kapjanak olyan különböző szellemi javak is, mint a szabadalmak, a licencek, szoftverek, valamint a pénzeszközök. Hatással lehetnek az ország gazdasági potenciáljára, a vagyonára – legalábbis fogalmilag – az ország fekvése a táj és az éghajlat adottságai is. A másik megközelítési mód szerint a nemzeti vagyon azon elemeit ölelné fel csak a számbavétel, amelyeknek erőforrásként történő figyelembe vétele szükösségük miatt elvileg is indokolt, illetve amelyek számbavéte-

lére a megfelelő módszertan már kialakult. Részletesen foglalkozott a vita az értékelés és az értékelhetőség kérdésével is. Élénk eszmecsere alakult ki az állóeszközök értékelési, illetve újraértékelési kérdéseiről. Jelentős súlyt kaptak azok a felszólalások, amelyek a nemzeti vagyon-, valamint a nemzetijövedelem-számítások összekapcsolásának fontosságát hangsúlyozták.

Az elkövetkező új akadémiai ciklus első bizottsági ülését 1985. december 9-én tartották, témául a következőket javasolták.

- Metainformációs rendszer, a különböző nomenklatúrák osztályozások, katalógusok tudományos megalapozása;
- a nemzetközi összehasonlítások aktuális problémái;
- a statisztikai felsőoktatás helyzete a felsőoktatási reform keretében vagy a statisztikai oktatás helyzete az oktatás minden szintjén és minden formájában;
- a gazdálkodás minőségének és hatékonyságának mérése;
- a különböző lakossági rétegek közötti társadalmi-jövedelmi különbségek vizsgálata;
- a láthatatlan jövedelmek számbavételének kérdései, vagy a gazdaság látszólag nagy árnyékszférájának tevékenysége, és a jövedelemmérés fogalmi kérdései;
- a tájékoztatás érthetősége a statisztika fogyasztói számára, és nem utolsósorban a közzétett adat minősége;
- az előkészületben levő népszámlálás áttekinthetősége (ezt lehetőleg a Demográfiai Bizottsággal együttesen kell megoldani);
- a reprezentatív lakossági felvételi módszerek elméleti kérdései. különös tekintettel a mintavételi és a becslési módszerekre,
- a háztartásstatisztika mikroszimulációs modellje, ez egyike azoknak a kérdéseknek amelyek először az 1980-as évek második felében merültek fel és amelyekről azóta is többször volt szó a Bizottság ülésén;
- a tevékenységfajták szerinti osztályozás;
- a szabályozás és a statisztika kapcsolatrendszere;
- az elemzési stratégiák;
- a magyar statisztikai szaknyelv helyzete és megújítása, korszerűsítése.

Ez a viszonylag hosszú lista csupán ajánlott „étlap” volt, amelyből válogatni lehetett. Ezúttal is hangsúlyozta a Bizottság az együttműködés fontosságát más akadémiai bizottságokkal.

Nagy érdeklődés kísérte a reprezentatív lakossági felvételek megbízhatóságának néhány elvi kérdését tárgyaló ülést, amelyet 1986. május 29-én tartottak meg. Mint

ismeretes, a reprezentatív statisztikák megbízhatósága keretében három témakörrel van szó: a mintavételi hibáról, a válaszadási hibáról, valamint a becslési módszer esetleges torzításairól. A vitában felszólalók két hibaforrásról is szót ejtettek, az egyik a módszertani elemzési, a másik az interpretációs hibaforrás. Az előbbieken említett téma azért is tarthatott számot különös érdeklődésre, mert az ELAR-minta (ELAR – Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer) módszertani füzetének megjelenése előtt tartották ezt a megbeszélést, tehát a tapasztalatait fel lehetett használni.

1986. november 24-i ülésén tűzte napirendjére a Statisztikai Bizottság a láthatatlan jövedelmek lehetséges hatását a személyes jövedelmek szóródására. Ez a tanulmány már akkor is hosszú múltra tekinthetett vissza, több mint tizenöt évvel korábban kezdődött el a téma megvitatása, s az érdeklődés a téma iránt azóta növekedett. A tanulmány szerzője a láthatatlan jövedelmek körét viszonylag szűken definiálta, csak a következő forrásokból eredő bevételeket becsülte meg láthatatlan jövedelemként:

- az engedély és adózás nélkül végzett termelő és szolgáltató tevékenységből eredő jövedelmek;
- az adózást kikerülő nem mezőgazdasági önálló tevékenységből eredő jövedelmek;
- a borraivaló és a hálapénz.

E jövedelmek nagyságának becslését három változatban készítették el. Az első változatot viszonylag szerényen becsülték, a második és harmadik változatra nagyobb összegű becsléseket állapítottak meg. A cél nem is annyira a tényezőknek a jövedelmek nagyságának becslése volt, hanem sokkal inkább azoknak a tényezőknek a jövedelmek elosztására gyakorolt hatását kívánták feltárni a szerzők, amelyek az e célra kialakított módszer alkalmazhatóságát tudják kipróbálni. Erre látszott alkalmasnak a *mikroszimulációs eljárás*.

A mikroszimulációs eljárásról azóta is több esetben, több értekezleten különböző aspektusokból volt szó. Elvileg az a kérdés merült föl, hogy megengedhető-e az empirikus megfigyelésből eredő valóságos adatoknak és egy modell alapján előállított adatoknak az összevonása és együttes publikálása. A vitában részt vevők helyesléssel fogadták a KSH-nak azt a vállalkozását, amely a mikroszimulációs eljárás alkalmazását tűzte napirendjére több területen is. Abban viszont megoszlottak a vélemények, hogy milyen tágan kell értelmezni a láthatatlan jövedelmek fogalmát és az idesorolható és felmérendő jövedelmek körét. A láthatatlan jövedelmekről feltételezték, hogy eloszlásuk log-normális, ami lehetővé teszi, hogy az egyes személyekhez foglalkozási csoportonként differenciált összegű egyedi jövedelmeket rendeljenek hozzá. E téren sem volt teljes az egyetértés, hiszen a vitában felmerült az is, hogy más típusú eloszlások alkalmazását is célszerű lenne kipróbálni, például a láthatatlan jövedelme-

ket nemcsak a lakosság jövedelmének színvonala és szóródása, hanem a nemzetgazdaság teljesítményének mérése szempontjából is figyelembe kellene részesíteni, hiszen a nemzeti jövedelem vagy a nettó nemzeti termelés időbeli változását az infláció számbavett mértékét, ezek a növekvő és az átlagosnál gyorsabban inflálódó változatlan folyamatok érdemlegesen módosíthatják.

A záró megállapításokban a következő feladatokat emelték ki:

- a csúszópénz értelmezését és a vizsgálatba való bevonás lehetőségének mérlegelését nehéz elválasztani a hálapénztől;
- a láthatatlan jövedelmeknek nemcsak a regisztrált jövedelmeket növelő, hanem az azokat csökkentő hatását is célszerű figyelembe venni;
- az értéknövelő tevékenységhez kapcsolódó láthatatlan jövedelmeket a nettó nemzeti termelésben is indokolt figyelembe venni, még ha a hatásuk csak marginális is esetenként;
- a mikroszimulációs módszer eredményeinek várható hatása azt jelzi, hogy érdemes ennek alkalmazását folytatni és a továbbiakban is vitára bocsájtani az eddig elért eredményeknek.

A továbbiakban csupán az újdonságot hozó ülések témáit említem meg. Ilyen volt például az az ülés, amit 1987. március 23-án tartottak és amelyen a statisztikai titok védelmét a statisztikai iránti bizalmat tárgyalták.

Új típusú ülést tartott az Akadémia Statisztikai Bizottsága 1987. május 19-én, amennyiben a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Módszertani Tanszékén tartották az előadást, amelynek témája a számítógéppel támogatott statisztikai oktatás az adott egyetemen volt. Időszerűséget adott a témának az, hogy 1986-ban megkezdődött a gazdasági informatikusok képzése a Janus Pannonius Egyetemen ami ezen hallgatók ismeretanyagát olyan szinten mélyítette el, hogy az lehetővé tette az összetett társadalmi-gazdasági jelenségek modellezését és az összefüggések strukturális vizsgálatát.

A Statisztikai Bizottság 1980-as évek végi ülésein volt néhány olyan előadás is, melyek a Bizottság és más nemzetközi szervezetek közötti kapcsolatokat elemezte.

Folytatódtak az együttes ülések is. Különösen kiemelésre méltó az 1988. február 23-i együttes ülés a Demográfiai Bizottsággal, amely az 1990. évi népszámlálás programjáról és végrehajtásának új módszereiről szólt. Jelentős része volt az előadásnak és a korreferátumoknak abban, hogy többen felvetették a népszámlálás és a népességnyilvántartás viszonyának kérdéseit, és aggályaikat is kifejezték ezeket illetően.

A Statisztikai Bizottság munkája nyitottá vált. Felszólítást intéztek tagjaihoz és a statisztikai tudománnyal kapcsolatban álló más szakértőkhöz, amelyben javaslatokat kértek a Bizottság által megvitatandó témákra.

Széles körű vita alapján a következő témák tűntek időszerűnek:

- Az 1990. évi népszámlálás programja és végrehajtásának új módszerei, amelyet ugyan korábban megvitattak, de szükségesnek látszott folyamatos megvitatása.
- A havi és a szezonális árindex módszertana.
- Visszaélések a statisztikával (gyakorlati példák alapján).
- Az életszínvonal statisztikájának új vonásai.
- A fogyasztási árindex megbízhatósága és hitele.
- Az indexelmélet gyakorlata és a nemzeti termék értelmezése, ehhez kapcsolódott az a téma, amely a második gazdaság szerepét vizsgálta és kezelését elemezte a statisztikában.
- A magyar gazdaság versenyképességének mérési módszerei.
- A nemzeti vagyon és a potenciális termelés, a nemzeti vagyon számítás konzisztenciája.
- Az új adórendszer és az infláció hatása a háztartások viselkedésére, ehhez kapcsolódtak az adatgyűjtések megtagadásai és a lakossági adatfelvételek megbízhatósága.
- Az adóstatisztika, a lakosság bruttó és nettó jövedelmi helyzetének elemzése.
- A pénzügyi statisztikai rendszer kialakítása, a költségvetési reform hatása az információs rendszerre.
- A mikro- és makrostatisztika kapcsolata.
- Innováció és hagyomány a hivatalos statisztikában.
- A statisztikai képzés reformja a Közgazdaságtudományi Egyetemen.
- A statisztikai tudomány helyzetének elemzése.

Ezen az ülészakon foglalt állást a Bizottság arról, hogy a jövőben is három ülészakot tervez évente. E szerint néhány kivételes esetben, a témák közül kettőt kellett egy ülés napirendjére tűzni, vagy egyeseket az 1990 utáni időre halasztani. Az árindexek kérdését, két-három évenként újra megtárgyalták, az esetek többségében más előadóval és más korreferátum készítővel.

Felvetődött néhány olyan új témakör is, amelyeket a korábbiakban nem tárgyalt a Bizottság. Ez volt például a szolgáltatások statisztikáját tárgyaló 1988. október 12-i ülés tárgya. A vitában az a vélemény alakult ki, hogy a szolgáltatások statisztikájának egyik feladata a szolgáltatás fogalmának definiálása. Ezzel sokféle eltérő nézet és gyakorlat alakult ki. A feladat nem elsősorban az volt, hogy egységes definíciót alkossanak, hanem a különböző szolgáltatásfajták, például a pénzügyi, egészségügyi szolgáltatások és más hasonlóak tartalmának kidolgozása.

Az előzőkhöz hasonló érdeklődés kísérte a nemzeti vagyon fogalmi rendszeréről szóló előadást, ahol részben a már korábban tárgyalt témákról volt szó, részben új feladatokat állapítottak meg a hozzászólók. Az a nézet alakult ki, hogy a nemzeti vagyont elsődlegesen a materiális vagyontárgyak újrabszerzési értékén kell értékelni, ezt nevezték többen „vagyoneértéknek”. Ezt az értékelési elvet nemcsak a nemzetgazdasági szinten, hanem vállalati szinten is szükségesnek és használhatónak tartották. Ezzel állították szembe a „tőkeérték” fogalmát, amelynek nagyságát olyan alapvető tényezők befolyásolják, mint a várható hozam, a jövőbeni kilátások, a versenypozíció, a vállalkozás várható tartama. Az emberi erőforrásokat ún. vonal alatti kimutásban kívánták szerepeltetni és ezt a hozzászólók jelentős része helyeselte.

1989. október 31-én tárgyalta a Bizottság a homogén gazdasági tevékenységet végző üzemek statisztikai megfigyelésének koncepcionális kérdéseit. Ez is egyike azoknak a témaköröknek, amelyeket már jóval korábban napirendre tűztek. Már 1968-ban felmerült a kérdés részletes vizsgálata. Sürgető feladattá vált olyan osztályozási rendszer és ehhez olyan besorolási kritérium kialakítása, amely a termelés szerkezetét a termelő üzemek szervezeti és tulajdonosi hovatartozásától többé-kevésbé függetlenül mutatja be. Ez a termelési egység az ún. „szakosodott üzem”, amely egyúttal a besorolás egysége is lehetett.

3. A Statisztikai Bizottság tevékenysége az elmúlt húsz évben

Az 1990-es években ismét új témakörök kerültek a Statisztikai Bizottság napirendjére. Olyan előadókat is meghívtak, akik korábban kapcsolódtak a hivatalhoz, később más területen fejtették ki tevékenységüket.

Megvittak olyan független tanulmányokat is, amelyek megjelentek a *Statisztikai Szemlében* vagy külön kiadványban is, és amelyekről a bizottság tagjainak a véleményét kívánták megismerni. Ilyen volt például „A mátrixszemlélet a nemzetgazdaságimérleg-számításokban” című tanulmány, amely az ágazati kapcsolatok mérlegének összefüggés-rendszerére épült (http://www.ksh.hu/statszemle_archive/viewer.html?ev=1990&szam=06&old=65&lap=12).

Közben bekövetkezett a Magyar Tudományos Akadémia megújításának (az új Akadémiáról szóló (XL.) törvény megalkotásának) kérdése is, amiben a Statisztikai Bizottság helyét, szerepét ismételten meg kellett határozni.

Ebben az időszakban került sorra „A jövedelmi felvételek jövője” című vitaanyag, amelyet együttesen készített a KSH és a Közgazdaságtudományi Egyetem statisztika tanszéke. Újszerű nézőpont is hangot kapott a vitában az, hogy bármennyire valós jövedelmi adatok állnak rendelkezésre ezek önmagukban nem adnak tel-

jes képet az életkörülményekben fennálló különbségekről, mert ehhez a családok vagyoni helyzetét is fel kellene mérni. Arról is vita volt, hogy a változatlan árakon történő jövedelemeloszlás-számítás kutatói vagy hivatalbeli feladatnak tekinthető-e. (Legtöbben inkább kutatói feladatnak tekintették ezt.)

Ami a Statisztikai Bizottság további munkáját illeti, a Tudományos Akadémiától kapott megbízatása értelmében a statisztikai tudomány minden oldalú gondozása is a bizottság feladata, beleértve a tudományág helyzetének elemzését, a tudományos minősítés kérdéseit, az oktatást egyaránt. Ezek a témakörök a későbbiekben többször is előkerültek és ma is időszerűek.

A korábban már említett témák közül 1991. május 30-án kibővített ülésen tárgyalta a Statisztikai Bizottság „A reprezentatív megfigyelések a gazdaságstatisztikában” című tanulmányt. Figyelemre méltó, hogy a Bizottság keretében 1991-ben létrejött egy Statisztikatörténeti Albizottság azzal a céllal, hogy folyamatosan számon tartsa a magyar statisztika fejlődésének jelentős fordulópontjait, a kiemelkedő tevékenységet végző statisztikusok munkásságát, az arról való megemlékezést is.

A következő akadémiai ciklusban azok a kérdések kerültek előtérbe, amelyeket bár korábban is megvitattak vagy napirendre tűztek, de nem tudtak kellő mélységben megtárgyalni. Például a következők:

- a statisztikai tudomány rangjának növelése és elismertetése (ez az a témakör, amely napjainkban is időszerű);
- a tudományos minősítésekben statisztikai szaktudományi fokozatok megszerzhetőségének elérése, továbbá a statisztika terén szerzett, illetve szerzhető fokozatok pályázásának és elérésének szorgalmazása;
- az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA-) pályázatok elnyerésében, majd az elvégzett kutatások eredményeinek értékelésében való fokozott közreműködése a bizottságnak, mint szervezeti egységnek;
- hozzájárulás a statisztikai egyetemi oktatás tudományos színvonalának emeléséhez;
- a statisztikai tárgyú, tudományos igényű publikációk megjelenésének előmozdítása;
- fellépés a statisztika megítélésében egyre gyakrabban jelentkező dilettáns és negatív véleményekkel szemben;
- közreműködés a statisztika készítői és felhasználói közötti egészséges légkör kialakításában.

Első ízben foglalkozott a Bizottság azzal is, hogy a munkáját változatosabbá és vonzóbbá kell tenni, s ennek érdekében ki kell bővíteni az előadók körét a Központi

Statisztikai Hivatal, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem részvételén túl szervezzen a Bizottság esetenként nyílt napot, amelyre az ország egész területéről összehívják a statisztikai oktatókat, főleg a fiatalabb nemzedéket. Az egyik vitanap témájaként jelölték meg azt, hogy a statisztikai oktatás milyen módon követi a napjaink gazdasági és intézményi változásait. Terjedjen ki a Bizottság figyelme a társadalomstatisztika tudományos jellegű problémáira továbbá a matematikai módszerek legújabb eredményeinek alkalmazására is. Felmerült egy kihelyezett ülés megszervezése a Miskolci Egyetemen, valamint az, hogy esetenként kötetlen megbeszéléseken kísérelje meg a Bizottság egy-egy nehezebb probléma megvitatását vagy legalábbis annak megközelítését.

A Bizottság 1991. decemberében tárgyalta „A privatizáció statisztikai mérése” című tanulmányt, mely javasolta, hogy három kérdésre koncentrálódjék a vizsgálat:

- ebből az első a megfigyelés körében az ún. regisztrált, tehát valamilyen gazdasági tevékenységet legálisan végző gazdasági szervezeteket vonják be;
- a vagyoni összetétel alapján meg kell ismerni a tulajdonosi megoszlást és abból kiindulva kell körülhatárolni a magánszektor;
- a magánszektorban pótlólagosan erőfeszítéseket kell tenni a termelési szint és a dinamika reális mérésére.

Újra napirendre került a rejtett gazdaság, éspedig „A magánszektor és a rejtett gazdaság súlya Magyarországon” című kutatói munka eredményeit tárgyalta a Bizottság 1994. március 21-én. Ez a kutatási beszámoló igen nagy sikert aratott, s azóta is sokan idézik ennek az eredményeit, mint a témában az egyik legjelentősebb munkáét. Ismét felmerült a rejtett gazdaság fogalmának tartalma.

A Bizottság állásfoglalása szerint:

- elvben csak olyan tevékenységek sorolhatók ebbe a körbe, amelyek valós társadalmi igényeket elégítenek ki, tehát új termékeket és szolgáltatásokat hoznak létre, vagy kereskedelmi, szállítási tevékenységgel növelik a forgalmazott termékek értékét;
- rejtett jellegük abból ered, hogy a tevékenységet végző természetes vagy jogi személy nem jelenti ezt a tevékenységet a Központi Statisztikai Hivatalnak, illetve az adóhatóságnak;
- rejtett tevékenységeknek minősül valamely gazdasági tevékenység akkor is, ha a KSH a hivatalos bruttó hazaitermék-számításokban ezt számba veszi, vagy ennek egy részét becsléssel megállapítja;

– a tiltott és illegálisnak minősülő tevékenység is termelő, ha valós igényt elégít ki. (Az utóbbi úgy értendő, hogy a GDP három módon kerülhet számba vételre. Egyfelől a dokumentált GDP-t, amelyik figyelmen kívül hagyja a rejtett gazdaság egészét; másrészt a hivatalos GDP; végül a teljes GDP, amely a rejtett gazdaság egészét számításba veszi.)

Ezen a Bizottsági ülésen jött létre az azóta sikeresen működő Tudományos Albizottság. A szokásoknak megfelelően 1994-ben is több ülést tartott a Statisztikai Bizottság, az egyikben vitaelőadást hallgattak meg a Magyar Háztartási Panel kutatásáról, a másikon pedig a diszkrét és folytonos változók együttes elemzésére használható modellekről szölk az előadók.

A következő ülészakot a Miskolci Egyetem Gazdálkodástudományi Karának meghívására 1995. október 26-án, Miskolcon tartották. Az előadás a statisztika oktatásának helyének és szerepéről szölk a közgazdasági felsőoktatásban. A vitában több egyetem ezzel kapcsolatos tapasztalatait vizsgálták meg.

Az 1990-es évek vége felé az MTA Statisztikai Bizottsága folytatta a rendszeres ülészakokat. 1997. október 29-ei ülésén napirendre tűzte a statisztika EU-harmonizációjának helyzetét. Önálló előadás foglalkozott 1998-ban a fogyasztói árindexek elméleti, gyakorlati EU-harmonizációjának kérdéseivel.

Napirendre került a „Gondolatok a kriminálstatisztika továbbfejlesztéséről” című dolgozat megtárgyalása is. Mint ismeretes, maga a témakör csak a jelen Bizottság munkájában volt új, a régmúltban már volt róla szó. A kriminálstatisztika tárgya egyfelől a bűnözés, mint társadalmi tömegjelenség vizsgálatát, másfelől a jogalkalmazó és igazságszolgáltató szervek ilyen irányú tevékenységét tartalmazza. A bűnözés, mint társadalmi tömegjelenség két elemre alapozva vizsgálható és pedig a bűnözés alanyi és tárgyi oldaláról, amelyek egymást kölcsönösen feltételezik, de mennyiségükben és szerkezetükben eltérnek. A bűnözés mint társadalmi jelenség a jogalkalmazás folyamatában ismerhető meg, ezért a vizsgált jelenség mindenkor az aktuális hatályos jogszabályoknak megfelelő állapotot tükrözi. Nem hagyható figyelmen kívül a kriminálstatisztika idősorainak vizsgálata során a formális jogi tényezők hatása sem, például a közkegyelmi rendelkezéseké, a dekriminalizációé, az új törvényi tényállások megalkotásáé, a tényállások tartalmi elemeinek változásaival.

Az ezredfordulóhoz közeledve, az 1999. július 9-ei ülésén a Bizottság három napirendi pontot tárgyalta. Az első a statisztikai területi tájékoztatás akkori problémáiról szölk, a második az Oktatási Albizottság jelentéséről, a harmadik a Statisztikai Bizottság újjáalakításával kapcsolatos teendőkről. A Statisztikai Bizottság 1999. szeptember 15-én vezetőségválasztó ülést tartott, ahol az 1999 és 2002 közötti akadémiai időszakra megválasztotta tagjait és tisztségviselőit. Tevékenységét is meghatározta a következő időszakokra, elsősorban hároméves akadémiai periódusra.

Tervei szerint a következő témákat kívánta tárgyalni:

- az információs társadalom problémáit, statisztikai kihívásait, válaszokat, a statisztikai adatok felértékelődését, az adatok módszertani megalapozottságának szükségességét;
- az oktatás jelentőségét és fontosságát a statisztikai tudomány területén a PhD-képzés elindítását (ez a témakör azóta is többször napirendre került a Bizottság munkájában);
- önálló statisztikai könyvkiadás létrehozását;
- az ökonometriai módszerek és makromodellek szerepének növelését, illetve a modellek felhasználását;
- a módszertani kérdések megoldásának fontosságát a KSH, valamint a kutatóintézetek, egyetemek közötti szorosabb kapcsolat kialakítását;
- a nemzeti számlák, a negyedéves GDP-számítás problematikájának lehetséges megoldásait;
- régióképzéseket, a régiós statisztikai modell kialakítását.

Megtárgyalták a korábban működő Albizottságok addigi tevékenységét, és elhatározták, hogy a továbbiakban két Albizottság fog működni, az egyik az oktatás és tudományos kutatás kérdéseivel foglalkozik, a másik pedig a Nemzetközi Albizottság lesz.

Az ezredfordulót követően első ízben a Statisztikai Bizottság 2005. február 22-én együttes ülést tartott az MTA Ipar- és Vállalatgazdasági Bizottságával. A megtárgyalt téma a kis- és középvállalatok és a vállalkozások statisztikai megfigyelésének helyzete volt.

A legutóbbi évtizedben volt még egy figyelemre méltóan sikeres ülés, amelyet az MTA Statisztikai és Demográfiai Bizottsága együttesen tartott 2009. március 9-én. Az ülés a 2011. évi népszámlálás előkészítésével és annak addigi munkájával foglalkozott. A kérdés napjainkban igen időszerű, ahogy ez a *Statisztikai Szemlében* is olvasható. (*Waffenschmidt Jánosné*: Felkészülés a 2011. évi népszámlálásra. *Statisztikai Szemle*. 2009. évi 87. évf. 3. sz. 245–261. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2009/2009_03/2009_03_245.pdf)

Az MTA Ipar- és Vállalatgazdasági Bizottságával együttesen tartott ülések folytatódtak 2009-ben is. Május 18-án a Statisztikai Bizottsággal tartott együttes ülést, témája „A K+F és innovációs statisztika” című előadás volt. Ismét bebizonyosodott, hogy ezek az együttes ülések lényegesen nagyobb haszonnal járnak, mint az önálló, egy-egy témát tárgyaló ülések.

Végül meg kívánom említeni a Statisztikai Bizottság 2009. december 16-i ülését, amelyen a hivatalos statisztika minőségével foglalkoztak az adat-előállító és adatfel-

használó szempontjából. A Bizottsági ülés résztvevői egyetértettek abban, hogy a hivatalos statisztika minősége ma stratégiai kérdés. Úgy kell folytatni a minőség érdekében végzett munkát, hogy az elvi fejlesztések egyre jobban érvényesüljenek a gyakorlatban, s fokozatosan kell bevonni a rendszer működésébe a felhasználókat is.

*

Összefoglalva elmondható, hogy a Statisztikai Bizottság igen változatos, színes és gazdag előadássorozatokot tartott az elmúlt csaknem százötven évben, s akár a legkorábbi időszakot tekintjük, akár a későbbieket, valamennyiből az látszik, hogy a Bizottság munkájában mind a KSH dolgozói, mind az egyetemek és egyéb oktató- és kutatóhelyek aktívan részt vettek. Bízunk abban, hogy ez így lesz a jövőben is.

Summary

This study was made for the 150th anniversary of the Statistical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. It examines the different themes discussed by the Committee in certain academic periods, the substances of discussions, the points of several programmes. The study addresses separately the period of 1860–1901 and the work made after 1967.

Agrárcenzusok 1895 és 2010 között – célok, módszertani megoldások, eredmények

Dr. Laczka Éva,

a KSH főosztályvezetője

E-mail: Laczka.Eva@ksh.hu

A mindenkori teljes körű mezőgazdasági összeírások feladata, hogy képet adjanak a mezőgazdaság termelési eszközeiről, a gazdálkodás legfontosabb jellemzőiről, a termelés eredményeiről, s egyúttal megalapozzák a censzusok közötti évek statisztikai adatgyűjtési rendszereinek kidolgozását. Az összeírásoknak egyúttal messzemenően ki kell elégíteniük a magyar döntéshozók, felhasználók információigényeit és az esetek többségében meg kell felelniük a nemzetközi szervezetek elvárásainak is, lehetőséget nyújtva a nemzetközi összehasonlítások, elemzések készítésére. Mindez akkor biztosítható, ha a statisztikusok az alkalmazott adatgyűjtési technikákat az illető ország mezőgazdaságának jellemzőit, sajátosságait követve választják meg, és a statisztika eszköztárából azon módszertani megoldások mellett döntenek, amelyek – a diszciplína fejlettségének, lehetőségeinek megfelelően – a megfigyelendő jelenségek legpontosabb leírásáról gondoskodnak. Az előzők jegyében talán a XXI. század statisztikusainak sem lehet érdektelen egy rövid áttekintést adniuk arról, hogy a magyar agrárcenzusok miképp tudtak megfelelni a felhasználói igényeknek.

TÁRGYSZÓ:

Mezőgazdasági összeírás.

Statisztikai adatgyűjtés.

Statisztikatörténet.

A rendszeres mezőgazdasági adatgyűjtések közel kétszáz éves múltra tekintenek vissza. Az 1828-tól végrehajtott felmérések a földhasználatra, a növénytermelésre és az állattartásra terjedtek ki; az első „földhasználati regisztert”, az úgynevezett ideiglenes földkatasztert 1853-ban állították fel. A szőlőterületekre, borászatra vonatkozó első statisztikát Magyarország – nemzetközi felkérésre – 1873-ban dolgozta ki, illetve hajtotta végre.

A XIX. század végére már Európa-szerte egyre nagyobb igény merült fel a mezőgazdasági tevékenység, termelés részletesebb megismerésére. Ezért a szakemberek *Keleti Károly*, az önálló magyar statisztikai hivatal első elnökének személyes vezetésével kidolgozták a magyar – általános – mezőgazdasági census rendszerét. A nagy volumenű munka végrehajtására azonban csak 1895-ben, Keleti Károly halála után kerülhetett sor, mert a szükséges források megteremtése nagy nehézségekbe ütközött.

1. A XIX. század agrárcenzusai

Az első részletes, teljes körű mezőgazdasági statisztikai összeírás végrehajtását – melyet a magyar mezőgazdasági statisztika alapjának tekinthetünk – az 1895. évi VIII. törvény rendelt el. Ennek úttörő jelentősége abban állt, hogy ez volt az első agrárcensus, amely Magyarország mezőgazdasági viszonyairól teljes, átfogó képet vázolt fel. Az adatokat részben összeírók útján, részben a törvényhatóságok bevonásával gyűjtötték; pontosságukat az egyes településeken megbízott szakmai testületek ellenőrizték. A kérdőív összességében több mint száz kérdést tartalmazott, melyek többek között a gazdálkodók személyes adataira, a gazdaságokban foglalkoztatottak létszámára, a művelt terület nagyságára (gazdaságméret szerint is) vonatkoztak, de a gazdaságok által használt földterület birtokviszonyairól, a növények termesztési területéről, termésmennyiségéről, az állatállomány összetételéről, illetve a szőlő- és gyümölcsös ültetvények legfontosabb jellemzőiről szintén gyűjtöttek adatokat. Magyarországon a statisztikusok már ekkor felismerték, hogy a mezőgazdasági termelés humán háttérével intenzíven kell foglalkozni, ezért az 1895. évi mezőgazdasági összeírás kérdőívei kitértek az agrárnépesség szociális problémáinak elemzésére is; és az azt követő mindenkori népszámlálások a mezőgazdasági tevékenységre és az agrárnépesség társadalomban játszott szerepére vonatkozó adatok gyűjtésére egyaránt törekedtek.

Az első agrárcenzus végrehajtását követően az eredményeket 1900-ig öt vaskos kötetben publikálta a Statisztikai Hivatal (az ötödik kötet a Gazdacímtár volt). Az összeírás időpontját mindössze húsz hónappal követte a településszintű adatokat tartalmazó kötet kiadása, amely valamennyi település tekintetében magában foglalta a legfontosabb mezőgazdasági tevékenységre vonatkozó információkat. Figyelembe véve az akkori lehetőségeket, a census mestermunkának tekinthető: végrehajtásával, az eredmények rekordidőn belüli megjelentetésével Magyarország számos más európai országot megelőzött.

2. A XX. század agrárcenzusai

Az első világháborút követően jelentősen megváltozott az ország gazdasága és ezen belül a mezőgazdaság szerkezete, ami már a húszas években egy újabb agrárcenzus végrehajtását indokolta volna. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal ezért 1923-ban és 1928-ban ismételten felvetette az agrárcenzus szükségességét. Az összeírás fontosságát ugyan senki sem vonta kétségbe, de a nagy volumenű munka végrehajtásához szükséges forrásokat nem sikerült megteremteni.

A téma fontosságát jelezte, hogy 1905-ben az európai országok Rómában létrehozták a FAO jogelődjét, a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézetet. A „Római Intézet” már az 1920-as években kérte az európai országokat, hogy az 1930-as évek elején hajtsanak végre teljes körű mezőgazdasági összeírásokat. 1935-ig 42 (nem csak európai) ország csatlakozott a felhíváshoz. Magyarország ugyan már a kezdetekben elkötelezte magát az agrárcenzus végrehajtása mellett, de a gazdasági válság miatt a Statisztikai Hivatal *ezt csak 1935-ben tudta végrehajtani. A második agrárösszeírás* a hibák ellenére világossá tette, hogy a XIX. század végéhez képest a magyar mezőgazdaság alig fejlődött, melynek okai többek között az előnytelen birtokszerkezetre és a tőke hiányára voltak visszavezethetők.

Időközben az agrárstatisztikában még inkább megerősödött a nemzetközi együttműködés, s 1945 után megalakult az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet római székhelyén. A FAO egyik legfontosabb küldetésének azt tekintette, hogy kidolgozzák, előkészítsék a világ minden országára kiterjedő, tízévenkénti mezőgazdasági összeírások rendszerét, módszertanát. A szervezet a mezőgazdasági adatokon túl ugyanakkor egyre nagyobb figyelmet fordított a világ élelmezési kérdéseire is. A termelési eredmények, élelmezési problémák felmérése mellett az agrárnépesség jellemzőinek vizsgálata szintén az összeírások fontos részévé vált.

Magyarországon ekkortájt alig volt információ a lakosság nagyságáról, és nem voltak adatok az 1945-ös földreform birtokstruktúrára gyakorolt hatásáról sem, pedig a mezőgazdaság akkor az ország legfontosabb nemzetgazdasági ágát jelentette. Egyaránt szükség lett volna a népszámlálás és az agrárcenzus végrehajtására, de nem álltak források rendelkezésre a két egymástól független, teljes körű összeírás végrehajtásához. Így a Hivatal egy áthidaló megoldást dolgozott ki. Az *1949. évi népszámlálás* kérdőívét kiegészítették olyan mutatókkal, amelyekkel a mezőgazdaság legfontosabb kérdéseire próbáltak választ kapni (az összeírás mintegy fele a népszámlálás, fele pedig a mezőgazdaság jellemzőire vonatkozott). A *kombinált népszámlálás és mezőgazdasági összeírás* eredményeiből még a tárgyévben belül közzétették a népesség számára, jellemzőire vonatkozó információkat. A mezőgazdasági adatok pedig, melyeket a statisztikusok úgy értékelték, hogy azok a valóságos helyzetet megközelítették, lehetőséget adtak a gazdaságszerkezet elemzésére. A kombinált összeírás (a hibái ellenére) bemutatta az 1935-öt követő szerkezeti változásokat, és külön érdeme, hogy első alkalommal tette lehetővé a mezőgazdasági termelés, illetve a hozzá kapcsolódó munkaerő-ráfordításra vonatkozó információk összefüggéseinek vizsgálatát.

A magyar mezőgazdaságot 1950 után ismét jelentős gazdasági, társadalmi változások strukturálták át, melyek legfontosabb mozgatói a tömeges munkahelyváltozások és az ipari-városi régiókba történő elvándorlás voltak. A mezőgazdasági népesség csökkenésében az ipar túlzott mértékű és a mezőgazdasági szövetkezetek kényszerített fejlesztése játszott döntő szerepet. A gazdálkodók százezrei hagyták el a mezőgazdaságot még úgy is, hogy jelentős mezőgazdasági területek maradtak művelés nélkül. A hatvanas évek első felére a szántóterület közel 85 százalékát az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek művelték, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya húsz év alatt 50-ről 25 százalékra esett. A ténylegesen mezőgazdasági munkát végzők száma ugyanakkor nem ilyen mértékben csökkent, mert a főtevékenységként végzett mezőgazdasági munkát felváltotta a rész- és mellékfoglalkozásként folytatott gazdálkodás. Kisebb-nagyobb földterületet a továbbiakban is műveltek a „mezőgazdaságot elhagyók”, fokozatosan kialakult a család ellátását szolgáló „kistermelés”. Az apró területeken mintegy 1,5 millió háztartás állította elő az élelmiszerszükséglet nem jelentéktelen részét.

Ebben az időszakban a statisztikai adatgyűjtéseket úgy oldották meg, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek teljes körű rendszeres, részletes adatszolgáltatásra voltak kötelezettek. A háztartások mezőgazdasági tevékenységére vonatkozóan is részben a nagyüzemek szolgáltatott bizonyos adatokat, amelyeket statisztikai becslésekkel egészítettek ki. Tekintettel arra, hogy a földhasználattal szemben a háztartások állattartásának kevésbé voltak korlátai, a teljes körű, majd 1963-tól a reprezentatív állatszámmlálások egyre gyakoribbakká váltak. A háztartások emellett egyre nagyobb területen műveltek munkaigényes szőlő- és gyümölcsös ültetvényeket,

ami kiegészítő agrárstatisztikai összeírások végrehajtását tette szükségessé. Ezért a KSH 1959-ben teljes körű gyümölcsös-, 1965-ben pedig szőlőültetvény-összeírásokat hajtott végre.

A hetvenes évek elejére a háztáji gazdaságok tevékenysége az agrárpolitika gátló intézkedéseinek fokozatos felszámolása mellett mindinkább megerősödött, a kistermelés a mezőgazdasági össztermelés egyre növekvő hányadát tette ki. A nemzetközi (FAO-) ajánlásokon túl a magyar agráriumban végbemenő folyamatok is sürgetővé tették egy teljes körű, részletes statisztikai számbavétel előkészítését, végrehajtását.

Az 1972. évi *Általános Mezőgazdasági Összeírás* (ÁMÖ 1972) két fő felvételre tagolódtott. Az egyik során a *nagyüzemekre vonatkozóan* gyűjtöttek olyan adatokat, amelyeket a rendszeres éves beszámolási rendszer nem tartalmazott (gazdaságstruktúra, a vezetés szakosodása, kooperáció, a gazdaságok nem mezőgazdasági tevékenysége). A másikban pedig összeírók írták össze a *háztartások mezőgazdasági tevékenységére* (egyéni, háztáji, kiegészítő gazdaságok) vonatkozó fontosabb információkat. Az utóbbiak teljes körű összeírását több reprezentatív felvétel egészítette ki. Újdonság volt, hogy a gazdaságok munkájában résztvevők családtagjairól *munkaidőmérleget készítettek*. Az ÁMÖ 1972-nek – melynek adatai 18 kötetben jelentek meg – legnagyobb érdeme az volt, hogy első alkalommal adott részletes információkat a nagyüzemek holdudvarában kifejlődött „magángazdaságokról”. Az összeírással kapcsolatos publikációk nyomán vált ismertté a *kistermelés fogalma*, és vált világossá, hogy a kis- és nagyüzemek között ésszerű munkamegosztás alakult ki, ami hozzájárult a mezőgazdasági termelés volumenének növekedéséhez. A census politikai jelentősége abban mutatkozott meg, hogy fokozatosan felszámolták a kistermelés korlátait.

Az 1981. évi *Általános Mezőgazdasági Összeírás* programja – a végrehajtáshoz szükséges források szűkössége miatt – az 1972. évihez képest leegyszerűsített volt. A felvétel kevésbé terjedt ki a nagyüzemekre, a kistermelésre vonatkozó összeírások is többnyire reprezentatív felvételekre támaszkodtak. Az 1982-ben készített munkaidőmérleg bemutatta a hetvenes évek strukturális változásait. Jelentős módszertani fejlődésnek számított, hogy a továbbiakban ötévente (1976-ban és 1986-ban) reprezentatív összeírásokkal mérték fel a kistermelés szerkezeti átalakulásait.

A politikai és gazdasági rendszerváltozást követő földprivatizáció a magyar mezőgazdaság ötven év alatt bekövetkező harmadik és legnagyobb arányú szerkezeti változását indukálta. Sok háztartás jutott földhöz, de közülük sokan nem vállalták, vagy – hozzáértés hiányában – nem tudták vállalni azok művelését, így nagy mezőgazdasági területek maradtak műveletlenül. Megváltoztak a tulajdoni, földhasználati viszonyok, átalakult a termelés és az erőforrások szerkezete, így ismét elengedhetetlen volt egy átfogó, részletes helyzetfelmérés végrehajtása.

Az 1991. évi mezőgazdasági census (ÁMÖ 1991) még csak az átalakulási folyamat kezdetéről tudott beszámolni, az új gazdaságstruktúra változásának bemutatására csak később kerülhetett sor. Bár a Hivatal 1994-ben kísérletet tett a bekövetkezett változások bemutatására, (módszertani hibák miatt, mivel a városokban élő gazdálkodók tevékenységének megfigyelésére nem került sor) az összeírás feladatát nem tudta maradéktalanul ellátni.

3. Felkészülés az EU-csatlakozásra

Az ezredfordulón a nemzeti igények kielégítése mellett már az Európai Unió és Magyarország között folyó csatlakozási tárgyalásokhoz is adatokat kellett szolgáltatni. A Statisztikai Hivatal ezen kívánalmaknak a 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ 2000) végrehajtásával tett eleget, amely egyúttal kapcsolódott a FAO 2000. évi világcenzusához is.

Az ÁMÖ 2000 végrehajtását az Országgyűlés az 1999. május 4-i XLVI. törvényben rendelte el. A mezőgazdasági tevékenység egészére kiterjedő census az ország teljes termőterületének, haszon-állatállományának, mezőgazdasági állóeszköz állományának (mezőgazdasági gépek, épületek) felmérését tűzte ki célul.

Költségkímélés és jobb eredmények biztosítása érdekében a viszonylag szűkebb tavaszi programot az év folyamán több reprezentatív összeírás egészítette ki, amelyek során az egyes ágazatok tevékenységéről részletes információkat lehetett gyűjteni.

Az ezredforduló mezőgazdasági összeírása – a korábbi felvételekhez képest – ismét új elemekkel egészült ki. Jelentős feladata volt az EU-tagországok gazdaságtípusaival történő összehasonlíthatóság biztosítása; illetve a magyar farmregiszter kidolgozásának életre hívása, ami a csatlakozást követő időszakban lehetővé tette a harmonizációt az Európai Unió agrárinformációs rendszerével. Új célkitűzés volt az is, hogy a 2000. évi mezőgazdasági összeírás és az egy évvel később végrehajtott népszámlálás adatai között megvalósítható legyen az átjárhatóság. A munka eredményeként mindkét census elemzési lehetőségei jelentősen bővültek.

Az ÁMÖ 2000 közel 1 millió (960 ezer) egyéni gazdaságot regisztrált, ami mellett több mint 8 200 mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságszervezet működött. A census adatai lehetőséget adtak arra, hogy a kilencvenes években kidolgozott – a hazai igényeknek akkor jobban megfelelő – tevékenységtípusok szerinti vizsgálatot alkalmazzuk.

A tevékenységtípusoknak három kategóriáját definiáltuk:

- az *állattartó gazdaságokat*, amelyeknek csak az állatállománya érte el, illetve haladta meg a 2000. évi összeírásakor alkalmazott küszöbértéket;
- a *növénytermelő gazdaságokat*, amelyeknek csak a használt földterülete érte el, illetve haladta meg a 2000. évi összeírásakor alkalmazott küszöbértéket; illetve
- a *vegyes termelésű gazdaságokat*, amelyek használt földterülete és állatállománya egyaránt elérte, illetve meghaladta a 2000. évi összeírásakor alkalmazott küszöbértéket.

A census eredményei szerint 2000-ben a mezőgazdasági tevékenységet végző gazdasági szervezetek körülbelül fele (52 százalék) növénytermeléssel, valamivel több mint egynegyede (28 százalék) vegyes termeléssel, 20 százalék pedig kizárólag állattartással foglalkozott. Az egyéni gazdaságok esetében színesebb volt a kép: 38 százalékuk vegyes termelésű, 40 százalékuk növénytermelő, míg 22 százalékuk állattartó egyéni gazdaságnak minősült.

Az ÁMÖ 2000 egyúttal lehetővé tette azt is, hogy Magyarország bekapcsolódjon az Európai Unió gazdaságszerkezeti rendszerrel kapcsolatos programsorozatába.

A közösségi *mezőgazdasági összeírások rendszere* (Gazdaságszerkezeti összeírások rendszere – GSZÖ) az *Európai Unió statisztikai rendszerének egyik legfontosabb alappillére*. Információkkal szolgál a tagországok mezőgazdaságának struktúrájáról, a gazdaságok gazdasági-társadalmi jellemzőiről. Az első ilyen összeírás végrehajtására 1966/67-ben került sor.

1988-ban született a mezőgazdasági üzemek szerkezetére vonatkozó közösségi felmérések szervezéséről szóló 571/88/EGK tanácsi rendelet (*Európai Közösségek Tanácsa* [1988]), ami azt is rögzítette, hogy *tízévente alapösszeírást, a közbülső időszakokban pedig két-három évente reprezentatív gazdaságszerkezeti felvételt kell végrehajtani*.

Az 1989/90. évi gazdaságszerkezeti összeírás volt az első, amikor a tagországoknak az összeírás eredményeit egyedi szinten is át kellett adniuk az Eurostat részére. Ezeket az adatokat – azóta is – egy elkülönített, elemzési célokat szolgáló adatbázisban (az EUROFARM-ban) tárolják, melyet az adatvédelmi előírások szigorú betartásával használhatnak a felhasználók. Az 1990. évi felvételt 1995-ben és 1997-ben reprezentatív gazdaságszerkezeti összeírások követték, de a Közös Agrárpolitika (KAP) reformja mindenkor jelentős hatást gyakorolt a GSZÖ-re és annak mutatókörére is. Így az ezredfordulóra a módosított 571/1988 EGK- és a kapcsolódó végrehajtási rendeletek már a területi információk és az agrárkörnyezeti mutatók gyűjtését szintén előírták.

Magyarország az ÁMÖ 2000-t követően 2003-ban, 2005-ben és 2007-ben hajtott végre reprezentatív gazdaságszerkezeti összeírásokat, az utóbbi kettővel mint az Eu-

rópai Unió tagországa csatlakozott a programhoz. Mindhárom GSZÖ esetében a mezőgazdasági tevékenységet végző gazdasági szervezetek teljes körűen, postai úton szolgáltatott adatokat. Az egyéni gazdaságok esetében pedig az ÁMÖ 2000 alaposságával szolgált a mintaválasztás alapjául. A véletlenszerűen kiválasztott egyéni gazdaságokat (150 ezer – 250 ezer) összeírók keresték fel, és a gazdálkodókkal együtt töltötték ki a kérdőíveket. A KSH kísérletet tett arra is, hogy a nagyobb méretű földterületet használó és/vagy nagyszámú állatot tartó egyéni gazdaságokat szintén bevonja a postai úton történő adatszolgáltatásba.

2007-re mind a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek (7 400), mind az egyéni gazdaságok száma (619 ezer) jelentősen csökkent, és jelentős eltéréseket mutatott a két gazdálkodási forma gazdaságszerkezete. Amíg a gazdasági szervezetek 27 százaléka, addig az egyéni gazdaságok háromnegyede használt 1 hektárnál kisebb mezőgazdasági területet az összes mezőgazdasági terület 1, illetve 4 százalékán. A gazdasági szervezetek esetében a 300 hektárt meghaladó gazdaságméret volt a meghatározó, az egyéni gazdaságok összes mezőgazdasági területének 73 százalékán viszont 10–300 hektáron folyt a termelés.

2007-ben állattartással a gazdasági szervezeteknek csaknem egyharmada (29 százaléka), az egyéni gazdaságoknak pedig fele (55 százaléka) foglalkozott. A gazdasági szervezetekben két (szarvasmarha, sertés), az egyéni gazdaságokban négy állatfaj (szarvasmarha, sertés, juh, ló) tette ki a számosállat-egyenértékben kifejezett állatállomány 90 százalékát.

Az ezredfordulót követően szerkezeti változások következtek be a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok termelési típusaiban is. A kizárólag növénytermesztéssel foglalkozó gazdasági szervezetek aránya a 2000. évi 52-ről 71 százalékra nőtt, igaz az érdemi előrelépés (specializálódás irányába történő elmozdulás) 2000 és 2003 között következett be. 2007-re az állattartással foglalkozó gazdasági szervezetek aránya 10 százalékban stabilizálódott (a fő változások ez esetben is az évtized elején történtek). Az egyéni gazdaságok esetében csak minimális strukturális átalakulásra került sor, 2007-ben az egyéni gazdaságok 45 százaléka kizárólag növénytermesztéssel, 26 százalékuk állattartással és 29 százalékuk mindkettővel foglalkozott.

Az egyéni gazdaságok esetében a gazdaságszerkezeti összeírások sokatmondó adatokkal szolgáltak a termelés céljára vonatkozóan. A kizárólag saját fogyasztásra termelők 2000., illetve 2003. évi 60 százalékos részaránya 2005-re 51 százalékra csökkent, ami szinte változatlan (52%) maradt 2007-ben is. A kifejezetten piacra termelő egyéni gazdaságok aránya ugyanakkor 2000 és 2005 között alig változott, 8-ról 15 százalékra nőtt, mely utóbbi arány jellemezte őket 2007-ben is. Míg a kizárólag saját fogyasztásra termelés elsősorban az állattartó egyéni gazdaságokban (73%), addig a piacorientált gazdálkodás a növénytermesztő egyéni gazdaságok esetében volt gyakori (67%).

4. Gazdaság szerkezeti összeírások, 2010–2016

Az Európai Unióban 2010 elején széleskörű vita bontakozik ki a Közös Agrárpolitika (KAP) körül. Nem telik el úgy egy hét, hogy Brüsszelben ne kerüljön sor három–négy agrárpolitikai tanácskozásra. Még nem ismerjük a KAP 2013 utáni alakulását, annyi azonban bizonyos, hogy mind a 12 milliónyi agrárgazdaság, mind a döntéshozók számos nehéz döntés előtt állnak. A KAP sorsa a 2010. évi párizsi OECD-konferencia napirendjén is szerepelt. Ezen az Európai Unió 27 tagországa közül 22 egy közös nyilatkozatot írt alá, melyben hangsúlyozták, hogy a mezőgazdaság Európa politikai, gazdasági fejlődésének alappillére. Az új kihívásokra (klímaváltozás, élelmiszerbiztonság, a világgpiaci árak bizonytalansága, az élelmiszerbiztonság problémái stb.) csak az Uniót átölelő KAP képes válaszokat adni. Az EU új mezőgazdasági biztosa (*Dacian Cioloș*) szerint 2013 után nagyobb fokú egyenlőségnek és méltanyosságnak kell jellemeznie a Közösség agrártámogatásait; és mindenekelőtt meg kell határozni az agrártámogatások szétosztásának alapjait.

A statisztikus számára is világos, hogy a KAP reformja az Európai Unió statisztikai információs rendszerét sem hagyhatja érintetlenül, e kihívások új vagy újszerű információigényeket fognak generálni. Bár még csak a folyamat elején vagyunk, a változások szele máris érzékelhető. Kétéves előkészítő munka eredményeként megszületett az *Európai Parlament és a Tanács 1166/2008/EK rendelete, amely megváltoztatja az Európai Unió gazdaság szerkezeti összeírásai rendszerének működtetését*.

Az 571/88/EGK tanácsi rendeletet kiváltó új rendelet értelmében a tagországoknak *2010-ben teljes körű, 2013-ban és 2016-ban reprezentatív mezőgazdasági összeírásokat kell végrehajtaniuk*.

Változás következett be a *gazdaságok* (Európai Unió által előírt) *azonosítási rendszerében* is. Míg korábban a gazdaságok helyét a gazdálkodók székhelye szerint kellett meghatározni, a továbbiakban a gazdaságok földrajzi elhelyezkedése lesz mértékadó. Valamennyi gazdaság esetében a legfontosabbnak tekintett földterületet, állattartó helyet földrajzi szélességi és hosszúsági koordinátákkal kell azonosítani, ami a továbbiakban az egész gazdaság azonosítására szolgál. Fontos megjegyezni, hogy „a gazdaság legfontosabb része” alatt nem egyszerűen a legnagyobb, hanem a „legértékesebb” földterületet vagy állattartó helyet stb. kell érteni. A rendszer kidolgozásakor az Európai Unió az adatvédelmi szempontok tiszteletben tartására is figyelmet fordított, tehát az alkalmatlan az egyes gazdaságok (személyes) azonosítására. Az előzőekben leírt, alapvető változást az indokolta, hogy az eddig gyűjtött „igazgatáshatáros” adatokkal szemben a gazdálkodás valós helyéhez jobban kötődők nagyobb mértékben megfelelnek a vidékfejlesztési politika igényeinek.

A megfigyelendő mutatók listáját az 1166/2008/EK rendelet melléklete rögzíti, beleértve a *mezőgazdasági termelési módszerekre vonatkozó modul* (a továbbiakban mo-

dul) mutatóit is. Ez utóbbiak (mintegy 70 mutató) megfigyelését, amelyek a szántóterület művelésére, a vetésforgóban lévő szántóterület arányára, a mezőgazdasági terület trágyázására és öntözésére, a tájképi jellemzőkre, a legeltetésre, a trágyatárolásra, az állattartás épületeire vonatkoznak, első alkalommal írja elő az Európai Unió. A tagországok csupán abban dönthetnek, hogy ezt teljes körű vagy reprezentatív összeírás keretében, illetve 2010-ben vagy 2011-ben hajtsák-e végre. A mutatóknak – a végrehajtás időpontjától függetlenül – a 2010. évi teljes körű összeírással megegyező referenciaidőpontra kell vonatkozniuk, kapcsolódva a teljes körű felvétel gazdaságainak adataihoz. A modul kidolgozása egyértelműen jelzi, hogy a gazdaságszerkezeti összeírásoknak – a KAP új információigényeivel összhangban – nemcsak a tagországok mezőgazdaságának struktúrájáról, a gazdaságok gazdasági-társadalmi jellemzőiről, hanem immáron a gazdálkodás környezeti hatásairól is adatokat kell gyűjteniük.

Végül a gazdaságszerkezeti összeírás egy új mutatócsoportja a területi alapú támogatásban részesült területek nagyságát és a vidékfejlesztés érdekében az eszmei időpontot megelőző három év során igénybevett támogatások főbb jellemzőit tudakolja. Természetesen nem szorul magyarázatra, hogy a gazdaságszinten gyűjtött, támogatásra vonatkozó információknak meg kell egyezniük a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal Brüsszelnek átadott, támogatásra vonatkozó adataival.

5. ÁMÖ 2010 Magyarországon

Noha az Európai Unió 1166/2008/EK rendelete kötelező érvényű és közvetlenül alkalmazandó az egyes tagországokban, a hazai gyakorlatnak megfelelően mégis átültetjük a magyar jogrendszerbe. A „2010. évi XXIV. törvény a 2010. évi általános mezőgazdasági összeírásról” 2010 márciusában került kihirdetésre és lépett hatályba.

A törvény keretében – összhangban az 1166/2008/EK rendelettel – az összeírandó adatok a következők:

- a gazdaság azonosító adatai,
- a termelés célja,
- a gazdaságban munkát végzők foglalkoztatási jellemzői,
- a gazdasághoz tartozók neme, kora, mezőgazdasági jellegű iskolai végzettsége, gazdasági aktivitása, jövedelemszerző tevékenysége,
- a használt földterület nagysága, a földhasználat jogcímei, a földhasználat művelési ágak szerinti jellemzői,
- a gazdaság növénytermesztésének jellemzői,
- a gazdaság állatállomány kor és ivar szerint,

- a megújulóenergia-termelés berendezéseinek jellemzői,
- a gazdaság egyéb, nem mezőgazdasági jellegű tevékenységei,
- az alkalmazott mezőgazdasági termelési módszerek.

A mintegy *nyolcoldalas kérdőív* (http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,874092&_dad=portal&_schema=PORTAL) összeállítását az tette lehetővé, hogy a korábbi gazdaságszerkezeti összeírások gyakorlatához hasonlóan *bizonyos információkat* (például a biogazdálkodás, a minőségi bortermelés területeire vonatkozókat) nem az adatszolgáltatóktól kérünk, hanem – gazdaságszinten – *adminisztratív adatforrásokból veszünk át*. Az előzőkben említettek szerint az összeírásban első alkalommal szereplő, a területi alapú támogatásban részesült területek nagyságára, illetve a vidékfejlesztés érdekében igénybevett támogatásokra vonatkozó – gazdaságszintű – adatokat beillesztjük a gazdaságok adatbázisába.

„Adatszolgáltató-barát” megoldásra törekedtünk a *gazdaságok* újszerű (földrajzi koordinátákkal történő) *azonosítása* esetében is. A rendelet definíciójának megfelelően a gazdálkodóktól csak a gazdaság legfontosabb („legértékesebb”) részének helyrajzi számát kérdezzük meg, amelyet informatikai eszközökkel lehet földrajzi koordinátákká alakítani.

A *mezőgazdasági termelési módszerekre vonatkozó modul adatait reprezentatív felvétel keretében gyűjtjük össze*. A KSH – szintén az adatszolgáltatói terhek csökkentésének szem előtt tartásával hozott – döntése alapján a modul végrehajtására 2010. június 1. és 21. között, a teljes körű felvétellel egy időben kerül sor oly módon, hogy annak kérdéseit csak minden negyedik összeírási körzet esetében tesszük fel. A megkérdezendő adatszolgáltatók (mintakörzetek) száma aszerint került meghatározásra, hogy a modul reprezentatív mintája a 1166/2008/EK rendeletben meghatározott pontossági előírásoknak eleget tegyen.

Az ÁMÖ 2010 esetében a mezőgazdasági tevékenységet végző *gazdasági szervezetek postai úton szolgáltatott adatokat*. Az *egyéni gazdaságokat összeírók keresik fel* és a gazdálkodókkal együtt töltik ki a kérdőíveket. Az összeírás végrehajtásán mintegy 17 ezer fős összeírási hálózat fog dolgozni. A KSH ismételten kísérletet tesz majd arra is, hogy a nagyobb méretű földterületet használó és/vagy nagyszámú állatot tartó egyéni gazdaságokat szintén bevonja a postai úton történő adatszolgáltatásba. Az összeírás teljes időtartama alatt egy ún. zöldszám (06 80 200 224) működik, amely egyrészt igény szerinti tájékoztatást nyújtva az adatszolgáltatók rendelkezésére áll majd, másrészt – az eddigi tapasztalatok alapján – hatékony eszköz lesz az összeírási hálózat munkájában is.

A KSH tervei szerint az előzetes eredményeket 2010 októberében hozzuk nyilvánosságra, a végleges adatok megjelenése 2011 utolsó negyedévére várható.

Reményeink szerint az ÁMÖ 2010 adatai hozzájárulnak majd a hazai és a KAP aktuális kérdéseinek megválaszolásához, az agrárpolitika megalapozásához.

6. Az agrárcenzusok fontosabb módszertani kérdései

A következőkben az agrárcenzusok főbb módszertani kérdéseit szeretném ismertetni.

6.1. Az agrárcenzusok gazdaságfogalma

A magyar agrárstatisztika első teljes körű mezőgazdasági összeírásának előkészítésekor *1895-ben* – a „számláló ügynökök” utasításában – a megfigyelési kört (a gazdaságfogalmat) az alábbiak szerint fogalmazták meg (*Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal* [1897]).

„Minden egyes gazdaságról, mely a községben vagy annak határában fekszik, külön kell a kérdőívet kiállítani, és pedig mindenkor a gazdálkodó nevére: akár a telekkönyvi tulajdonos kezeli házilag, akár pedig hasznélvező, vagy bérlő gazdálkodik rajta.

Minden kisebb földbirtok, mely földadó alá esik, tehát még egy darabka zsellérföld is, feltéve, hogy nem tartozik valamely más gazdasághoz, külön gazdaságnak tekintetik s mint ilyenről külön kérdőív állítatik ki.

Valamely gazdaság lehet kizárólag házilag kezelt tulajdonbirtok, lehet kizárólag hasznélvezeti, lehet kizárólag hasznébérelt birtok. De az is gyakori eset, hogy a gazdaság részint tulajdon, részint hasznébérelt vagy hasznélvezett birtokból áll.

Ezeknél a mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtéseknél mindig a gazdaságot és a gazdálkodót kell tekinteni. Előfordulhat tehát az eset, hogy az egyes földbirtokosról és annak földbirtokáról nem töltetik ki a kérdőív, mivel ő egész birtokát bérbe adta s viszont megtörténhetik, hogy valakinek semmiféle földtulajdona nincsen, de bérel birtokot, vagy pedig illetményként hasznélvezet gyanánt bír földeket (pl. mint lelkész, tanító, jegyző stb.) és ezeket vagy maga, vagy megbízottja által kezelteti s ilyenformán mint egy gazdaság tulajdonosa szerepel; ennél fogva róla, illetőleg gazdaságáról kérdőív állítatik ki.

Az is önként értetik, hogy azon esetben, ha valaki birtokának egy részét bérbe adta, a másik részét pedig maga vagy tisztje által házilag kezelteti, az illető kérdőívébe csak a házilag kezelt birtok és az arra vonatkozó adatok iratnak be, a bérbe adott rész pedig a bérlőnél mutatatik ki.”

A állatállományra vonatkozó adatokat külön kérdőíven írták össze a földterülettel rendelkező, illetve nem rendelkező gazdaságok esetében. A teljességre törekvés igényét az utasítás következő bekezdése jelzi.

„Az állatokra vonatkozólag azonban különös gond fordítandó arra, hogy városokban az egyes házaknál szórványosan előforduló, valamint az ipari és szállítási vállalatok és vállalkozók tulajdonát képező állatok, továbbá a bányákban levő lovak az összeírásból valahogy ki ne maradjanak. Pontosán összeírandók a november 20-án mészárosok tulajdonában, sertéshizláló telepeken stb. volt állatok is. Azok az állatok azonban, melyek november 20-án esetleg vásáron vagy útban voltak, nem a vásár helyén vagy fogadóban stb. írandók össze, hanem annál a gazdaságnál vagy háztartásnál, melyhez tényleg tartoznak, tehát amennyiben eladásra kerültek volna a vevő gazdaságánál, illetve háztartásánál. Azok az állatszállítmányok pedig, amelyek külföldre való tömeges kivitel végett vasútra vagy hajóra adattak, de november 20-án még nem lépték át az ország határát, ott írandók össze, ahonnan elszállítottak, de világosan megjelölve, hogy: „útban külföldre vasúton (vagy hajón)”.

Meglehetősen hasonlóan történt az adatszolgáltatói kör kijelölése *1935-ben is* (*Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal* [1936]):

„Az összeírás csak azokra a földbirtokokra terjed ki, amelyekhez földadó alá eső (mívelhető) terület (szántóföld, kert, rét, szőlő, legelő, erdő vagy nádas) tartozik. Azok a földbirtokok ellenben, amelyek kizárólag földadó alá nem eső (terméketlen) területekből (pl. út, utca, tér, árok, beépített terület, árvédelmi gát, vasúti pályatest, vízmeder, agyag-, kavics- vagy homokbánya stb.) állanak, az összeírásból kimaradnak. Ezért a közölt területi adatok az ország egész területét nem foglalják magukba.

A számbavételnél földbirtokegységnek tekintett ugyanannak a földtulajdonosnak egy község határában fekvő, bármilyen kiterjedésű összes olyan földbirtoka, amelyhez földadó alá eső terület tartozik, tekintet nélkül arra, hogy a földbirtok hány részből áll és azt hány kataszteri birtokívben tartják nyilván. Egy földbirtoknak számított még az egyenes ágon fel- és lemenő családtagoknak és feleségnek ugyanabban a községben fekvő, közösen kezelt földbirtoka is.

Az adatok a földbirtokoknak nem a kataszteri birtokívben nyilvántartott, hanem a tényleges állapotról bevallott területét tüntetik fel.

Azok tehát az összeírás végrehajtásának időpontjáig bekövetkezett, de a kataszteri birtokíveken még át nem vezetett legújabb művelési ágváltozásokat is figyelembe véve a földbirtokok területéről a valóságnak megfelelően adnak számot, s így az egyes művelési ágakon belül a kataszteri adataikkal nem egyezhetnek.”

Az akkori kormány tehát elrendelte, hogy vegyék számba mindazokat a földbirtokokat, amelyek mezőgazdasági területet műveltek. Akkortájt gazdaságnak számított a családtagok birtokában lévő és a település területén fekvő közösen művelt földterület. Ha egy gazdaságnak több településen is volt művelt területe, az adatokat anynyiszor vették figyelembe, ahány településen helyezkedtek el. Az összeírás végrehajtásában már akkor is sok gondot okozott a szomszédos országokban lakó földtulajdonosok tevékenységének felmérése és a nyilvántartások kezdetleges volta.

Az idézetek jelzik, hogy az ország területén végrehajtott első két teljes körű mezőgazdasági összeírás idején *a mai értelemben vett gazdaságfogalom* (küszöbérték) még nem létezett. A használt földterület, a tartott állatállomány minél teljesebb összeírására törekedtek, de nem határoztak meg sem minimális földterület-, sem minimális állatállomány-nagyságot. Az összeírás előkészítői ezzel szemben részletesen leírták, hogy kiknek kell adatokat szolgáltatni. A használt földterületet és a tartott állatállományt külön kérdőíven írták össze, ami ma már nem teszi lehetővé a gazdaságok tényleges számának megállapítását. Az összeírások nagy érdeme volt a teljességre törekvés, a mezőgazdaság teljesítményének minél szélesebb körű bemutatása, noha akkor még a „lefedettség”, mint fogalom nem volt ismeretes.

Az első *mai értelemben vett gazdaságfogalom az 1972. évi teljes körű mezőgazdasági összeírás előkészítésekor született meg*. A FAO ajánlására alapozva – szakítva a korábbi leíró fogalomalkotási gyakorlattal – az adatszolgáltatói kört természetes mutatók kombinációjával határozták meg. Nagy gondot fordítottak a nemzetközi szervezet lefedettségre vonatkozó kérésének teljesítésére, miszerint azokban az országokban, ahol az apró gazdaságok hozzájárulása jelentős részt képvisel a mezőgazdaság teljesítményében, az összeírásból e gazdaságok sem hagyhatók ki. Ez volt az első alkalom, amikor a gazdaságok földhasználatát, állattartását egyaránt figyelembe vették a küszöbérték meghatározásához.

Az 1972-ben meghatározott gazdaságfogalmat alkalmazták a további tízévenkénti összeírások esetében is, azon csupán kisebb korrekciókat hajtottak végre. A legfontosabb mutatók, mint például a termőterület nagyságának vagy a fontosabb haszonállatok számának esetében a küszöbérték mutatóiban nem következett be változás. (Lásd a táblázatot.) Az elmúlt 40 év alatt azonban kisebb módosítás történt a szőlő- és gyümölcsös terület nagysága, illetve a méhcsaládok, a nyúl és egyéb állatfajok száma esetében. Ez azonban olyan csekély mértékű volt, hogy nem veszélyezteti a gazdaságok számának, jellemzőinek hosszú távú összehasonlíthatóságát.

Az összeírt gazdaságok mutatóinak alsó értékei, 1972–2000

Megnevezés	1972.	1981.	1991.	1994.	2000.
	évi összeírás szerint				
Összes termőterület (hektár)	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15
Gyümölcsös, szőlő, kert (hektár)	0,08	0,08	0,08	0,08	0,05
Szarvasmarha (darab)	1	1	1	1	1
Sertés (darab)	1	1	1	1	1
Ló (darab)	1	1	1	1	1
Juh (darab)	1	1	1	1	1
Baromfi (darab)	50	50	50	50	50
Méhcsalád (darab)	20	20	25	25	5
Nyúl (darab)	20	20	25	25	25
Egyéb kisállat (darab)	–	–	25	25	25

A XX. század második felében végrehajtott teljes körű mezőgazdasági összeírásokról beszélve érdemes néhány szót ejteni a háztartások küszöbértéket el nem érő mezőgazdasági tevékenységéről is. A falvakban az összeírók házról-házra jártak és arról kérdezték a háztartásokat, hogy milyen jellegű és mértékű mezőgazdasági tevékenységet végeztek. Amennyiben a mezőgazdasági tevékenység nagysága az előírt gazdaságküszöb alatt volt (2000-ben mintegy 830 ezer háztartásban), kérdőívet ugyan nem töltöttek ki, de lajstromon feljegyezték a végzett tevékenységre vonatkozó adatokat. Ezek a lefedettség vizsgálatán túl a két teljes körű összeírás közötti években a küszöböt el nem érő mezőgazdasági tevékenység outputjának becslésére is felhasználhatók voltak.

A kilencvenes években, az Európai Unió statisztikai rendszereivel való harmonizáció e témában is új fejezetet nyitott. Az adatszolgáltató kört a Hivatalnak úgy kellett meghatározni, hogy az megfeleljen a Tanács 571/88/EGK rendeletének. Az Európai Unió előírásai szerint a mezőgazdasági összeírásoknak ugyanis biztosítaniuk kellett, hogy a statisztikai megfigyelésből kimaradtak teljesítménye az ország össztermelésének nem tegye ki több mint 1–2 százalékát. Szerencsés körülménynek volt tekinthető, hogy az 1972-ben definiált és azóta használt küszöbértékek érdemben nem kellett változtatni, az (2000 és 2007 között) megfelelt a Közösség által előírt „lefedettség” kritériumnak.

Az Európai Unió új 1166/2008/EK rendelete számos változást, a gazdaság szerkezeti összeírások végrehajtása tekintetében további szigorításokat ír elő. 2010-től a gazdaság szerkezeti összeírásoknak (melyek korábban csak a mezőgazdasági teljesítmény 99 százalékos lefedettségére utaltak) *ki kell terjedniük a használt mezőgazdasági terület és a gazdaságokhoz tartozó állatállomány legalább 98 százalékára.* Magyarország esetében mindez azt jelenti, hogy 2010-ben a teljes körű gazdaság szerkezeti összeírásnak az ország teljes, közel 6 millió hektárnyi mezőgazdasági te-

rületével kell elszámolni. Az eredményeket – gazdaságszinten – 2012. március végéig kell átadni az Európai Unió Statisztikai Hivatalának (az Eurostatnak), melyek minőségi kritériumait a rendelet szintén rögzíti.

A magyar Országgyűlés által hozott, a 2010. évi általános mezőgazdasági összeírásról szóló 2010. évi XXIV. törvény értelmében Magyarország területén 2010. június 1. eszmei időponttal teljes körű mezőgazdasági összeírást kell végrehajtani, melyre 2010. június 1. és 21. között kerül sor.

A törvény hatálya azon gazdaságokra és a gazdasághoz tartozókra terjed ki, amelyek csak mezőgazdasági szolgáltatást végeznek, vagy amelyeknek az összeírás eszmei időpontjában

- az összes termőterülete 1500 m² vagy több,
- összes gyümölcsös- és szőlőterülete 500 m² vagy több,
- üvegház vagy más védőtakarás alatti termesztő területe 100 m² vagy több,
- mezőgazdasági haszonállat állománya legalább
- egy nagyobb haszonállat (szarvasmarha, sertés, ló, juh, kecske, bivaly, strucc),
- 50 tyúk, illetve más baromfi (liba, kacsa, pulyka, gyöngyös),
- 25 házinyúl, 25 prémes állat vagy 25 húsgalamb, illetve
- 5 méhcsalád.

Magyarországon az előzőekben leírt küszöbérték biztosíthatja azt, hogy az összeírás kiterjedjen a használt mezőgazdasági terület és a gazdaságokhoz tartozó állatállomány legalább 98 százalékára.

6.2. Az agrárcenzusok eszmei időpontja

A mindenkori agrárcenzusok eszmei időpontjának meghatározása mindig is kulcskérdés volt. A magyar mezőgazdaság természeti, éghajlati viszonyainak köszönhetően (az eszmei időpont megválasztása,) a tízévenkénti teljes körű összeírások tavaszi, kora nyári végrehajtása azért volt optimális, mert ekkorra már kialakulnak a földhasználati viszonyok, az állatállomány tavaszi összetétele alapján következtetni lehet a termelésre, illetve az éves állatállományra, de a későbbi reprezentatív összeírások végrehajtása is a census adatokra épülhetett.

Csupán egy példával szeretném illusztrálni, hogy milyen eredményekre vezethet az eszmei időpont nem ideális megválasztása. Az 1949. évi kombinált népszámlálás–mezőgazdasági összeírás esetében a Statisztikai Hivatal kísérletet tett arra, hogy értékelje az adatgyűjtési hibák hatásait, különösen a mezőgazdaságra vonatkozó adatok

esetében (melyekről az összeírás második kötete számolt be). Az akkori statisztikusok a használt mezőgazdasági terület és a gazdaságméret esetében a hibát 9–11, az állatállománynál 6–7 százalékra becsülték (a legmagasabb a sertésállomány esetében volt). Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a népszámlálás eszmei időpontja (január 1.) a mezőgazdasági összeírás tekintetében közel sem volt ideális, ami jelentősen növelte a mezőgazdasági adatokra vonatkozó hibákat. Az év elején – a gazdálkodásban – ugyanis még nagy volt a föld bérbeadásával vagy művelésével kapcsolatos bizonytalanság; az állatállomány nagysága pedig a haszonállatok levágása miatt ekkor (a tavaszi ellések előtt) volt a legalacsonyabb.

Ez az oka annak, hogy a tízévenkénti (alap-) censzusok esetében – Magyarországon – második, harmadik negyedévre eső eszmei időpontokat határoznak meg a statisztikusok. Nem mond ellent ennek az sem, hogy a 2003., 2005., 2007., évi gazdaságszerkezeti összeírások összesen kerültek végrehajtásra, mivel ehhez alkalmazkodott az eszmei időpontok meghatározása is. Az alapcenzusok közötti időszakban a nagymintás mezőgazdasági összeírások ugyanis alapvetően a mezőgazdasági termelés eredményeire koncentrálnak. Az a tény, hogy az Európai Unió 571/88/EGK rendelete, illetve a kapcsolódó végrehajtási rendeletek értelmében több mutató (így például a földhasználat) esetében a megelőző 12 hónap adataival kell elszámolni, lehetővé teszi a megfelelő eredmények elérését. Az állatállomány tekintetében a gazdaságszerkezeti összeírások és a rendszeres állatszámmlálások adatai összességében jól bemutatják az éven belüli ciklikus változásokat.

6.3. A teljes körű és a kiegészítő reprezentatív összeírások rendszere

Az első két agrárcenzus időszakában – a statisztika akkori fejlettségének függvényében – csak a legfontosabb mutatók teljes körű összegyűjtéséről lehetett szó. Fordulatot e tekintetben az agrárstatisztika 1960-as éveinek fejlesztése hozott, amikor *Oros Iván* és *Ay János* kidolgozta a mezőgazdasági reprezentatív összeírások módszertanát. Munkájuk megalapozta az 1972-es Általános Mezőgazdasági Összeírás adatgyűjtési rendszerének kidolgozását, tekintettel arra, hogy 1963-tól a reprezentatív állatszámmlálások rendszeressé váltak.

1972-ben a legfontosabb mutatókat tartalmazó teljes körű modult számos kapcsolódó reprezentatív összeírás (például a negyedéves állatszámmlálások, az épület- és géphasználat jellemzőinek felmérése, a gyümölcsfaállomány, a terméshozamok részletes megfigyelése) egészítette ki, ami szintén a módszertan fejlődésének volt köszönhető. A háztartásokra vonatkozó teljes körű összeírást több reprezentatív felvétel egészítette ki. Hasonló módszertani megoldásokat alkalmaztak az 1981. és az 1991. évi agrárcenzusoknál is, a különbség mindössze abban állt, hogy a rendelkezésekre álló források szűkössége miatt a teljes körű modellhez csak kisebb számú reprezentatív összeírás kapcsolódott. A 2000.

évi ÁMÖ esetében az áprilisi teljes körű modulhoz a terméseredményekre és az állatállomány mérésére szolgáló év végi reprezentatív összeírás került végrehajtásra.

A 2003., a 2005. és a 2007. évi gazdaságszerkezeti összeírásokról szóló európai uniós rendelet megengedte a reprezentatív összeírások végrehajtását (és a tagországok többsége élt is ezzel a lehetőséggel). Így 2003-ban (éppen az EU-csatlakozást megelőzően) az egyéni gazdaságok vonatkozásában a mintaelemszámnak köszönhetően (250 ezer egyéni gazdaság adatai alapján) tájörzetszintre vonatkozó becsléseket is lehetett készíteni, ami jó eszköznek bizonyult a döntéshozók, kutatók munkájához, valamint a gazdálkodók pályázatírásának támogatásában. A teljes körűen megfigyelt egyéni gazdaságok gyakorlatilag az ország összes települését érintették (3 100). Az 1 európai méretegység (EUME) alatti gazdaságok listájából központilag 10 százalékos egyszerű véletlen minta került kiválasztásra a településnagysággal arányosan, ami a gyakorlatban szisztematikus kiválasztást jelentett: az 1 EUME alatti gazdaságokat a településkódok szerint növekvő sorrendbe rendeztük, melyek közül egy véletlen kezdőszámtól számítva minden tizedik került bele a mintába. A további gazdaságszerkezeti összeírások egyéni gazdaságokra vonatkozó mintaelemeinek kijelölése szintén hasonló elvek alapján történt.

A 2005. és a 2007. évi gazdaságszerkezeti összeírások esetében – az EU társfinanszírozása ellenére, a hazai költségvetési megszorítások miatt – a KSH olyan alacsony mintaelemszám kiválasztása mellett döntött, ami többnyire csak régiószintű becslések készítését tette lehetővé.

Fontos lépés volt az is, hogy az adatszolgáltatói és statisztikai terhek csökkentése érdekében a Hivatal szakfőosztálya már 2003-ban arról határozott, hogy több rendszeres, éves adatgyűjtés épüljön be a gazdaságszerkezeti összeírások kérdőíveibe.

6.4. Adminisztratív adatforrások felhasználása

A magyar agrárstatisztika adminisztratív adatforrásokat az 1972. évi általános mezőgazdasági összeírás végrehajtása óta használ. A XX. század agrárcenzusai esetében ezek alapvetően az adatszolgáltatók kijelölését, a mezőgazdasági szervezetek nyilvántartásainak, regisztereinek aktualizálását támogatták. E munkálatokban fontos szerepet játszott a földtulajdoni nyilvántartás még akkor is, ha az adminisztratív nyilvántartások minősége nem volt kifogástalan.

Alapvető változás a 2003. évi Gazdaságszerkezeti összeírástól kezdődően következett be, amikor ezeket az adatforrásokat már nemcsak az adatgyűjtések előkészítésére használtuk fel, hanem az adminisztratív adatok bizonyos (a biogazdálkodásra, illetve a minőségiszlő- (bor-) termelésre alkalmas területekkel kapcsolatos) kérdéscsoportokat is kiváltottak. Azóta e két téma esetében a kérdéseket nem tesszük fel a gazdálkodóknak, az adatokat – gazdaságszinten – a gazdaságszerkezeti összeírások adatbázisába il-

lesztjük be. A 2010. évi teljes körű mezőgazdasági összeíráskor hasonló módon járunk el a támogatások igénybevételére vonatkozó információk esetében is.

6.5. Az adatminőség biztosítása

Az adatminőség biztosításához nagymértékben hozzájárult a helyi ismerettel bíró, szakmailag jól képzett, mezőgazdasági statisztikai felvételekben jártas területi apparátus, illetve összeírói kör alkalmazása és színvonalas oktatása.

Az adatfelvétel során többszintű ellenőrzésre került sor. Egyrészt az összeírási megbízottak folyamatosan segítették és ellenőrizték a hozzájuk tartozó összeírók munkáját, vizsgálták a kitöltött kérdőívek adatösszefüggéseit, a cím- és ellenőrző lajstromok szakszerű kitöltését. Másrészt a megbízottak munkáját is ellenőrizni kellett, ezért a területfelelősök telefon vagy személyesen felkeresés útján folyamatosan tartották a kapcsolatot a hozzájuk tartozó 8–10 megbízottal. A Hivatal főosztályán dolgozó összekötő kollégák mind az előkészítés, mind a végrehajtás teljes időszakában szintén ellenőrizték az összeírás menetét. Helyszíni ellenőrzési körútjaik során figyelemmel kísérték, hogy a stratégiai és az operatív alapelvek egységesen érvényesülnek-e.

A végrehajtás szakaszának adatellenőrzését a feldolgozás előtti kontrollmunkák követték. A rögzítő programok az adatbevitelt végző személyek azonosító kódját is tárolták, így figyelemmel lehetett kísérni, hogy a rögzítők milyen minőségben dolgoztak.

A 2010. évi teljes körű mezőgazdasági összeírás végrehajtására ugyan az összeírási hálózat felépítése módosult, az adatminőség biztosításának elvei alapvetően nem változnak.

Felhasznált irodalom

Agrár idősorok és cenzusok.

http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,567796&_dad=portal&_schema=PORTAL

EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK TANÁCSA [1988]: 571/88/EGK rendelet (1988. február 29.) a mezőgazdasági üzemek szerkezetére vonatkozó, 1988. és 1997. évek közötti közösségi felmérések szervezéséről. *Európai Unió Hivatalos Lapja*. L. 56. 1–23. old. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:03:08:31988R0571:HU:PDF> (Elérés dátuma: 2010. május 6.)

EURÓPAI PARLAMENT ÉS TANÁCS [2008]: 1166/2008/EK rendelet (2008. november 19.) a gazdaság-szerkezeti felmérésekről és a mezőgazdasági termelési módszereket vizsgáló felmérésről, valamint az 571/88/EGK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről. *Európai Unió Hivatalos Lapja*. L. 321. 14–34. old. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:321:0014:0034:HU:PDF> (Elérés dátuma: 2010. május 6.)

KAPOSI L. – LAKATOS M. [2005]: Az egyéni agrárgazdaságok termelése és társadalmi-foglalkozási összetétele. *Területi statisztika*. 8.(45.) évf. 4. sz. 354–371. old.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL [2002]: *Magyarország mezőgazdasága a 2000. évben*. Budapest.

- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL [2006]: *Magyarország mezőgazdasága, 2005*. Budapest.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL [2008]: *Magyarország mezőgazdasága, 2007*. Budapest.
- LACZKA É. [1999]: *Mezőgazdasági Statisztikai Információs Rendszer*. Agrárinformatika konferencia. Augusztus 26. Debrecen. 32–34. old.
- LACZKA É. [2003]: *A mezőgazdaság strukturális változásai a kilencvenes években*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- LACZKA S.-NÉ. [1997]: Gazdaság szerkezeti összeírások az Európai Unióban. *Statisztikai Szemle*. 75. évf. 4–5. sz. 303–310. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1997/1997_04-05/1997_04-05_303.pdf
- LACZKA S.-NÉ. [2000]: Mezőgazdasági összeírások Magyarországon, 1895–2000. *Statisztikai Szemle*. 78. évf. 4. sz. 282–289. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2000/2000_04/2000_04_282.pdf
- LAKATOS M. [1999]: A mezőgazdasági kérdések jelentősége az 1949-et követő lakossági felvételekben. In: *Kepecs J. (szerk.): Népszámlálás az ezredfordulón*. KSH. Budapest. 147–163. old.
- MAGYAR KIRÁLYI KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL [1936]: Magyarország földbirtok viszonyai az 1935. évben. *Magyar Statisztikai Közlemények*. 99. köt. Budapest.
- OROS I. [1999]: Átfogó statisztikai censzusok a mezőgazdaságban. *Statisztikai Szemle*. 77. évf. 6. sz. 446–458. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1999/1999_06/1999_06_446.pdf
- OROS I. [1999]: Mezőgazdasági kérdések a hazai lakossági censzusokban. In: *Kepecs J. (szerk.): Népszámlálás az ezredfordulón*. KSH. Budapest. 114–146. old.
- ORSZÁGOS MAGYAR KIRÁLYI STATISZTIKAI HIVATAL [1897]: *A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. Az összeírás főbb eredményei községenként*. I. kötet. Budapest.

Summary

The objective of comprehensive agricultural censuses is to provide a picture on the capital assets of the agriculture, the primary features of farming and the results of production, and at the same time to form a basis for the elaboration of the systems of annual data surveys between censuses.

In addition, the data supply of censuses is supposed to satisfy the information needs of Hungarian decision makers, users, and in most of the cases it has to fulfil the requirements of international organizations, too, providing an opportunity to make international comparisons and analyses.

This can only happen if statisticians select their applied data surveying tools based on the actual peculiarities and characteristics of the agriculture of the respective country and decide for specific methodologies which – as far as overall possibilities and the development of the discipline allow – provide for the most precise description of the monitored phenomena.

Consequently, statisticians of the 21st century will perhaps find interest in providing a brief review of how Hungarian agricultural censuses have been able to meet the requirements of data users.

Nyugdíjjogszerzés és a teljes aktív életpálya*

Bálint Mónika,

az MTA KTI munkatársa

E-mail: balintm@econ.core.hu

Köllő János,

az MTA KTI munkatársa

E-mail: kollo@econ.core.hu

Molnár György,

az MTA KTI munkatársa

E-mail: molnar@econ.core.hu

A Nyugdíj és Időskor Kerekasztal kezdeményezésére, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF) együttműködésének eredményeként páratlan értékű adatgyűjtemény jött létre, ami több mint nyolcezer ember teljes eddigi munkatörténetét és számos más (egyéni és külső) jellemzőjét tartalmazza. Ezzel lehetővé vált egyfelől az 1997 előtti – az ONYF Központi Elektronikus Nyugdíjnyilvántartás (KELEN) adatbázisában nem tárolt – jogszerzés tanulmányozása, másfelől annak vizsgálata, hogyan függ a szolgálati idő különféle, az adminisztratív adatbázisokban nem rögzített egyéni és külső tényezőktől. Az adatbázis tartalmazza a mintabeli személyek jogszerzéseit 1958-ig visszamenően, továbbá a KSH Munkaerő-felmérésében 2008 első negyedében felvett adatokat.

TÁRGYSZÓ:

Gazdasági aktivitás.

Nyugdíjrendszer.

Nyugdíjbiztosítás.

* A tanulmány a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal megbízásából készült. A szerzők köszönetet mondanak *Augusztinovics Máriának, Borlói Rudolfnak, Gyombolai Mártonnak, Lakatos Juditnak, Máté Leventének, Rába Ferencnek és Tóth Renátának* az adatfelvételt és az elemzést segítő munkájukért, tanácsaikért.

A tanulmányban ismertetett elemzésekért, következtetésekért és az esetleges hibákért kizárólag a szerzőt terheli felelősség.

Tanulmányunk három fő részből áll. Először egy adminisztratív adatállomány – nevezetesen a nyugdíjnyilvántartás – és egy önkéntes munkaerő-felmérés egyesítésével kapcsolatos módszertani kérdéseket, eljárásokat mutatunk be, különös tekintettel az adatfelvételre és a súlyozásra. A második fejezet is módszertani jellegű. Itt azt vizsgáljuk, hogy milyen tanulságok vonhatók le az adminisztratív adatokon nyugvó modellezés számára. Ezekre a tanulságokra elsősorban azért van szükség, mert nincs minden esetben módunk arra, hogy az adminisztratív állományokat adatfelvétellel egészítsük ki. Ezért fontos kérdés, hogy ilyen lehetőség hiányában következtethetünk-e például az iskolázottságra a foglalkozás alapján, vagy következtethetünk-e az ONYF Központi Elektronikus Nyugdíjnyilvántartás (KELEN) adataiból a teljes életpályán megszerzett jogosultságra.

A harmadik fejezet tárgyalja a létrejött egyesített minta alapján elvégzett modellszámítások eredményeit. Először azt vizsgáljuk, hogy melyek a kumulált szolgálati időt meghatározó legfontosabb tényezők, majd a jogszerző és nem jogszerző státuszok közötti mobilitást elemezzük. A tanulmányt az eredmények összegzése zárja.

1. Az egyesített adatállomány létrehozása

Elemzésünk egy speciális, eseti adatfelvételen nyugszik, aminek köszönhetően Magyarországon első ízben vizsgálhatunk teljes – időben 1958-ig visszanyúló – egyéni életpályákat, mégpedig úgy, hogy rendelkezünk a vizsgált egyének nemére, korára, lakóhelyére és iskolázottságára vonatkozó adatokkal is. Tanulmányunkat ennek az adatfelvételnek a bemutatásával kezdjük.

1.1. Az adatfelvétel ismertetése

A KSH munkaerő-felmérése (MEF) 1992 óta negyedévente vesz fel a munkaerőpiaci aktivitásra vonatkozó adatokat, számos, az egyénre és a családra vonatkozó háttérváltozóval együtt. A MEF véletlen háztartási mintákra vonatkozik, és az elmúlt 17 évben negyedévente 50-80 ezer főre terjedt ki.

A MEF kérdezőbiztosai a 2008 első negyedévében felkeresett személyeknek (57 211 fő) felajánlották a lehetőséget, hogy egy előrenyomtatott levél aláírásával, bérmentesített borítékban kérjenek az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságtól

betekintést a róluk tárolt okmányokba.¹ Az ONYF-hez összesen 9611 kérelem érkezett. Az érdeklődők még nem tárolt okmányait az ONYF rögzítette, majd kiegészítette a már alfanumerikusan is meglévő adatokkal. Az összesen mintegy 190 ezer okmányról több mint három millió adatot dolgoztak fel, majd az érdeklődő ügyfeleknek választ küldtek. A nem azonosítható, illetve ONYF-okmánnyal nem rendelkező, valamint a visszakérdező ügyfelek által még vitatott eseteket kiszűrve, az ONYF végül 9452 személy 1958-tól 2007-ig tartó munkatörténetét tárta fel.

A feldolgozás során azonban kiderült, hogy olyanok is küldtek levelet az ONYF-nek, akik nem szerepeltek a MEF-mintakeretben: a nyugdíjkiállításukról érdeklődő szomszédok, rokonok, barátok, akiknek a mintabeli személyek átadták vagy lefénymásolták a levelet. Őket ebben a cikkben figyelmen kívül hagyjuk. A MEF-ben ténylegesen szereplő személyek adatait az előzetesen felhasznált azonosítók törlését követően a KSH átadta az ONYF-nek.

További esetszámvesztés szürem abból, hogy a kérdezetek egy részének neve, illetve kora nem egyezett meg a MEF-ben és a KELEN-ben. Elhagytuk azokat, akik esetében különbözött a *nem* a kétféle állományban, vagy ahol a születési évben két évnél nagyobb különbséget találtunk. (Ennél kisebb differenciát még megengedhetőnek tartottunk, tekintetbe véve, hogy a kérdőívet nem mindig a célszemély válaszolja meg). Végülis, az elemzésbe vonható minta 8032 főt tartalmaz.

1. táblázat

Adatkérők aránya a 2008. évi MEF-minta 15–74 éves tagjai között (N=57 211 fő)

Az adatkérők típusai	Kért-e ONYF-adatot? (százalék)		
	Nem	Igen	Összesen
Nem kap nyugdíjat	80	20	100
Öregségi nyugdíjat kap	98	2	100
Rokkantsági nyugdíjat kap	90	10	100
Özvegyi/szülői nyugdíjat kap	91	9	100
Ideiglenes özvegyi nyugdíjat kap	76	24	100
Összesen	85	15	100

Az adatfelvétel elsődleges célja a még nem nyugdíjas népesség teljes életpálya mentén teljesített szolgálati idejének felmérése volt. Nem vártuk, hogy a saját jogon

¹ Az ONYF 1997 óta elektronikusan, korábban papíralapon adatokat tárol azokról a személyekről, akiket aktív kereső foglalkoztatotként a munkáltatójuk bejelentett. Az ún. KELEN adatbázisról lásd például: <http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/%28PortalArticles%29/11245B83B3CEFDACC1256F63002DC25E> (Elérés dátuma: 2010. május 5.)

nyugdíjban részesülők adatot kérnek nyugdíj megszerzési idejükre vonatkozóan. Mégis, mint az 1. táblázatban látható, a MEF-mintában lévő öregségi nyugdíjasok közel 2 százaléka (a pontos érték 1,54), a rokkantnyugdíjasok 9,6 százaléka kért ilyen adatot. Hasonló értéket látunk az özvegyi-szülői nyugdíjasok esetében is, míg az ideiglenes özvegyi nyugdíjban részesülők esetében az adatkérési hajlandóság meghaladja a mintaátlagot.

1.2. A minta súlyozása

Az ONYF-tól adatot kérők nem véletlenszerűen választódtak ki a magyar népességet reprezentáló MEF-mintából, ezért az adatok csakis a rendelkezésünkre álló minta súlyozásával adhatnak képet a teljes népesség nyugdíj megszerzéséről. A megfelelő súlyok kialakítása összetett módszertani kérdés, amit két különböző módon is megközelítettünk. A súlyozás problémakörét terjedelmi korlátok miatt csak vázlatosan ismertetjük, a téma iránt érdeklődő olvasó megtalálhatja a *Bálint–Köllő–Molnár* [2009] tanulmányban, melyre a továbbiakban röviden BKM-tanulmányként hivatkozunk.

Az egyik megközelítés során a MEF adataiból kiindulva egy probit modellel az adatkérés valószínűségét becsültük, ezek reciprokaként adódott a súly. Az adatkérés valószínűségére szignifikánsan ható tényezőként a következőket kaptuk: a nyugdíjkorhatárig hátralévő évek száma, nem, házassági státus, állampolgárság, iskolázottság, nappali tanulói státus, munka nélkül töltött időtartam hossza, nyugdíjas jogviszony típusa, gyermekgondozás, lakóhely népsűrűsége és megyéje, végül a kérdőív kitöltésének körülményei. Ezek közül egy tényezőt (a hátralévő évek száma) kiemelve megemlítjük, hogy legnagyobb eséllyel a nyugdíj előtt 10-20 évvel állók kerültek be a KSH–ONYF-mintába.

A felsorolt tényezők szerinti válaszadási arányok figyelembe vétele sajnos nem feltétlenül elegendő a mintaszelekció torzító hatásának kiszűrésére. Az igazi problémát ugyanis az jelenti, hogy a szelekció nem kis részben az érdeklődésünk tárgyát képező változó, vagyis az eddig befutott életpálya során felhalmozott szolgálati idő szerint történik. Feltehető, hogy minél instabilabb, szaggatottabb a kért munkakerő-piaci pályája, annál értékesebb lehet számára az ONYF-tól kapott információ, így a mintában erősen felülreprezentáltak azok az idősebb személyek, akik egy hosszabb időszakban többször voltak munka nélkül.

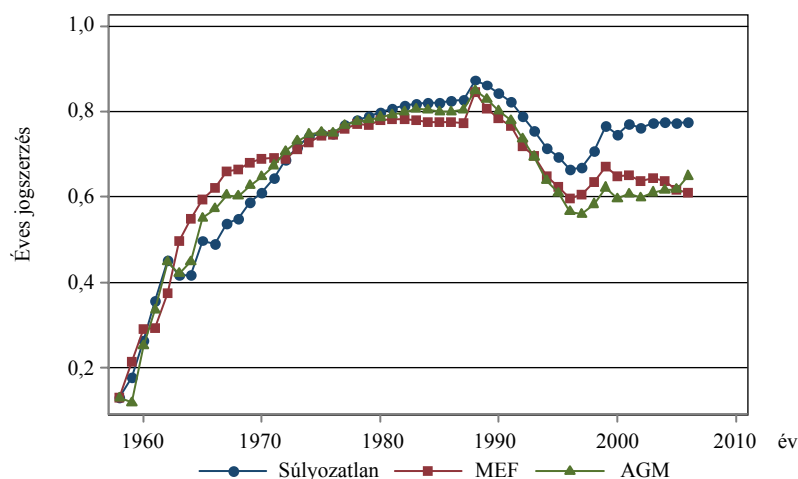
A minta torzultságának figyelembe vétele érdekében a legegyszerűbb megoldás az lett volna, amit a kutatás elindulása előtt javasoltunk: a MEF-minta összes tagjának fel kellett volna tenni egy-két rövid kérdést arról, hogy ők maguk mit gondolnak a felhalmozott szolgálati idejükről. Ez lehetőséget teremtett volna arra, hogy megállapítsuk a mintába kerülés valószínűségét az életkor, az iskolázottság és a (szubjek-

tív) kumulált szolgálati idő szerint képzett csoportokban, ami pontosabb súlyokat és megbízhatóbb makrobeclést tett volna lehetővé. Ez sajnos nem valósult meg.

Egy másik lehetőséget az *Augusztinovics–Gyombolai–Máté* [2008] tanulmányban (a továbbiakban AGM-tanulmányban) felhasznált adatállomány kínált. Ebben a hatmillió főre kiterjedő, a KELEN-ből épített adatbázisban azonosíthatók a KSH–ONYF-felvétel adatkérői, így megállapítható, hogy a KSH–ONYF-minta szerkezete hogyan tér el az AGM-sokaságtól életkor és az 1997–2006-ban felhalmozott kumulált szolgálati idő szempontjából.

A súlyozatlan és a kétféleképpen (a MEF, illetve a KELEN alapján) súlyozott mintáknak mind a kumulált szolgálati idő, mind pedig az életkor szerinti eloszlását összehasonlítottuk egymással. Mindkét vonatkozásban azt tapasztaltuk, hogy a súlyozott minták szerkezete erősen eltér a súlyozatlantól, ugyanakkor egymáshoz hasonlóak.

1. ábra. Átlagos éves szolgálati idő 1958 és 2006 között a súlyozott és súlyozatlan mintákban

Megjegyzés. Az ábra az első jogszerző évet követő szolgálati időket veszi figyelembe, ezen belül azonban a zérus jogyszerzést is. A szolgálati idő maximuma 1.

Az 1. ábra a minta tagjai által átlagosan megszerzett szolgálati időt mutatja be (egész éves jogyszerzés = 1). Az egymást követő kohorszok belépése és az iskola elhagyását követő első években alacsony szolgálati idő miatt a görbe alacsonyról indulva emelkedik, majd 1980 táján eléri a 80 százalékos szintet. A rendszerváltás után, egészen 1997-ig zuhanásszerű csökkenést látunk, amit részleges regenerálódás követ. A súlyozatlan mintában a szolgálati idő az ezredforduló után visszatérni látszik a rendszerváltás előtti szintre, ez azonban a minta nem véletlen szelekciójából

eredő látszat. A súlyozott mintákban a szolgálati idő a rendszerváltás előtti szintnél mintegy 15-20 százalékponttal alacsonyabb szinten stabilizálódott 1997 után, ami megfelel a más források alapján várt értéknek. Tanulmányunkban a továbbiakban a MEF-súllyal számított eredményeinket mutatjuk be.

A súlyozást nem érinti, de az 1. ábra kapcsán megjegyezzük, hogy az átlagos éves szolgálati idő trendjében 1987 és 1988 között törést látunk: egyik évről a másikra 4-5 százalékponttal nő meg az osztónapok száma. Az „ugrás” mögött feltételezhetően az áll, hogy 1997-ben, a jogszabályban rögzített feltételeknek megfelelően 1988-ig visszamenően átvizsgálták és korrigálták az adatokat. (1988-tól kezdve a nyugdíj összegét az 1988. évi és a nyugdíjazás időpontja közötti valorizált nettó átlagkereset összegéből állapítják meg). Valójában nem is hirtelen „ugrásról” van szó, hanem arról, hogy az 1988-at megelőző évek korrigálatlan adatai lefelé torzítanak, azaz az „igazi” jogszerezési görbe magasabban húzódna. Ezt alátámasztja az éves szolgálati idő 1987 és 1988 közötti változásának regressziós becslése, amit részletesen dokumentáltunk a BKM-tanulmány 2. mellékletében.

2. Tanulságok az adminisztratív adatokon nyugvó modellezés számára

A KSH-ONYF-adatfelvétel rendszeres megismétlésére nincs mód, ezért különösen fontos kérdés, hogy az egyszeri felmérésből levonhatók-e az adminisztratív adatokon alapuló, rendszeres elemzést segítő tanulságok. Az elemzési célra leginkább használható KELEN-adatbázis két súlyos fogyatékosága, hogy egyfelől nem tartalmaz az iskolázottságról információt, másfelől viszonylag rövid időre tekint vissza. Ezért azt a két kérdést tesszük fel, hogy vajon *a)* a KELEN-ben is rendelkezésre álló foglalkozási kódok pótolhatják-e az iskolázottságra vonatkozó adatokat, és *b)* az 1997-től elektronikusan tárolt szolgálati időadatokból milyen pontossággal következtethetünk a teljes életpályán megszerzett szolgálati évek számára.

2.1. Következtethetünk-e az iskolázottságra a foglalkozás alapján?

A nyugdíjrendszer modellezésének egyik nehézsége abban áll, hogy noha a munkaerő-piaci életút, és ebből következően a nyugdíjjogosultság eltérései legerősebben az iskolázottsággal függenek össze. Minthogy a KELEN nem tartalmaz az iskolai végzettségre vonatkozó adatokat, a hiány betöltésére egy lehetséges kerülő út, hogy a foglalkozási megoszlásból próbálunk következtetni az iskolázottsági megoszlásra.

Egyéni szinten a feladat nem oldható meg, ha valakiről csak annyit tudunk, hogy esztergályos, akkor bizonyos valószínűséggel épp úgy lehet alapfokú, mint szakmunkás szintű, középfokú vagy akár felsőfokú végzettségű is. Ha azonban rendelkezünk megbízható adatokkal az egyes foglalkozások iskolázottsági megoszlásáról, akkor

- a) megbecsülhető, hogy az esztergályosok közül hány ilyen vagy olyan végzettségű akad;
- b) az így kapott foglalkozás- és iskolázottságspecifikus létszámok foglalkozások szerinti összegzésével meghatározható az egyes iskolázottsági kategóriák nagysága, a népesség egészében vagy különböző részpopulációkban;
- c) azon erős feltevés mellett, hogy a foglalkozásokon belüli iskolázottság szerinti eltérések elhanyagolhatók, megbecsülhető valamely változó (például osztónap, napi jövedelem) értéke egy-egy iskolázottsági kategóriára a foglalkozásokra megfigyelt értékek súlyozott átlagaként.

Az eljárás akkor védhető, ha a foglalkozási megoszlás alapján generált és ténylegesen megfigyelt iskolázottsági szerkezet egymáshoz hasonló. Különösen fontos kérdés, hogy a KELEN-adatbázisban elvégzett foglalkozás–iskolázottság átszámítás pontos-e. Ennek ellenőrzésére a KELEN-ben és a MEF-ben egyaránt szereplő egyének adatait vizsgáljuk meg, kihasználva, hogy a KSH–ONYF-adatfelvételben ismert a foglalkozás (legmagasabb FEOR) és az iskolázottság is. Előbbit a KELEN, utóbbit a MEF szolgáltatja.

Első lépésben megvizsgáltuk 17 foglalkozási csoport iskolázottság szerinti szerkezetét a MEF-ből épített panel adatbázisban, ami valamivel több mint egymillió megfigyelést tartalmaz az 1993 és 2003 közötti időszakra. (Lásd a 2. táblázatot.) Az adatok a 15–64 éves, nem nyugdíjas népesség azon tagjaira vonatkoznak, akik a megfigyelés időpontjában dolgoztak, vagy tíz évnél rövidebb ideje nem dolgoztak (esetükben az információ az utolsó munkahelyre vonatkozik). A foglalkozási és iskolázottsági szerkezet, valamint a kettő kapcsolatának történelmi változásai miatt a foglalkozások iskolázottság szerinti megoszlását külön-külön végeztük el az 1964 után születettekre (396 497 megfigyelés) és az idősebbekre (611 499 megfigyelés).

Második lépésben megvizsgáltuk a KSH–ONYF-minta foglalkozási megoszlását a már említett életkori csoportokban (foglalkozási adat összesen 8438 főre állt rendelkezésre). Az egyes foglalkozásokba tartozó létszámot a 2. táblázatban szereplő megoszlások alapján iskolázottsági csoportokra osztottuk szét, majd a foglalkozások mentén összegeztük. Végül, az így generált iskolázottsági megoszlást összevetettük a minta tagjairól rendelkezésre álló iskolázottsági tényadatokkal. Az eredményt a 3. táblázat mutatja.

2. táblázat

*Az egyes foglalkozási csoportokban dolgozók megoszlása iskolai végzettség szerint
a KSH–MEF 1993 és 2003 közötti összevont mintájában
(százalék)*

Foglalkozási csoport	1964 után születettek				Együtt	Idősebbek (1965 előtt születettek)				Együtt
	0–8 osztály	Szakmunkás-képző	Közép-szintű	Felső-szintű		0–8 osztály	Szakmunkás-képző	Közép-szintű	Felső-szintű	
	végzettséggel					végzettséggel				
Takarító	66	26	8	1	100	75	18	6	1	100
Anyagmozgató	67	27	6	0	100	70	22	6	1	100
Gépkezelő	37	48	14	1	100	51	35	13	2	100
Őr, portás	23	54	22	1	100	46	34	16	3	100
Sofőr	16	58	25	1	100	32	48	18	3	100
Mezőgazdasági	47	39	13	2	100	60	27	11	3	100
Építőipari	13	76	11	1	100	19	68	11	2	100
Ipari	19	61	19	1	100	29	49	20	2	100
Kereskedelmi	11	49	38	3	100	18	39	37	6	100
Szolgáltató	13	42	42	2	100	30	36	31	3	100
Irodai	7	15	72	7	100	16	13	64	7	100
Technikus	4	18	67	11	100	11	13	61	15	100
Ügyintéző	3	10	67	20	100	6	8	68	17	100
Vezető	2	16	47	35	100	3	9	44	43	100
Felsőfokú	1	3	20	75	100	2	2	20	76	100
Tanár, orvos	0	1	10	89	100	1	1	9	89	100
Ismeretlen	53	22	22	3	100	60	19	16	5	100

Megjegyzés. A foglalkozási besorolás négyjegyű FEOR-kódok alapján történt. A program elérhető az MTA KTI Adatbanknál: *Bálint Mónika* (balintm@econ.core.hu). A megfigyelések száma: 1 007 966.

A találati arányt igen jónak nevezhetjük, figyelembe véve a foglalkozási felosztás durvaságát és a felhasznált adatbázisok közötti időbeni elcsúszásokat. Lényeges eltérést egy helyen látható: a generált adatok az idősebbeknél erősen alábecslik a szakmunkás végzettségűek arányát. Ez feltevésünk szerint azzal magyarázható, hogy az ONYF-től adatot kérő MEF-kérdettek között felülreprezentáltak voltak a szakmunkás végzettséggel segéd- vagy betanított munkát végzők.

Összefoglalóan, úgy tűnik, a modellezők nem követnek el nagy hibát, ha a foglalkozási megoszlásból kiindulva vonnak le következtetéseket a különböző iskolázottsági kategóriákra. A korábban említett *a)–b)* lépések esetében a tévedés kockázata kicsi, a *c)* típusú számításnál azonban figyelembe kell venni, hogy az egy további,

erős és sok esetben valószínűleg nem helytálló feltevéssel él. Ilyen számításokhoz a 2. táblázathoz hasonló, de oszlopszázalékokat tartalmazó táblázatra van szükség. (A 2. táblázat adatainak oszlopok szerinti megoszlása külön a fiatalokra és az idősebbekre megtalálható a BKM-tanulmány 1. mellékletében).

3. táblázat

A megfigyelt és a foglalkozás alapján generált iskolázottság a KSH–ONYF-mintában (százalék)*

Megnevezés	Általános iskola	Szaktanulmányi képző	Középiskola	Főiskola, egyetem	Összesen
	Teljes minta				
Generált	21,3	31,2	30,6	16,9	100,0
Megfigyelt	20,2	36,6	29,2	13,9	100,0
	Fiatalok				
Generált	15,7	36,5	32,5	15,3	100,0
Megfigyelt	16,9	37,8	30,6	14,7	100,0
	Idősebbek				
Generált	25,4	27,4	29,2	18,0	100,0
Megfigyelt	22,6	35,8	28,1	13,4	100,0

* 1997 és 2006 között betöltött legmagasabb FEOR-besorolás.

Megjegyzés. Súlyozatlan minták. Fiataloknak az 1964 után, idősebbeknek az 1965 előtt születettek számításak.

2.2. Következtethetünk-e a KELEN adataiból a teljes életpályán megszerzett jogosultságra?

A KELEN-en alapuló számítások másik, első látásra az előzőnél is súlyosabbnak tűnő fogyatékosága, hogy az adatok viszonylag rövid időt – jelenleg alig több, mint tíz évet – fognak át. Ebben az alfejezetben azonban megmutatjuk, hogy az 1997 és 2006 évek közötti átlagadatból viszonylag kis hibával következtethetünk a teljes életpályán megszerzett szolgálati idő átlagára. Érdeklődésünket azokra korlátozzuk, akik 1997 előtt kerültek be az ONYF regiszterébe, és 2006-ig ott is maradtak, azaz, potenciálisan tíz évnél többet dolgoztak (6147 fő). Esetükben azzal a naiv feltevéssel élünk, hogy egész addigi életpályájukon is olyan arányban szereztek szolgálati időt, mint 1997–2006-ban. Ezután megvizsgáljuk a tényadatokat és a naiv becslés viszonyát, illetve azt, hogy az utóbbi segítségével milyen pontossággal tudjuk előre jelezni a teljes életpályán megszerzett szolgálati éveket. Végezetül, megvizsgáljuk, hogy a reziduumok csoportszinten szisztematikusan különböznek-e.

4. táblázat

Tényadatok és naiv előrejelzés az 1997 és 2006 évek között AGM-adatokból (N=6147 fő)

Megjegyzés	Átlag (év)	Szórás (év)
Szolgálati idő 1997 és 2006 között	8,6	2,1
Naiv becslés a teljes életpályára	24,8	11,0
Tényleges szolgálati idő	22,9	10,3
Évek az első jogszerzéstől 2006-ig	28,3	9,8

Megjegyzés. A táblázatban azok szerepelnek, akik 1997 előtt szereztek először jogosultságot, és 2006-ig nem mentek nyugdíjba, azaz tíz évnél több szolgálati évet szereztek, vagy szerezhettek volna.

Mint a 4. táblázatban látható, az átlagokban nincs nagy különbség. A naiv becslés 24,8 éves átlagos kumulált szolgálati időt jelez előre egy 28,3 éves életpályán, míg a KSH–ONYF-minta tényadatai szerint a megszerzett szolgálati évek száma 22,9.

Második lépésben egy konstans nélküli egyváltozós regresszióval vizsgáljuk a naiv becslés és a tényadatok viszonyát az előző lépésben elemzett mintában. Az egyenlet bal oldalán a tényleges életpálya menti kumulált szolgálati idő (S) áll, a jobb oldalon az 1997 és 2006 közötti adatokon alapuló naiv becslés (S^*) és az u_i reziduum.

$$S_i = \beta S_i^* + u_i$$

A kapott paraméter $\beta=0,905$, a t -érték 388, az illeszkedést mérő r^2 pedig egyhez közele: 0,961. A becslés és tényleges értékek viszonyát az 5. táblázat mutatja. A kohorszok szerint az eltérések nem jelentősek. Az 1945–49-es kohorsz esetében a naiv eljárás 2,2 évvel alulbecsli a tényleges szolgálati időt, az ennél fiatalabb korosztályok esetében azonban az eltérés egy évnél kisebb.

Míg a becslés értékek és a tényadatok átlaga igen közel esik egymáshoz, a meglehetősen magas szórásértékek azt jelzik, hogy az életkoron kívüli, más dimenziókban a becslés igen pontatlan lehet. Vizsgálódásunk szerint ennek fő forrása, hogy az 1997 és 2006 közötti években kevés szolgálati évet szereztek egy része ezt megelőzően viszonylag sok évet halmozott fel, és viszont. A 6. táblázat szerint az 1997 és 2006 közötti „tízéves gammák” a megelőző években átlagosan 9 szolgálati évet teljesítettek, a béta4 csoport tagjai 10 évet (az alfa, béta, gamma meghatározását lásd a táblázathoz fűzött jegyzetben). A naiv eljárás erősen alábecsli a teljes szolgálati időt a tízéves időtávon gyengén teljesítőknél, és túlbecsli a jól szereplőknél.

5. táblázat

Reziduumok az egyenletből kohorszanként

Kohorsz (születési idő)	Átlag (év)	Szórás (év)	Esetszám (fő)
1945–49	2,17	7,10	190
1950–54	0,74	6,53	1178
1955–59	0,79	5,47	1439
1960–64	0,13	4,79	1113
1965–69	0,35	3,42	934
1970–74	-0,39	2,75	808
1975–79	-0,48	1,96	462
1980–84	-0,86	1,66	23
Teljes minta	0,40	4,94	6147

Megjegyzés. A mintáról lásd a szöveget és a 4. táblázat jegyzetét!

6. táblázat

Tényadatok és naiv becslés az 1997 és 2006 közötti jogszerző státus szerint
(év)

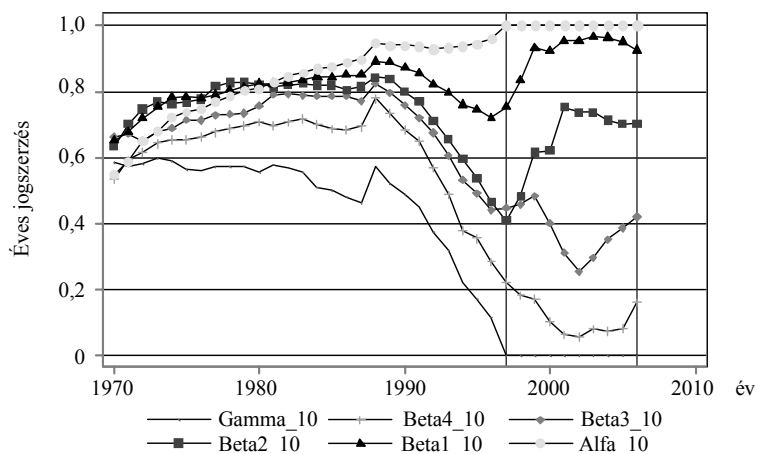
Státus 1997 és 2006 között	Kumulált szolgálati idő 1997 és 2006 között	Naiv becslés a teljes életpályára	Tényleges szolgálati idő a teljes életpályán	A tény és a becslés érték különbsége
Gamma	0,0	0,0	9,0	9,0
Beta4	1,3	3,2	10,1	6,9
Beta3	3,9	10,2	14,8	4,6
Beta2	6,4	16,5	17,5	1,0
Beta1	9,2	25,3	22,6	-2,7
Alfa	10,0	31,3	27,6	-3,7
Összesen	8,6	24,8	22,9	-1,9

Megjegyzés. Az AGM-cikk meghatározásait követve: alfa = az adott 10 év minden napján munkaviszonyban állt személyek, béta = a béta1 csoportba azok a nem alfák tartoznak, akik az időszak összesen több mint háromnegyedében fizettek járulékot; hasonló módon, negyedével csökkentve az időtartamot adódik a többi béta kategória, gamma = az adott 10 évben egyetlen napig sem volt járulékfizető.

Az adatok rámutatnak arra, hogy egy-egy időszakban mért alfa-gamma státus nem vetíthető ki a teljes életpályára. Az 1997 és 2006 közötti alfa-gamma csoportok hosszabb távon is jobbak/rosszabbak az átlagnál, de ahogy azt a 2. ábra mutatja, a

csoportközi különbségek 1997 előtt lényegesen kisebbek voltak, mint az osztályozás alapjául szolgáló 1997–2006-os időszakban.

2. ábra. Az 1997 és 2006 közötti tízéves alfák-gammák szolgálati ideje 1970–2006-ban

Megjegyzés. A 2. ábra csak az első jogszerző évet követő szolgálati időket veszi figyelembe, ezen belül azonban a zérus jogszerzést is.

Mindez nemcsak azzal függ össze, hogy a rendszerváltás előtt a szolgálati idők csoportközi különbségei kisebbek voltak, mint manapság, hanem egyenesen következik a megfigyelés módjából is. Mint a későbbiekben tárgyaljuk a teljes életpályán történő 100 százalékos jogszerzés nagyon ritka, és az „örök gammák” aránya is igen alacsony. Ebből adódóan az életpálya menti jogszerzés várható értéke a tízéves alfa státusra, mint feltételre vetítve 100 százaléknál kisebb, a tízéves gamma státusra, mint feltételre vetítve pedig nullánál nagyobb. Ebből adódóan az alfa-gamma csoportok jogszerzési görbéi bármely megfigyelt periódus *előtt* és *után* is összetartanak.²

3. A mintából származó eredmények

A következőkben először azt vizsgáljuk, hogy melyek a kumulált szolgálati időt meghatározó legfontosabb tényezők, majd a jogszerző és nem jogszerző státusok közötti mobilitást elemezzük.

² A jelenség oka a galtoni „átlaghoz húzás” (regression to the mean). Lásd például Keuzenkamp [2000] 124–125. old. Bálint–Köllő–Molnár [2009] tanulmányunkban például a tízéves megfigyelési „ablak” helyét az 1987 és 1996 közötti időszakra tesszük, és megmutatjuk, hogy a jogszerzési görbék a kijelölt időablak előtt és után is közelednek egymáshoz.

3.1. A kumulált szolgálati idő meghatározói

A kumulált szolgálati idő több vonatkozásban is vizsgálható. Először azt nézzük meg, hogy kik alkotják az örökgammákat és örökalfákat, tehát azok körét, akik soha nem dolgoztak, vagy akik mindig dolgoztak. Ezután kohorszónként és iskolai végzettség szerint mutatjuk be az átlagos szolgálati időt. Ezt követi a jogszerzési pályák vizsgálata, majd a kumulált szolgálati időben mutatkozó eltéréseket magyarázó modell ismertetése.

Örökgammák, örökalfák. A 2008. január-márciusi MEF-ben megfigyelt 15–74 éves, nappali tagozaton nem tanuló népesség 8,1 százaléka nyilatkozott úgy, hogy soha nem volt rendszeres jövedelmet biztosító munkája. Az arány azonban rendkívül erőteljesen változik az életkorral. A korábban nem dolgozók aránya 100 százalék körüli értékről indulva 30 éves korig a férfiaknál 1-2 százalékra, a nőknél 4-5 százalékra esik, majd még tovább csökken: 50 éves korban már mindkét nemnél 1 százalék körül alakul. A nyugdíjkorhatárnál idősebb, de nem nyugdíjas népességben ismét magas arányokat találhatunk.

A korábban nem dolgozók egy kis része szerepelt az adatkérők mintájában, és zérusnál nagyobb jogosultságot szerzett. Arányuk a súlyozott KSH-ONYF-mintában 3,5 százaléknak adódik, a kumulált szolgálati idejük átlagosan 4,4 év. Valószínűsíthető, hogy esetükben transzferjövedelmek utáni befizetésekkel történt jogszerzésről van szó – ezt a gyanút erősíti, hogy az AGM-mintában, tízéves időtávon a nem munkával jogot szerzők aránya 3 százalék.

Még az örökgammáknál is kisebb csoportot képeznek az örökalfák: 10 fő szerzett 100 százalékos jogosultságot a 2006-ig befutott életpályáján.

Átlagos szolgálati idők. A 2006-ig megszerzett szolgálati évek számát az öregségi nyugdíjjal nem rendelkezőkre, kohorszónként a 7. táblázat mutatja. Az idősebb korosztályok felé haladva a szolgálati idő emelkedik, az 1950–54-ben születettek esetében mért 26,6 évig. Az ennél idősebb nem nyugdíjasok szolgálati ideje alacsonyabb, 22,4 év, ami minden bizonnyal azzal függ össze, hogy e kohorsz jobban teljesítő tagjai már nyugdíjba vonultak.

Figyelemre méltó, hogy az iskolázottság szerinti különbségek viszonylag kicsik. Az 1950–54-es kohorszban például a diplomások átlagosan 29,7 év szolgálati időt szereztek, ami a csoport átlagos tagja számára a korhatárig még hátralévő hat évben maximálisan 35,7 évre egészülhet ki. Az általános iskolát (0–8 osztály), vagy azt sem végzettek esetében a szolgálati idő átlaga ugyanebben a kohorszban 21,9 év, ami maximálisan 27,9 évre nőhet az öregségi korhatár eléréséig. E viszonylag kis különbség mögött két tényező ellentétes hatása húzódik meg. Egyfelől, az általános iskola után tovább nem tanulók potenciálisan nyolc-kilenc évvel többet tölthetnek munkával, mint a diplomások: az 1950–54-es kohorszban a végbizonyítvány megszerzéséhez szükséges minimális időt követően 40 év állt rendelkezésükre munka-

végzésre, míg ez az érték a hasonló korú diplomásoknál csak 32 év.³ Ez igen nagy mértékben tompítja a másik tényezőnek – az alacsonyabb relatív szolgálati időnek – az iskolázottság szerinti különbségeket növelő hatását.

7. táblázat

Kumulált szolgálati idő a KSH–ONYF-minta öregségi nyugdíjban nem részesülő tagjainál születési idő és iskolázottság szerint (év)

Kohorsz (születési idő)	0–8 osztály	Szakiskola	Középiskola	Felsőfokú végzettségű	Összesen
1945–49	21,0	22,5	22,8	27,8	22,4
1950–54	21,9	27,7	29,1	29,7	26,6
1955–59	21,8	26,9	26,8	25,1	25,3
1960–64	19,2	23,4	21,3	21,0	21,6
1965–69	16,8	19,2	17,7	17,0	18,0
1970–74	12,0	14,7	12,9	10,3	13,0
1975–79	7,7	9,8	8,3	6,4	8,4
1980–84	4,0	4,5	2,4	1,8	3,0
1985–89	1,9	2,4	0,7	0,0	1,5
Összesen	17,5	19,0	16,0	15,7	17,2

8. táblázat

Szolgálati idő a potenciális jogszerző idő egy évére vetítve a KSH–ONYF-minta öregségi nyugdíjban nem részesülő tagjainál születési idő és iskolázottság szerint

Kohorsz (születési idő)	0–8 osztály	Szakiskola	Középiskola	Felsőfokú	Összesen
1945–49	0,45	0,53	0,54	0,75	0,52
1950–54	0,53	0,73	0,79	0,90	0,71
1955–59	0,60	0,81	0,83	0,91	0,76
1960–64	0,62	0,83	0,78	0,92	0,79
1965–69	0,64	0,84	0,81	0,95	0,81
1970–74	0,57	0,82	0,76	0,82	0,75
1975–79	0,48	0,74	0,70	0,80	0,70
1980–84	0,36	0,54	0,35	0,63	0,44
1985–89	0,24	0,44	0,16	..	0,27
Összesen	0,51	0,72	0,62	0,81	0,65

Megjegyzés. Potenciális jogszerző idő: életkor mínusz az adott végzettség megszerzéséhez minimálisan szükséges évek száma mínusz 6 év. Maximális jogszerzés=1.

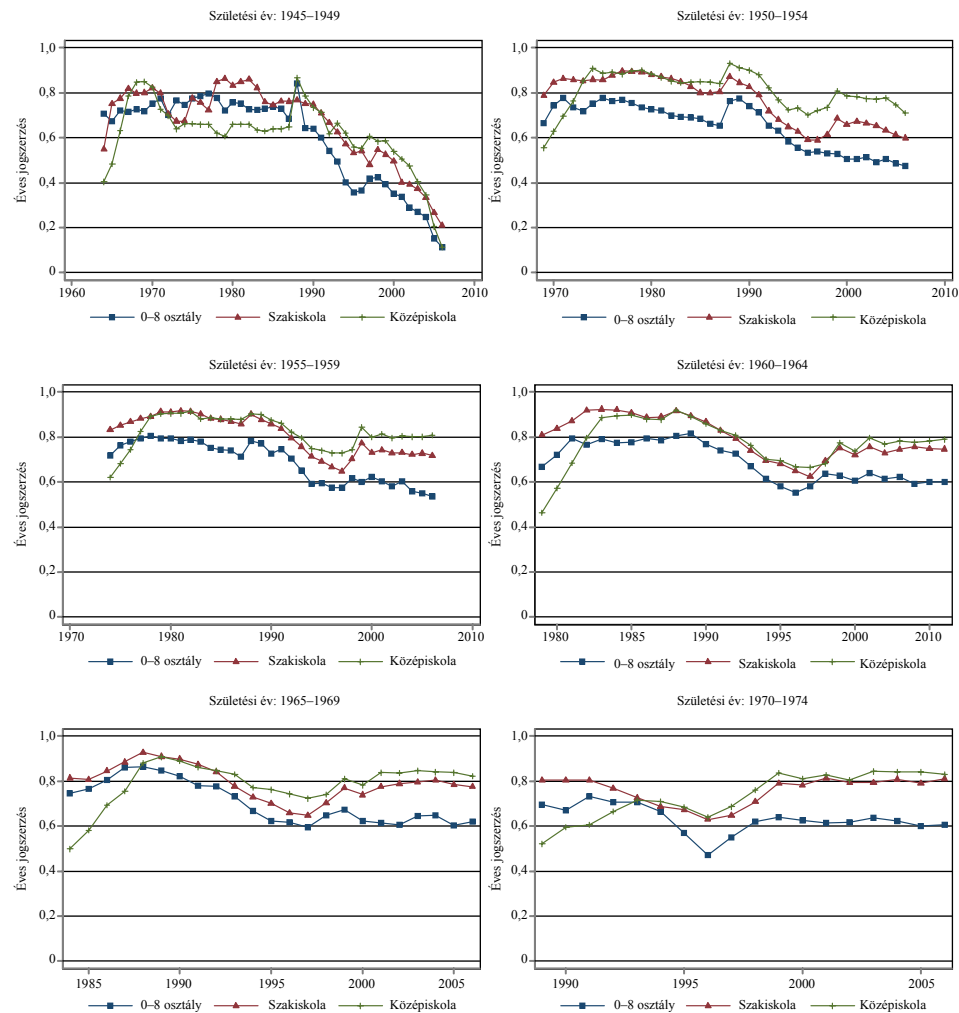
³ A felsőfokú tanulmányok idejét – ha közben nincs munkavégzés – nem tekintjük szolgálati időnek.

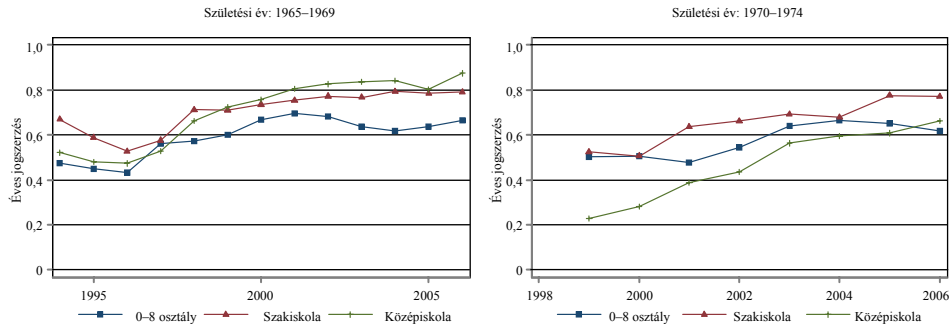
Mint a 8. táblázatban látható, a kohorsz 0-8 osztályt végzett tagjai a potenciális jogszerző idő 53 százalékában szereztek szolgálati időt, míg ez az érték a diplomásoknál 90 százalék.

A felhalmozott szolgálati idő átlaga még a legkevésbé iskolázott csoport középkorú évjárataiban is meghaladja a 15 évet, az ennél idősebb évjáratoknál pedig eléri vagy meghaladja a 20 évet.

Jogszerzési pályák. Az egyes kohorszok különböző iskolázottságú tagjai által az egyes naptári években megszerzett szolgálati idejét a 3. ábra mutatja.

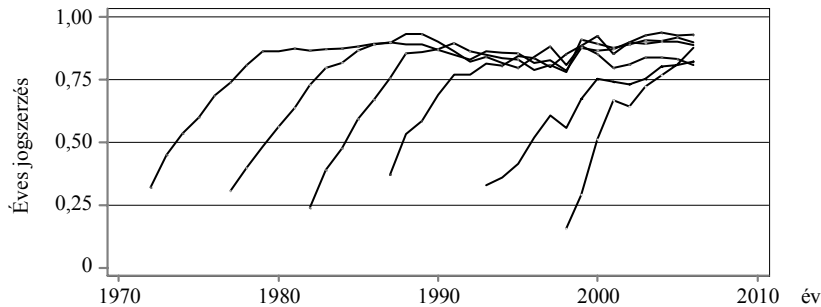
3. ábra. Jogszerzési pályák iskolázottság és kohorszok szerint

A 3. ábra csak a legidősebb kohorsztag 18. életévét követő jogszerzéseket mutatja, csak kivételes esetben tartalmazza a szüneti diákmunkával, tanulószolgálati éveket, illetve, az általános iskolát végzettek esetében az első két-három év jogszerzéseit. A diplomások pályái oly mértékben térnek el a kevésbé iskolázottakétól, hogy azokat külön a 4. ábrán mutatjuk be.

4. ábra. Jogszerzési pályák kohorszok szerint a diplomásoknál

Megjegyzés. A görbék azt mutatják, hogyan alakult az egyes években megszerzett szolgálati idő az egymást követő öt éves születési kohorsz-csoportokban.

Az 1945–49-es évjárat esetében a relatív szolgálati idő a rendszerváltás pillanatától kezdve zuhanni kezdett, és a korábbi állapot részlegesen sem állt helyre. Az 1950 és 1974 között születettek különböző kohorszaiban a rendszerváltás sokkját követően részleges regenerálódást figyelhetünk meg a szakmunkás végzettségüeknél, és szinte teljesen az érettségizetteknél, míg a 0–8 osztályt végzetteknél a foglalkoztatás-csökkenés tartósan bizonyult.

Az 1975 utáni évjáratoknál a pályát a munkába állás folyamata határozza meg elsősorban: a jogszerzési görbék emelkednek, és az iskolázottság szerinti különbségek viszonylag kicsik. A diplomások esetében a rendszerváltás okozta megrázkódtatást sokkal kisebbnek mutatják az adatok, és a relatív szolgálati idő az ezredfordulóra

visszatért a szocializmusban éveire jellemző sávba. A fiatalabbak (1964 után születettek) munkába állásának lassulását is csak egy kohorszban (1975–79-ben születettek, jobbról a második görbe) figyelhetjük meg.

Eltérések a kumulált szolgálati években. A megfigyelt életpályán elért összes szolgálati év szóródását regressziós egyenletekkel vizsgáljuk, melyek baloldalán a felvétel időpontjáig megszerzett jogosultság áll (években mérve), jobb oldalán pedig egy sor, az egyént és lakóhelyét jellemző változó. Az iskolázottság és az életkor (potenciális munkaerő-piaci tapasztalat) hatását interaktív változókkal mérjük, megengedve, hogy az idő múlása iskolázottsági szintenként eltérő mértékben növelje a szolgálati évek számát. A családi helyzetet jellemző változók közül csak azokat vesszük figyelembe, melyek valószínűleg a 2006-ig befutott életpálya egészén, mindvégig jellemzők voltak: ilyennek tekintettük a nappali tagozatos tanulói státust és azt, ha a megfigyelt személy gyermek minőségben élt a családban. A regionális változók közül a kistérségi munkanélküliségi rátát, a népsűrűséget és a megyéket szerepeltetjük. A modellt a teljes KSH–ONYF-mintára, férfiakra és nőkre külön-külön is, valamint az öregségi és rokkantnyugdíjasok bevonásával és anélkül is megbecsüljük. A 9. táblázat az alapmodellt mutatja be, a többi specifikációból csak a legfontosabb részleteket emeljük ki.

9. táblázat

A kumulált szolgálati idő regressziós becslése (OLS)

Magyarázóváltozók	Együtthatók
Potenciális munkaerő-piaci tapasztalat, 0–8 osztályos végzettség	0,431**
Potenciális munkaerő-piaci tapasztalat, szakmunkásképző	0,598**
Potenciális munkaerő-piaci tapasztalat, érettségi	0,588**
Potenciális munkaerő-piaci tapasztalat, diploma	0,734**
Férfi	0,828
Családi státus: gyermek	–3,590**
Nappali tagozaton tanul	–1,781*
Külföldön született	–4,435*
Nem magyar állampolgár	–5,794*
2007. IV. negyedévi kistérségi munkanélküliségi ráta	–0,085
Közepes népsűrűségű terület	2,874*
Ritkán lakott terület	2,638*
Konstans	2,474
Megfigyelések száma	8 027
R^2	0,46

* Szignifikáns 5 százalékos szinten.

** Szignifikáns 1 százalékos szinten.

Megjegyzés. A táblázatból a megyék sorait elhagytuk. A teljes táblázatot lásd a BKM-tanulmányban.

A kontrollváltozók paramétereit vizsgálva azt látjuk, hogy azonos hosszúságú (potenciális) munkapiaci pálya és iskolázottság esetén kevesebb szolgálati évet gyűjtöttek a tanulók és a gyermekstátusban élők, valamint a bevándorlók. A megyék közül Szabolcs-Szatmár-Bereg, Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén és (kakukktójásként) Komárom-Esztergom esetében nagyjából három évvel alacsonyabb a jogszerzés, más tényezőket azonosnak tekintve. A kistérségi munkanélküliség hatása a megyékre történő kontrollálás után nem szignifikáns. A megyékre és a nép-sűrűségre vonatkozó változók elhagyása esetén a paraméter egy százalékos szinten szignifikánssá válik, egy százalékkal magasabb munkanélküliség 0,14 évvel rövidíti a megszerzett szolgálati időt. A kisvárosokban, falvakban élők közel három évvel hosszabb jogosultságot szereztek, mint a nagyvárosok lakói, más tényezők azonosága esetén.

A munkaerő-piacon (potenciálisan) eltöltött egy-egy év az általános iskolát végzeteknél átlagosan 0,43 évvel, a szakiskolát és középiskolát végzeteknél 0,59 évvel, a diplomásoknál pedig 0,73 évvel növelte a megszerzett szolgálati időt. A 10. táblázat szerint, ahol a becslést nemenként külön-külön végeztük el, a férfiaknál a jogszerzés nagyobb mértékű, az iskolázottság szerinti különbségek pedig a két nemnél hasonlóak.

10. táblázat

*A munkapiaci tapasztalat egy-egy évének hatása
a kumulált szolgálati időre, nemenként*

Iskolai végzettség	Férfi	Nő
0–8 osztály	0,53	0,36
Szakiskola	0,69	0,52
Középiskola	0,67	0,52
Főiskola, egyetem	0,86	0,64

Megjegyzés. Valamennyi közölt együttható szignifikáns 1 százalékos szinten. A paraméterek a 9. táblázatban közölt modell nemenként külön-külön becslés variánsából származnak.

Megvizsgáltuk, hogyan módosulnak az eredmények, ha a potenciális jogszerzési időt nem az iskola legkorábbi lehetséges elhagyásának időpontjától mérjük. Az egyik lehetséges alternatív mérték a legmagasabb általános jellegű végzettség, illetve a szakmai képzés megszerzése óta eltelt idő, ami a MEF adataiból rekonstruálható. E mutató előnye, hogy az oktatás tényleges elhagyásának időpontjától mér, hátránya azonban, hogy a valóságosnál rövidebbnek mutatja a potenciális munkapiaci tapasztalatot, ha a szakmai képzettség megszerzése felnőttkorban történt.

A másik lehetséges életpályahossz-mutató az első nyugdíjjogszerzés óta eltelt évek száma, amelynek nyilvánvaló hátránya, hogy érzéketlen az iskolából való kilépés és a tényleges pályakezdés között eltelt idő különbségeire. Elsősorban a diplomások és a szakközépiskolások esetében gyakori az iskolarendszer végleges elhagyását megelőző első jogszerzés, mégpedig többnyire nyári munka, bejelentett alkalmi munka, szakmai gyakorlat vagy tanulószerveződéssel végzett munka keretében. Az első jogszerzés és a tényleges pályakezdés között tátongó „lyuk” miatt egy-egy év hozama a valóságosnál alacsonyabbnak tűnik.

Ennek a hatásnak a kiküszöbölése érdekében korrigáltuk az első jogszerzés évét. Megvizsgáltuk, hogy az első jogszerzést követően volt-e egy vagy több egymás utáni év, amikor egyáltalán nem történt jogszerzés. Az ilyen éveket nevezzük zérus jogszerző időszaknak. Elsősorban a diplomások esetében fordul elő, hogy tanulmányaik megkezdése előtt vagy az alatt egy-egy évben végeznek csekély mértékű nyári/kiegészítő munkát, így több (tipikusan két) zérus jogszerző időszak is előfordulhat pályájuk során. Amennyiben az első, vagy első két zérus jogszerző időszak előtt szerzett jogok összességében nem érték el a teljes életpálya kumulált jogszerzésének 2 százalékát, úgy az első jogszerzés éve helyett a zérus jogszerző időszak utáni első évet nevezzük első érdemi jogszerző évnek. Vagyis a munkapiaci karrier elején végzett elenyésző (2 százalék alatti) mértékű jogszerzést elhagyjuk, ha utána van nem jogszerző időszak.

A korrekció a népességnek átlagosan mintegy negyedét érintette, iskolai végzettség és nemek szerinti bontását a 11. táblázat mutatja be. Előzetesen nagyobb különbséget vártunk a 0–8 osztályt végzettek és a szakmunkások között. Azt valószínűsítettük, hogy a képzetlenek esetében is voltak sikertelen iskolai próbálkozások, illetve a képzetlen nők esetében megjelenhet a korai gyerekszülés hatása is, ami előtt nem végeztek érdemi munkát.

11. táblázat

Azok aránya, akiknél az első jogszerzés nem esik egybe az első érdemi jogszerzéssel, 2 százalékos szinten, iskolai végzettség és nemek szerinti bontásban

Iskolai végzettség	Férfi	Nő
0–8 osztály	0,15	0,17
Szakiskola	0,16	0,12
Középiskola	0,28	0,28
Főiskola, egyetem	0,53	0,39

A különféle hosszmutatók hatását megvizsgáltuk a teljes KSH–ONYF-mintára és a nyugdíjasok kizárásával is. Az eredményeket a 12. táblázat foglalja össze.

12. táblázat

*A munkaerő-piaci tapasztalat egy-egy évének hatása a kumulált szolgálati időre
– variánsok az életpálya hosszának megragadását szolgáló mutatóra*

Iskolai végzettség	Teljes minta	Nyugdíjasok nélkül
Korszükséges iskolai évek-6*		
0–8 osztály	0,43	0,71
Szakiskola	0,60	0,91
Középiskola	0,59	0,89
Főiskola, egyetem	0,73	0,99
R^2	0,46	0,78
Legmagasabb végzettség megszerzése óta eltelt idő*		
0–8 osztály	0,38	0,62
Szakiskola	0,55	0,82
Középiskola	0,56	0,81
Főiskola, egyetem	0,70	0,92
R^2	0,44	0,72
Első jogszerzés óta eltelt idő*		
0–8 osztály	0,67	0,78
Szakiskola	0,80	0,85
Középiskola	0,77	0,83
Főiskola, egyetem	0,82	0,81
R^2	0,70	0,83
Első érdemi jogszerzés óta eltelt idő*		
0–8 osztály	0,70	0,80
Szakiskola	0,82	0,86
Középiskola	0,80	0,86
Főiskola, egyetem	0,89	0,88
R^2	0,72	0,84

* Az életpálya hosszának megragadására használt mutató.

Megjegyzés. Valamennyi közölt együttható szignifikáns 1 százalékos szinten. A paraméterek a 10. táblázatban közölt modell olyan variánsából származnak, ahol az első 4 változót végzettségi szintenként rendre az itt jelzett 4-4 változóra cseréltük ki.

Az eredmények összevetése nem könnyű feladat, és nem állítjuk, hogy interpretációnk teljes és hibamentes. A következő megfigyeléseket emeljük ki.

– Az első jogszerzés óta eltelt idővel végzett számítások sokkal kisebb iskolázottság szerinti különbségekre utalnak, mint amit az első két mérce (azaz korszükséges iskolai évek – 6, illetve a legmagasabb

végzettség megszerzése óta eltelt idő) alkalmazása esetén kapunk. Az első jogszerzés helyett az első érdemi jogszerzés figyelembe vétele részben helyreállítja a diplomások és a középiskolát végzettek közötti eltérést, a képzetlenek és a szakiskolai végzettségűek közöttit viszont nem.

– Az első két mércével végzett számítások nagy különbséget mutatnak aszerint, hogy a becslés kiterjed-e a nyugdíjasokra is. Egy-egy év hozama lényegesen nagyobbak mutatkozik, ha csak a még aktívakat tekintjük, ami azt jelzi, hogy a szolgálatiév-vesztés igen nagy mértékben a nyugdíjba vonulással (az életpálya lerövidítésével) függ össze. Ez kihat az iskolázottság szerinti hatás erősségére is, azaz a képzettek és kevésbé képzettek közötti különbség kisebbnek tűnik a nem nyugdíjasoknál, mint a teljes mintában.

Az az eredmény, hogy a hatások gyengébbek a második, mint az első mérce alkalmazása esetén (lásd a 12. táblázat első két blokkját), összefügg a lemorzsolódással. A második mérce esetében az óra a legmagasabb végzettség megszerzésének évétől ketyeg: ha valaki közben sikertelenül próbálkozott egy magasabb végzettség megszerzésével nappali tagozaton (nem munka mellett), annak a pályájában nem jogszerző, ugyanakkor magasabb iskolai végzettséget sem eredményező „lyuk” képződik, ami megmagyarázhatja az első és második modellben kapott hatáserősségek eltérését.

Ennek a megfontolásnak az alapján az első mércét, vagyis azt, amelyik a legmagasabb végzettség megszerzéséhez szükséges minimális idő lejártától méri az életpálya hosszát mindenképpen jobbnak tekintjük a másodiknál és a harmadiknál is. A végzettség eléréshez minimálisan szükséges időt követően az egyén különböző módokon mulaszthatja el a jogszerzést: iskolai évisméltéssel, a tanulmányai meghosszabbításával, második képzettség megszerzésével, álláskeresőssel, gyermekápolással, betegeskedéssel, munkakerüléssel vagy feketemunkával. A kumulált szolgálati idő felhalmozása szempontjából ezek egyként improduktív életszakaszok, még ha természetesen eltérően hatnak is a nyugdíj várható nagyságára – egy olyan kimenetre, amit ebben a tanulmányban nem vizsgálunk. Ugyanakkor a harmadik és a negyedik mérce (az első jogszerzés, illetve az első érdemi jogszerzés óta eltelt idő) esetében a modell illeszkedésének jóságát mérő R^2 mutatók sokkal magasabbak, mint az első mérce esetében. A különbség elsősorban a teljes minta esetében szembetűnő, de a nyugdíjasok nélküli alminta esetében sem elhanyagolható. A rendszeres nyugdíjmodellezés számára fontos következtetés, hogy a korrigálatlan adminisztratív adatok (melyek a harmadik mércét használják) félrevezető eredményeket hozhatnak létre. Megítélésünk szerint az általunk alkalmazott algoritmus alkalmas a tényleges munkaerő-piaci karrier kezdetének és a relatív szolgálati időnek a pontosabb megállapítására.

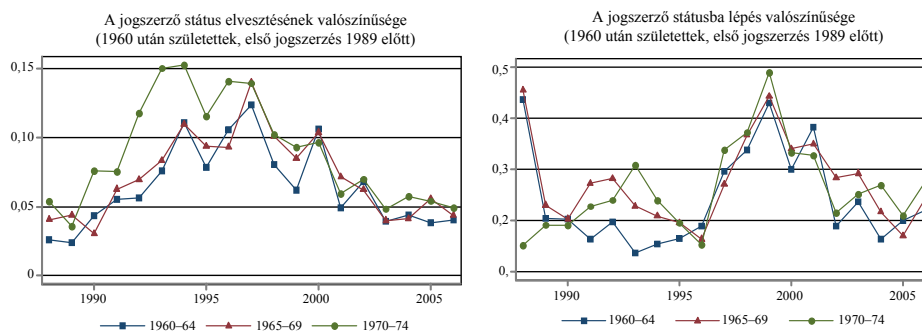
3.2. Mobilitás

A felvett éves adatok bizonyos korlátok között alkalmasak a jogszerző és a nem jogszerző státusok közötti mobilitás elemzésére, vagyis annak megállapítására, hogy az egyének milyen valószínűséggel léptek ki abból a „kockázati csoportból”, ahová valamely évben tartoztak. A korlát abból következik, hogy visszatekintő adatokkal dolgozunk, nem rendelkezünk a korábbi kockázati csoportok egészére vonatkozó információval. Különösen súlyos hiányosság, hogy a KSH–ONYF-minta gyakorlatilag nem tartalmaz öregségi nyugdíjasokat, miközben a kockázati csoportokból való kilépés elsősorban nyugdíjba vonulás útján történik. Ezt a problémát nem kezelhetjük másként, mint úgy, hogy figyelmünket a fiatal korosztályokra korlátozzuk. Ugyanakkor a vizsgált korosztályoknak elég időseknek is kell lenniük ahhoz, hogy adataink viszonylag hosszú időszakot fogjanak át.

Az elemzéshez az 1960 és 1974 között született három korcsoportot választottuk, ahol az öregségi nyugdíjasok aránya rendre 3,2, 5,3 és zérus százalék volt a felvétel időpontjában. E korosztályokon belül azokat vizsgáljuk, akiknek az első jogszerzése 1989 előtt történt, hogy kiiktassuk a pályakezdéssel összefüggő zavaró hatásokat, adataink tehát az 1989 és 2006 közötti évekre vonatkoznak.

A kialakult hagyomány szerint jogszerzőknek azokat tekintettük, akik egy adott évben 6 hónapot meghaladó szolgálati időt szereztek. Megvizsgáltuk, hogy az egyének milyen valószínűséggel léptek át az így definiált jogszerző és nem jogszerző csoportokból a komplementer csoportba. Az eredményeket az 5. ábra mutatja be.

5. ábra. Mobilitási indexek három korcsoportra, 1989–2006

Megjegyzés. Kohorszok: 1960–1964 (62), 1965–1969 (67), 1970–1974 (72). A jogszerző státusról lásd a szöveget.

A három csoport görbéi egymáshoz igen közel haladnak, és azt jelzik, hogy a jogszerzésbe lépés valószínűsége 0,2 körül volt a transzformációs visszaesés (1989–1996) időszakában. A Bokros-csomagot követő fellendülés idején a jogszerzésbe

(nagyjából: állásba) lépési esély óriási mértékben növekedett, 1999-ben elérte az 50 százalékot. Ezt követően azonban, a foglalkoztatás növekedésének megtorpanásával párhuzamosan csökkenni kezdett a belépési valószínűség, és ma alig haladja meg a rendszerváltozás első éveiben mért értékeket.

A jogszerző státus elvesztésének esélye a transzformációs visszaesés éveiben nagymértékben növekedett: 5 százalékról 10-15 százalékra. Ezután az esély nem növekedett, hanem tovább csökkent, ami összhangban áll azzal a megfigyeléssel, hogy a fellendülés az állások stabilizálódásával járt, az azt követő munkaerő-piaci pangás pedig (egészen a világgazdasági válság kezdetéig) inkább az állásbalépési esélyek csökkenését, semmint az állásvesztési esélyek növekedését eredményezte. Összességében, az adatok a felvételt megelőző hét-nyolc évben a mobilitás nagymértékű csökkenésére utalnak; mindkét mobilitási mutató nagyjából a felére csökkent a kilencvenes évek közepi-végi csúcspontjához képest.

*

Az utóbbi években több kísérlet történt a népesség várható nyugdíjának, illetve nyugdíjjogosultságának megbecslésére adminisztratív adatok, illetve ismételt keresztszeti survey-megfigyelések felhasználásával (*Augusztinovics* [2005], *Augusztinovics–Köllő* [2008], *Augusztinovics–Gyombolai–Máté* [2008]). A KSH–ONYF-adatfelvétel újabb lehetőséget nyitott a kérdés tanulmányozására, ezen belül első ízben nyílt mód a jogszerzés hosszú távra visszatekintő elemzésére.

Tanulmányunkban a felvételtől nyerhető legfontosabb eredményeket igyekeztünk bemutatni, különös figyelmet fordítva arra, hogy egyszeri felvételtől van szó, melynek legfontosabb feladata, hogy segítse az államigazgatási adatokon nyugvó folyamatos elemzést és előrejelzést. Főbb következtetéseinket így foglaljuk össze.

Az ONYF-től adatot kérők nem véletlenszerűen választódtak ki a népességet reprezentáló MEF-mintából, ezért az adatok csak a rendelkezésünkre álló minta megfelelő súlyozásával adhatnak képet a teljes népesség nyugdíjjogszerzéséről. Kétféle súlyozási eljárást használtunk, az egyik a teljes MEF-mintából való kiválasztódási valószínűség többváltozós becslésén, a másik a mintának egy tízéves ONYF-panel szerkezetével való összehasonlításán nyugszik. A kétféle súlyrendszer egymáshoz hasonló, de a súlyozatlan mintától jelentősen eltérő eredményeket ad.

Az elemzési célra leginkább használható KELEN-adatbázis két súlyos fogyatékosága, hogy egyfelől nem tartalmaz az iskolázottságra vonatkozó információt, másfelől viszonylag rövid időre tekint vissza. Ezért egyrészt azt a két kérdést tettük fel, hogy vajon a KELEN-ben is rendelkezésre álló foglalkozási kódok pótolhatják-e az iskolázottságra vonatkozó adatokat, másrészt az 1997-től elektronikus tárolt szolgálati időadatokból milyen pontossággal következtethetünk a teljes életpályán megszerzett szolgálati évek számára. Az első kérdésre igen a válasz: a

foglalkozási összetételből nagy biztonsággal következtethetünk az iskolázottság szerinti összetételre. A második kérdésre az a válasz adható, hogy a KELEN-ben rögzített átlagos relatív szolgálatiidő-adatból a tévedés kis kockázatával következtethetünk a teljes életpályán várható átlagos relatív szolgálati időre. A KELEN-adatok ugyanakkor nem alkalmasak annak megállapítására, hogy az utolsó tíztizenkét évben kevés vagy sok szolgálati időt felhalmozó csoportok korábban milyen jogosultságot szereztek. Az életpálya egészében a jogszerzési különbségek lényegesen kisebbek, mint azt valamely – akár tíz év szélességű – ablakon betekintve látjuk.

A mintából származó legfontosabb eredmények szerint az „örökgammák” és „örökalfák” aránya elhanyagolhatóan kicsi. Az elsőprő többséget alkotó béták által felhalmozott szolgálati idő átlagosan (42 éves korban) 17 év, relatív osztónapokban mérve 67 százalék. Az átlag még a legkevésbé iskolázott csoportok középkorú évjárateiben is meghaladja a 15 évet, az ennél idősebb évjáratoknál pedig eléri vagy meghaladja a 20 évet, ami a teljes öregségi nyugdíj jogosultság alsó határa. A jogszerzés igen erősen összefügg az iskolázottsággal, de az iskolázatlan népesség hátránya a hosszabb potenciális jogszerző idő miatt szolgálati években mérve nem olyan súlyos, mint relatív osztónapokban mérve. A megyék és településtípusok közötti különbségek két-három éves kumulált szolgálatiidő-eltérésekben nyilvánulnak meg. A nemek közötti különbségek – az iskolázottság szerinti eltérések figyelembe vétele után – viszonylag szerények.

A felvett éves adatok bizonyos korlátok között alkalmasak a jogszerző és nem jogszerző státusok közötti mobilitás elemzésére, annak megállapítására, hogy az egyének milyen valószínűséggel léptek ki abból a „kockázati csoportból” (jogszerzők, nem jogszerzők) ahová valamely évben tartoztak. A megvizsgálható kohorszok esetében az adatok a felvételt megelőző hét-nyolc évben a mobilitás nagymértékű csökkenésére utalnak: mind a jogszerzésbe lépésnek, mind a jogszerző státus elvesztésének esélye nagyjából a felére csökkent a kilencvenes évek közepi-végi csúcspontokhoz képest. Azaz mind a jogszerzők, mind a nem jogszerzők csoportjai lényegesen zártabbá váltak, mint a kilencvenes években voltak.

Irodalom

- AUGUSZTINOVICS M. [2005]: Népszerűség, foglalkoztatottság, nyugdíj. *Közgazdasági Szemle*. 52. évf. 5. sz. 429–447. old.
- AUGUSZTINOVICS M. – KÖLLŐ J. [2007]: Munkapiaci pálya és nyugdíj, 1970–2020. *Közgazdasági Szemle*. 54. évf. 6. sz. 529–559. old.
- AUGUSZTINOVICS M. – GYOMBOLAI M. – MÁTÉ L. [2008]: Járulékfizetés és nyugdíj jogosultság 1997–2006. *Közgazdasági Szemle*. 55. évf. 7–8. sz. 665–689. old.

BÁLINT M. – KÖLLŐ J. – MOLNÁR GY. [2009]: Nyugdíj megszerzés a teljes életpályára vonatkozó adatok alapján. Jelentés a KSH-ONYF adatfelvételéről. *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek*. BWP-2009/4.

KEUZENKAMP, H. A. [2000]: *Probability, Econometrics and Truth*. Cambridge University. Press. Cambridge.

Summary

Thanks to a joint effort of the [Hungarian Central Statistical Office \(HCSO\)](#) and the [Central Administration of National Pension Insurance \(CANPI\)](#), a special survey conducted in January–March 2008 provided information – for the first time – on the total accrual years of the non-pensioner population of Hungary. The data base was created by supplementing the HCSO's Labour Force Survey (wave January–March 2008) with data on the respondents' labour market histories as registered at the [CANPI](#). The data allow the study of work histories dating back to 1958 as well as the estimation of models explaining the variations in cumulated accrual years. Unlike the administrative data sets, the [HCSO–CANPI Survey](#) contains information on important covariates like education and family status. The paper was commissioned by the Pension and Old-Age Roundtable, a think-tank working on the present and future problems of the pension system. The paper provides useful information on the modelling work undertaken by the Roundtable.

Havasi Éva,
a KSH főtanácsadója
E-mail: Eva.Havasi@ksh.hu

Burjánzó számok, mutáns adatok*

Havasi Éva írásának megjelentetésével vitára invitáljuk a statisztikatudomány művelőit. A témával kapcsolatban Olvasóink figyelmébe ajánljuk a szerző korábban megjelent *David Boyle*: „A számok zsarnoksága, avagy miért nem tesz minket boldoggá a számolás” című könyvének ismertetését.¹

Semleges statisztika nem létezik. A számokban tömören megnyilvánuló jelenségek nem maguk a vizsgált dolgok, hanem azok meghatározott nézőpontból számosított tulajdonságai. Egy-egy jelenség egyenértékű módon többféle számmal is leírható. Fel kell hagyni azzal a gyakran hangoztatott nézettel, hogy „a számok önmagukért beszélnek”. Minden számhoz tartozik egy értelmezési keret, mérési mód, azaz egy módszertani metainformációs rendszer, amely világossá teszi a számok tartalmát.

Használatuk során a számok legtöbbször elveszítik a mögöttük meghúzódó nézőpontokat, módszertani-mérési megfontolásokat és önálló, független életet élnek. Egyre bizonytalanabb és követhetlenebb számtenger születik, melyből – látszólag – ki-ki ízlése, érdeklődése, sőt érdeke szerint válogathat. Így lehet végül egy számmal mindent „bebizonyítani”, sőt annak ellenkezőjét is. Ahogy *Bródy András* írja: „A mérés és a megfigyelés mindig valamilyen elméletet tételez fel a háttérben. A megfigyelés eredménye, illetve a mért érték csak ezen elmélet alapján értelmezhető. Mit is teszünk tulajdonképpen, amikor „mérünk”? Bizonyára a körülöttünk levő valóságról szerzünk értesüléseket. Könnyen átsiklunk azonban a felett, hogy az értesülés, a mérés számszerű eredménye nem közvetlen, és ezért csak áttételesen jellemzi a valóságot” (*Bródy* [1990]).

A számokat kritikusan kell kezelni. Kritikusan, de nem szkeptikusan, nem cinikusan és nem is naivan (*Best* [2001]). Ehhez azonban „számkultúrára” van szükség. A

* A „Műhely” rovatban megjelenő tanulmány az eredeti írás rövidített és a rovat műfajához igazított változata. Ezúton köszönöm *Lakatos Mária* közreműködését.

¹ *Havasi É.* [2010]: *David Boyle*: „A számok zsarnoksága, avagy miért nem tesz minket boldoggá a számolás” c. könyvének margójára. *Statisztikai Szemle*. 88. évf. 2. sz. 197–201. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2010/2010_02/2010_02_197.pdf

tapasztalat az, hogy a betűk világában az emberek jóval otthonosabban mozognak, mint a számokéban. A „számanalfabétizmus”, illetve a számok használatában való jártasság hiánya, valamint a „számautizmus”, a számok vég nélküli, már-már beteges használata, a mindent egzakt módon számokkal, indikátorokkal „bizonyítani akaró” számelőállítói-számhasználói magatartás egyaránt jelen van világunkban.

A következőkben a statisztikai számhasználat buktatóiról lesz szó, főként az ún. leíró statisztikák területéről. A magasabb matematikai eszköztárral dolgozó statisztikai modellezés, szimuláció stb. kimaradnak írásom vizsgálati köréből.

1. A számok ismeretelmélete

Számtalan szám vesz bennünket körül. A számmal kifejezett jelenségek még csak jelenségek, de nem maguk a dolgok

A számadatok egzaktágukkal azt a látszatot keltik mintha a minket körülvevő jelenségek eredendően rendelkeznének a számokban kifejezett tulajdonságokkal, hasonlóan a számháborúban a játékosok fejére tűzött számjegyekhez, csak le kéne olvasnunk a számadatokat. *Marx* „A Tőke” „Az áru” című fejezetében, érzékletesen fogalmazta meg a gondolatot a cukorsüveg példáján. „Egy cukorsüveg, minthogy test, nehéz, és ezért súlya van, de semmiféle cukorsüvegen sem látható vagy tapintható a súlya... A vas testi formája, önmagában véve, éppoly kevésbé megjelenési formája a nehézségnek, mint a cukorsüveg testi formája... Mindazonáltal, hogy a cukorsüveget, mint nehezett kifejezzük, súlyviszonyba helyezzük a vassal. Ebben a viszonyban a vas olyan test, amely semmit nem képvisel a nehézségen kívül. ...Ha mindkettőt a mérlegre teszszük, valóban azt látjuk, hogy mint nehéz dolog a kettő ugyanaz” (*Marx* [1955]).

A mérés műveletében látszólag eltűnik az elméleti elvonatkoztatás, ami megelőzi magát a mérést. Pedig a mérés eredménye mindig csak valamilyen elmélet alapján értelmezhető. Azért nem szembetűnő az elmélet, azért feledjük a háttérben maradó elvonatkoztatást, mert vannak esetek – éppen ezeken kezdjük a mérést – amikor a valóság könnyen és közvetlenül követhető – olvashatjuk Bródy András már idézett, nagy vitát kiváltó cikkében.

Már *Arisztotelész* is figyelmet szentelt a problémának a cserére vonatkozó fejtegetései kapcsán. *George Simmel* is a cserére és a pénzre, mint általános egyenértékesre vonatkozó elméletével kapcsolatban foglalkozik a mérés ismeretelméleti kérdéseivel.

„A mennyiség legjellegzetesebb sajátossága, hogy egyenlőség, vagy nem-egyenlőség állítható róla.” – mondja *Arisztotelész* [1997]. Kifejti, hogy a csere éppen a minőségi különbözőség, az eleve „össze nem mérhetőség” talaján jön létre.

A méréssel, a számszerűsítéssel – hasonlóan a cseréhez – a minőséget összemérhetővé, mennyiséggé alakítjuk. Ezt a gondolatot viszi tovább *Simmel* a pénz filozófi-

ájának kifejtése során. A „mennyire értékes” kérdés helyett egyre inkább a „mennyibe kerül” kérdése kerül a középpontba. Ez azt jelenti, hogy a tárgyak kvalitatív jellegét fokozatosan háttérbe szorítja a kvantitatív vonás. A dolgok minőségi jellege elveszti pszichológiai jelentőségét. Simmel az „egyenlősítés tragédiájának” nevezi, hogy amikor a dolgok pénzbeli értéke egyforma, akkor nem számít, hogy más szempontok alapján hogyan viszonyulnak egymáshoz. Ez az értékvesztés a modern ember fásultságához vezet, vagyis az illető elvesztette érzékenységét arra, hogy a dolgok különbözőségeinek finomságait érzékelje (Simmel [1991]).

Mint ahogy a pénz is eszközből egyre inkább céllá válik, úgy a statisztikusok számára is a számszerűsítés, amely egy eszköz arra, hogy a dolgok lényeges jegyeit megragadják és összehasonlítsák egyre inkább abszolút céllá válik és magát a megismerés értelmét jelenti. A számszerűsítés, a dolgok széles skálája fölött egy olyan absztrakt közös nevezőt alkot, amelyben a legellentétebb, legidegenebb és legtávolabbi dolgok is kifejezhetővé válnak. Amikor a sokoldalú minőségnek ez az „egyenlősítése”, számmá alakítása megtörténik, akkor az így nyert szám önálló életet kezd élni és abszolutizálódik.

A következőkben a számgyártás folyamatát, majd pedig annak végtermékét tekintjük át.

2. Az adat, mint a „termelési folyamat” terméke, avagy az adatokat emberek csinálják

Van egy elterjedt vélekedés, mely szerint a számok, „az igazság kis aranyrögei”, aranyrögök, amelyeket hasonlóan a markológéphez, mi is csak úgy összekotorhatunk – írja *Joel Best*. „A statisztikai adatok azonban inkább hasonlítanak a drágakövekhez, amelyeket először kibányásznak, összegyűjtenek, feldarabolnak, csiszolnak, ... majd kiállítják őket az érdeklődők számára.” A statisztikai adatok azonban inkább hasonlítanak a drágakövekhez, melyeket egy bonyolult művelet sor eredményeként kapunk. Hasonlóan az értékesebb drágakövekhez a statisztikai adatokhoz is tanúsítványt mellékelnek.

A statisztikát valaki(k), valamilyen céllal, valamilyen módon és módszerekkel előállítják. Divatosan szólva a statisztika „termék”, mégpedig egy sajátos „termelési folyamat” eredménye. Az értékesebb statisztikai adatokhoz mintegy tanúsítványként, minőségjelentések, riportok is kapcsolódnak. A mért adat az emberek fejében egyenlővé válik, behelyettesítésre kerül a megmért jelenséggel. Ily módon, a mérési eredmény esetében, elhalványul az a tény, hogy a szám egy adott nézőpontból, egy adott mérési eljárás alapján mutatja fel a megfigyelt jelenséget.

A „számgyártás” legfontosabb minőségi kritériuma, a statisztikai relevancia ezen a ponton érhető leginkább tetten. Akkor releváns a számadat, ha érdeklődésre számot

tartó, értelemmel bíró nézőpontból „számosítja” az adott jelenséget. S ha a ténylegesen használt (mérhetővé tett) és a felhasználók által elvárt fogalmak közötti megfelelés is megvalósul (*Szilágyi [1997]*). Egy-egy jelenségről több releváns és kevésbé releváns számadat is születhet. Az emberek a közlekedési szakemberek számára utasok, az orvosok számára betegek, a sportesemények szervezői számára szurkolók, a családszociológusok számára például meghatározott családi állású személyek. Tehát az embereket mint utasokat, betegeket, szurkolókat, apákat, anyákat, gyermekeket stb. számszerűsíthetjük. Egy-egy nézőponton belül is döntő a fogalomhasználat megválasztása. A betegeket osztályba sorolhatjuk, és így számszerűsíthetjük, diagnosztizált betegségük (BNO – betegségek nemzetközi osztályozási rendszerét használva), gyógyulási idejük, táppénzes napjaik száma, betegségük örökletes jellege, maradandó károsodással, kórházi ellátással járó vagy szakellátást igénylő volta szerint stb.

Ezekben az esetekben a statisztikai számbavételi tevékenység alapja a dolgoknak egy adott fajtához sorolása. Ez az egyszerűnek tűnő első lépés gyakran a mérés műveletének utolsó lépése is. A rétegződéskutató iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, foglalkozás, beosztás, jövedelem, vagyoni helyzet, fogyasztási sajátosságok stb. alapján kategóriákba sorolja az embereket, majd a belőlük kialakuló „mintázatok” alapján újabb (társadalmunk rétegződését leíró) kategóriákat, osztályokat alkot. Így születnek az olyan új osztályok, mint „gazdasági elit”, „vagyonos középosztály” vagy „elszegényedett alsó középosztály” és így tovább. Egy-egy klasszikus statisztikai osztályozási rendszer változása jól mutatja ezt a folyamatot. Az orvostudomány fejlődésével, a diagnosztikai eljárások finomodásával például a korábban említett BNO is módosul, bizonyos betegségcsoportok szétbomlásával és újabbak létrejöttével. Ugyanez elmondható a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszeréről (FEOR) vagy az utóbbi időben állandóan napirenden levő Tevékenységek Egységes Osztályozási Rendszeréről (TEAOR). Az állami bürokrácia nap mint nap létrehoz új kategóriákat, új osztályokat, korábban nem létező embercsoportokat. Tegnap még „közveszélyes munkakerülőkről”, ma „jövedelepótló támogatásban részesülőkről”, „munkanélküliekről” beszélünk, illetve beszélünk.

Még „stabil” kategóriák mellett sem könnyű az osztályba sorolás. *Jánossy Ferenc* példájával élve a tehenet és a disznót mérete alapján nem nehéz osztályba sorolni, ugyanakkor a tehen és a ló méretbeli összehasonlítása már nehezebb (*Jánossy [1963]*). *Bródy András*nak *Jánossynak* a golyóscsapágyra és kavicsra vonatkozó példáját továbbfűzve azt fejtegeti, hogy a kavicsok osztályozása esetén nemcsak a formagazdagság nehezíti a méretbeli összehasonlítást, hanem a gondok már ott kezdődnek, hogy mettől meddig kavics a kődarab (*Bródy [1990]*). Miközben a hétköznapi életben gondolkodás nélkül használjuk a „gyermek” fogalmát, a társadalomstatistikusok számára a gyermekes családok vizsgálata esetén komoly nézetkülönbségek vannak a fogalom meghatározása, „operacionalizálása” körül. A szüleivel élő 30

éves aggregény bizonyos szempontból gyermek, de a gyermekes családok vizsgálatának ez a családtípus semmiképpen nem része. Ha 20, 25 évnél húzzuk meg a határt, akkor kérdéses, hogy a „gyerek családi állású” személy gyermeknek tekinthető-e, még akkor is, ha esetleg nem aktív kereső, és így tovább.

A relevancia esetében az érdeklődésre számot tartó nézőpont mellett a felhasználó számára való alkalmasság („fit for use”) részét képezi a megfelelő (operacionális) fogalmakon túl a mértékegység megválasztása is. Lehet, hogy az adathasználót nem érdekli, hogy kik tartoznak a „vagyonos középosztályba”, de érdekli az emberek vagyoni helyzet szerinti tagolódása. Lehet, hogy érdekli az emberek településtípus szerinti megoszlása, de nem falu-város szerint, hanem a település népességszáma alapján képzett nagyságkategóriák szerint. A mértékegység adekvát megválasztása kardinális kérdés. A munkahelyem otthonomtól való távolságát meghatározhatom méterben, de mint notórius késő számára relevánsabb az időmennyiségben, percben való távolság megadása. A „három napi járőföld” a távolság idővel való meghatározásának szép példája. A kifejezés utal a korra, amelyben helye és relevanciája volt az effajta „mérési módoknak”. Az adózóknak „kéményekkel”, az „egy füst alatt” élőkkel való számbavétele (füstadó) a maga korában releváns volt, mára azonban a keresettel, piaci jövedelemmel rendelkezők (személyi jövedelemadó) számát használjuk (Hüttl [2003]).

3. A számok önállósodása és következményei

A számok, elveszítve a háttérükben húzódó tartalmi és módszertani-mérési megfontolásokat, önálló életet kezdenek élni, s relevanciájuk sokszor túlnő saját határainkon, „érvényességi körükön”. Például mai társadalmunkban a szegények aránya lehet 5-8-10-25, de akár 100 százalék is, attól függően, hogy mivel mérjük a szegénységet, és hol húzzuk meg a szegénységi küszöbszintet. Ha „csak” jövedelemmel mérjük, akkor is fennáll az a kérdés, hogy mekkora összegnél húzzuk meg a szegénység határát. Természetesen minden határválasztásnak megvan, meg lehet a „relevanciája”, attól függően, hogy mire vagyunk kíváncsiak. Csak úgy, minden „lábjegyzet” nélkül, nem mondhatunk egy számot, arányt a szegényekre. Amikor használatba vesszük a szegénységi mutatót, nem téveszthetjük szem elől tartalmának mögöttes mérési történetét.

Vannak már standardok bizonyos jelenségek mérésére. Ezek azonban csak egy bizonyos megközelítései a jelenség vizsgálatának. Sokszor ezek a bevált és használt mérési módok, mérőszámok, mutatók nem elégítik ki az adathasználók igényeit, számukra ugyanis nem vagy csak korlátozottan releváns a mögöttük húzódó mérési nézőpont vagy metódus. Ennek egyik jó példája a GDP széles körű fetiszizált, gazdasági fejlettségre, jólétre vonatkozó használata.

Bár a GDP kiszámításának többszáz oldalas dokumentációja van és szinte bárki számára hozzáférhető, érthető módon, kevesen böngészik a számhasználók közül. Ugyanakkor tartalmának pontos ismerete nélkül, mintegy automatikusan, használják a gazdaság eredményességi mutatója mellett, a gazdasági fejlettség vagy a jólét, az ország életszínvonalának mérőszámaként. Egyre többen a gazdasági mérőszám funkcióját is megkérdőjelezzik, felröva a környezetvédelem szempontjainak hiányát (zöld számlák), az információs társadalom teljesítményének figyelmen kívül hagyását, a magánháztartás keretei között végzett munkák felértékelésének elmaradását stb. (Stiglitz–Sen–Fitoussi [2009]).

Mások szerint mi végre a magas GDP-érték, ha nem arra, hogy hosszú boldog életet éljünk. Ezért az ország teljesítményét vagy a jólétét inkább mérnék, sőt esetenként mérik is a várható élettartammal és a lakosság „boldogságszintjével”. Merőben közgazdasági szempontból is egyre többen a jövedelmi egyenlőtlenséggel, bizonyos termelési eredmények elhagyásával korrigált GDP-t ajánlják mérőszámnak.

4. A mérhetőség csapdája és a számautizmus

A számautizmus a posztautista közgazdaságtani irányzat kiterjesztése a mai számokat, statisztikai adatokat fetiszizáló világunkra. A kifejezés a számokba való megszállott belefeledkezésre utal. Arra az érzésre, hogy a számok és az indikátorok özönében elveszítjük a valósággal való kapcsolatunkat, kiszakítjuk magunkat a reális világból.

Túl gyakran próbáljuk meg kvantifikálni azt, amit valójában nem, vagy csak nagyon korlátozottan tudunk megmérni. A kvantifikálás folyamán (igen gyakran) számos csúsztatást is végrehajtunk, hogy mindenképpen mérni tudjunk.

Amikor a munkanélküliséget, a jólétet, a szegénységet kvantifikáljuk, akkor egészen más a helyzet. Mivel a hétköznapiakban is használt fogalmakról van szó, mindenkinek van egy képzete arról, hogy mit jelentenek ezek a fogalmak. Ráadásul a fogalmakhoz értéktartalmak is kapcsolódnak. Munkanélküli az, aki nem dolgozik. S miért nem dolgozik? Mert nem is akar. Mert az állam nem gondoskodik arról, hogy mindenkinek legyen munkája. Mert az emberekben nincs kezdeményezőkézség, rugalmasság... stb. A munkanélküliségi ráta az ország egyik kiemelten kezelt gazdasági-társadalmi mutatószáma is. Ezért számos érdek fűződik annak bizonyításához, hogy ez a szám alacsony vagy magas, nő vagy csökken. Ugyanez vonatkozik a jólétre vagy annak hiányára, a szegénység alakulására. Munkanélküli az, akinek nincs munkája. Munkanélküli az, aki annak tartja magát. Munkanélküli az, akit a Munkaügyi Központ munkanélküliként tart nyilván. Munkanélküli az, akinek az elmúlt héten nem volt egyetlen fillér keresetet biztosító munkája sem, ugyanakkor aktívan keres munkát és 30 napon belül tudja vállalni a munkába állást. Ezek a definíciók mind

a munkanélküliség értelmes, releváns és használt definíciói. Az utolsóként említett ún. ILO-definíció az, ami a munkanélküliségi ráta kiszámításának alapját képezi. Ugyanakkor kevés ember gondol éppen erre, amikor a rátát használja.

A szegénység esetében hasonló a helyzet. Mérésére legtöbbször az emberek jövedelmét használjuk. Majd egyenlőségjelet teszünk bizonyos jövedelem nagyság és a szegénység közé. Alacsony jövedelem = szegénység. Majd elfelejtjük, hogy mi volt a mérőeszközünk és újból szegényekről/szegénységről beszélünk, mintha a fogalom sokszínűségét figyelembe véve mértük volna meg a szegénység nagyságát, kiterjedtségét.

Mérjük, amit gyorsan és látványosan mérni tudunk. A szegények számát jövedelemmel mérve gyors és „egzakt” eredményt kapunk. Ezt a számot össze tudjuk hasonlítani az előző évvel és a következő évvel egyaránt. A jövedelemhiány mellett, a mobilitási képtelenség, a megalázottság, a lelki gyötrellem, az egészségtelen lakáskörülmények, a rossz munkafeltételek, a perspektívátlan fásultság stb. számbavétele a szegénység mérésénél már olyan „kihívást” jelentenek, amelyekre gyors és látványos eredményeket követelő menedzseri világunkban csak korlátozottan van igény és lehetőség.

Mindezek után jönnek a különböző mérési-módszertani hibák, értelmezési nehézségek, csúsztatások, torzítások. Akkor mire való mégis ez a számosítási igyekezet? Olyan világban élünk, amikor minden megmértetik, s „ami meg van mérve, az el is van végezve” – ahogy mondják. És ezt megtoldhatjuk azzal, hogy amit nem mérünk az praktikusán nincs is. Többek között éppen ezért van az, hogy a mérési folyamatnak és eredményének egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítunk.

5. Mutáns statisztika – számokat szülő számok

A gyakorlatban a „háttérüket” elvesztő számok önálló életet élnek, továbbszámolnak velük, összehasonlítják őket más számokkal. A Bruttó Hazai Termék (Gross Domestic Product – GDP), a Valódi Fejlődés Indikátora (Genuine Progress Indicator – GPI), a gazdasági jólét mérőszámai (Index of Sustainable Economic Welfare – ISEW, Measure of Economic Welfare – MEW) a Humán Fejlettségi Mutató (Human Development Index – HDI) és egyéb vég nélkül sorolható mutatószámok építőkockájává válnak. Az inflációs rátát a különböző időpontra vonatkozó adatok esetében automatikusan használjuk, anélkül, hogy foglalkoznánk kiszámításának menetével, korlátaival. A nyugdíjak értékállóságának vizsgálatánál Zafir Mihály halála óta senki nem figyelmeztet minket, hogy az általános fogyasztói árindex helyett nyugdíjas árindexet használtunk-e. A szegénységi ráta adatgyűjtések sokaságából számolódik, anélkül, hogy a felhasználók emlékeznének a forrásra, ismernék a mérési módszert. A szám megragad a fejükben, használják és bekerül a köztudatba. Ugyanakkor a számok egyre több újabb számot szülnék. Így születik a mutáns statisztikák legtöbbször.

Joel Best „Damned Lies and Statistics” (Átkozott hazugság és statisztika) c. könyvében [2001] azt fejtegeti, hogy vannak olyan statisztikák, számok, amelyek torzszülöttként jönnek a világra, míg mások később, a használatuk során torzulnak. A torzuláshoz, torzításhoz erős érdekek is fűződhetnek.

Best az adathasználókat három nagy csoportra osztja: a naivakra, a cinikusakra és a kritikusokra. A naiv felhasználó a számok bűvöletében él és kritikátlanul elfogadja azokat. Ha egy vizsgálatból „ez jött ki”, akkor ez az igaz. A cinikus felhasználókat jól illusztrálhatjuk *Churchill* elhíresült mondásával: „csak annak a statisztikának hiszek, amit magam hamisítottam”. A kritikus adathasználó pedig „a számok önmagukért beszélnek” gondolkodásmód helyett megpróbálja értelmezni, megérteni egy-egy szám valós tartalmát. Ehhez azonban számkultúrára és esetenként kitartó elszántságra van szükség.

Az oktatási rendszer elhanyagolja a számok használatának, „olvasásának” tanítását, így az adat-előállítókra fokozott szakmai és etikai felelősség hárul. Az adatgyűjtés eredményeihez érdekek is kapcsolódnak. Ezek lehetnek egyszerűen szakmai, de szakmán túlnyúló érdekek is, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy egy-egy adat csak látens módon legyen jelen vagy éppen fordítva, a lehető legnagyobb ricsajt csapja. Ahogy Best állítja, a „kritikus”, de nem naiv és nem cinikus közvélemény szerepe napjainkban különösen fontos.

6. A statisztikai adatok relevanciájának fontossága

Vannak számok, melyek hozzásegítenek világunk megértéséhez, míg mások segítenek „elkendőzni” azt. A világ számokban kifejezett feltárásához, illetve „számlepel” alatt tartásához is fűződik érdek. Vannak helyzetek, amikor egyszerűen nem találjuk azokat a szempontokat, kategóriákat, mérési eszközöket, amelyek közelebb vinnének minket egy-egy jelenség megértéséhez.

Darell Huff: „Hogyan hazudjunk a statisztikával?” c. munkája 1954-ben jelent meg először, s mindmáig a statisztikai adatok interpretációjának egyik legfontosabb „alaptankönyve” (*Huff* [1976]). 2003-ban kínai nyelvre is lefordították. A siker titka a könyv szöveges tartalma mellett képanyaga. A címloldalon egy jovialis arcú embert látunk partvissal a kezében, amint számokat söpör a szőnyeg alá. Régi jól bevált gyakorlat, hogy nem hazudunk, csak „eltüntetjük” az eredményeket, mintha nem is léteznének. A hivatalos statisztikákból is számos példát hozhatunk erre a megoldásra. A számozott, kis példányszámban megjelenő, csak egy szűk kör számára hozzáférhető statisztikai kötetek árulkodnak az ilyen múlt század ötvenes-hatvanas éveire oly jellemző hivatali gyakorlatról.

Mai megfelelője ennek a „Ne szólj szám, nem fáj fejem” megoldás. Amikor politikailag vagy társadalmilag érzékeny témákról inkább nem gyűjtünk adatot vagy nem

olyan metszetben, nézőpontból, amely a közvélemény számára releváns lenne. Nem vizsgáljuk, hogy a lakosság hány százaléka roma, vagy nem mondunk számot a hazai szegénységre stb.

A relevancia tartalom és forma egyszerre. Arról gyűjtsünk adatokat, amelyekre valós igények vannak, és olyan kategóriákat alkalmazzunk, amelyek közelebb visznek világunk megértéséhez, a megfelelő mérőeszköz, mértékegység megválasztásával. Ez utóbbit a „3 napi járó föld” példájával már korábban illusztráltuk. Hiába pontos, érthető, összehasonlítható, naprakész és hozzáférhető egy számadat, akár erős módszertani háttérrel is, ha teljesen érdektelen.

7. A hamis adathasználat következménye – mutánsok és torzszülöttek

A számokat interpretációval kell ellátni. Az interpretációs tévedésekkel, hamisításokkal szemben ugyanolyan szigorúan kell fellépni, mint a számok előállításánál során vétett hibákkal szemben.

Az időbeli összehasonlítások típushibája a bázis téves, esetenként hamis megválasztása. Ha a magyar lakosság jövedelmi helyzetét 1995-höz hasonlítom, akkor a gazdasági recesszió nehézségei ellenére is, ma jobban élünk, mint „korábban”. Ha azt akarom hangsúlyozni, hogy mekkorát zuhant az életszínvonal, akkor az elmúlt évi vagy a két évvel ezelőtti jövedelmi adatokhoz viszonyítom a lakosság mai jövedelmi helyzetét.

A hibás mintakiválasztásból adódó hamis eredmény legismertebb példái a választási eredményekre vonatkozó előrejelzések tévedései adják. A Literary Digest Egyesült Államok elnökére vonatkozó 1936-os választási veresége annak volt köszönhető, hogy a megkérdezettek kiválasztása telefonkönyvek és gépkocsitulajdonosok névjegyzékei alapján történt. Az így kiválasztott emberek „felülreprezentáltak” a jómódú, városi, képzetlenebb lakosságot. Ezt a hibát erősítette az önkéntes kérdőív használata, melynek visszaküldési aránya, mint mindig, ez esetben is alacsony volt, de politikai hovatartozástól nem teljesen független. Így duplán torzult a válaszadók csoportja a teljes választói népességhez viszonyítva. Az akkor felbukkanó G. Gallup újfajta minta-kiválasztási módszerével, az ún. kvótás kiválasztással, helyesen jelezte előre Roosevelttel szemben Landonnal szemben (Babbie [1999]). Itt jegeznék meg, hogy a valószínűség-számítás fejlődésével már a megfelelő nagyságú ún. „véletlen mintákat” preferáljuk, mert megbízhatóságuk mellett az eredmények konfidencia-intervalluma is meghatározható, vagyis meg tudjuk mondani, hogy a mintából nyert adataink mennyire pontosak, milyen határok között érvényesek. Ha egy ilyen mintából tudjuk, hogy a tanulók magassága 165 centiméter, akkor az adott mintanagyság mellett azt is meg tudjuk válaszolni, hogy a definiált 95, 99 százalékos, valószínűségi szinten \pm hány centiméter eltérés mellett „jó” a mintából nyert

adatunk. Vagyis például 99 százalékos valószínűséggel állíthatjuk, hogy a tanulók átlagmagassága 163 és 167 centiméter közötti. Adataink jelentős része ún. reprezentatív (véletlen) mintákból származik, s ezekben az esetekben, az adatok valójában nem „pontok”, hanem „tartományok”. „Minden szám egy kis „felhő”, tanította *Szalai Sándor*, az első magyar szociológia tanszék megalapítója.

Az *óvatlan, hamis adatértelmezés* területéről végtelen példát idézhetünk. Az egyik iskolapélda az Amerikai Gyermekvédelmi Alap Évkönyvének szövege, melyet egy amerikai folyóirat főcímében idézett: „A pisztoly általi gyermekgyilkosságok száma az Egyesült Államokban évente megduplázódik”. A pisztollyal elkövetett gyermekgyilkosságok száma ugyanis 1994-ben kétszer akkora volt, mint 1950-ben. Ha a címben jelzett állítást elhinnénk, vagyis az éves duplázódást, akkor az 1950-ben elkövetett 1 gyilkosság az éves duplázódás eredményeként 1965-re 32 768-ra nőtt volna, s 1987-re elérte volna a 137 milliárdot. Az 1950 és 1994 között eltelt 44 év alatt megduplázódott a gyermekgyilkosságok száma értelmezés is korlátok között igaz. Nem tudjuk, hogy 1951 és 1993 között mi történt, lehet, hogy a gyilkosságok számában semmilyen törvényszerűség nem érvényesült, lehet, hogy közben ugrásszerű emelkedés is végbe ment. Amit tudunk az két adat két időpontra, 44 év elteltével.

Az *adatokkal végzett átgondolatlan, hibás számtani műveletekre* végtelen példát hozhatnánk. Ha Budapestről Hatvanba 60 kilométer/óra sebességgel 1 óra alatt érünk le, s visszafelé ugyanezt az utat 40 kilométer/óra sebességgel tesszük meg, akkor könnyen azt gondolhatjuk, hogy átlagsebességünk 50 kilométer/óra volt. Ugyanezt a hibát követjük el akkor, amikor a fővárosban élő 5 százalékos és a vidéki 15 százalékos szegénységi rátát átlagolva, a hazai szegénységi rátát 10 százaléknak gondoljuk. A szegénységi rátákat nem adhatjuk össze (ha Budapesten 5 és vidéken 15 százalék, akkor együtt, országosan 20 százalék – bár ez is elő szokott fordulni), de nem is átlagolhatjuk automatikusan ($5\%+15\%=20\%$ és az osztva kettővel 10%). Figyelembe kell venni, hogy az 5 százalékos szegénységi ráta a lakosság alig egyötödére vonatkozik, míg a 15 százalékos arány a lakosság négyötödére. A szegénységi ráta értelemszerűen nagyobb lesz, mint 10 százalék (valahogy így: $4/5 \times 15\% + 1/5 \times 5\%$, ami 13 százalék).

Többféle átlagot használhatunk a statisztikában. A két legismertebb: a számtani átlag és a medián (helyzeti középérték). Hogy melyiket választjuk, az attól függ, hogy mire akarjuk használni a számot. A (számtani) átlagjövedelemnek és a medián alapú átlagjövedelemnek is van értelme. A kettő azonban nem ugyanaz. Ha egy társadalomban nagyok a jövedelmi különbségek, akkor a számtani átlagjövedelem inkább matematikai jelentéssel bír, és kevésbé alkalmas az emberek valós jövedelmi helyzetének bemutatására. Ez esetben inkább a mediánt használjuk, ami nem érzékeny a szélsőségesen nagy, illetve alacsony jövedelmekre.

Az egyik leggyakoribb hiba a *túláltalánosítás, a szelektív/előítéletes észlelés*. Ez utóbbira történt már utalás, amikor a célközönség véleményét tükröző adatot a célkö-

zönség „igaznak”, „valósnak” éli meg. A jelenség lényege, hogy túl hamar megálunk a megismerésben. A barátnőm sokat beszél, jön a következtetés: a nők szeretnek beszélni. A statisztikusokra, a statisztikára vonatkozó idézeteket tartalmazó honlapon erre vonatkozóan számos vicces példát találunk, többek között a beteg és a sebész közötti párbeszédet: „Túl fogom élni ezt a nagyon kockázatos operációt?” Válasz: „Minden bizonnyal.” „Miért olyan biztos ebben doktor úr?” „Tízből kilenc beteg meghal az operáció során, és tegnap hunyt el a kilencedik.”

Gyakran találkozunk az *együtt járásnak, a látszólagos kapcsolatnak ok-okozati összefüggésként történő kezelésével*. Ezt esetenként nem könnyű észrevenni, de legtöbbször nem igényel különösebb szellemi erőfeszítést a felismerése. Az átlaghőmérséklet, illetve a napsütéses órák számának alakulása és a házasságkötések száma közötti kapcsolat fennállásából – jelesül, ha nő a napi átlaghőmérséklet, vagy a napsütéses órák száma, akkor nő a házasságkötések száma – nem következik az, hogy ha növekszik az átlaghőmérséklet, globális felmelegedés van, akkor nő a házasságkötések száma is. Az összefüggés látszólagos jellege esetenként kevésbé nyilvánvaló. Például kimutatták, hogy az egyetemeken a dohányzó diákok tanulmányi eredménye rosszabb. Ebből nem vonható le az a következtetés, hogyha leszokik egy diák a cigarettáról, akkor jobb jegyei lesznek.

Szeretem a számokat. Statisztikusként becsülöm az adat-előállítás mesterségét és művészetét. Meggyőződésem, hogy a számokban rögzített statisztikai adatok, információk hozzásegítenek világunk megértéséhez, ahhoz, hogy érveinket érdemes, sőt esetenként szükséges is számokkal alátámasztani. A háború a „politika folytatása más eszközökkel” – mondta *Carl von Clausewitz*, a porosz tábornok, katonai teoretikus. Ma – és ez jellemzi országunk közéletét is – a számháborúk korát éljük, melyben a harcoló felek számokat röpipitenek egymás fejébe. Esetenként légből kapott, összefüggésrendszeréből kiragadott számokat. A számokra akkor figyelünk oda, ha robbannak, vagy legalábbis robbanásveszélyesek. Ezért különös figyelmet igényel az adat-előállítás és az adathasználat korrektsége és átláthatósága. A veszélyforrásokról és a tipikus hibákról igyekeztem néhány gondolatot felébreszteni.

Irodalom

- ARISZTOTELÉSZ [1997]: *Poétika, kategóriák, hermeneutika*. Kossuth Kiadó. Budapest.
- BABBIE, E. [1999]: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó. Budapest.
- BEST, J. [2001]: *Damned Lies and Statistics*. University of California Press. Berkeley és Los Angeles.
- BRÓDY A. [1990]: Mennyi az ennyi? Bevezetés a gazdasági mérés elméletébe. *Közgazdasági Szemle*. XXXVII. évf. 5. sz. 521–537. old.
- HUFF, D. [1976]: *How to Lie with Statistics*. WW. Norton and Company Inc. New York.

- HÜTTL A. [2003]: A gazdasági mérés történetéről. Adatok, elméletek, gazdaságpolitika. *Közgazdasági Szemle*. L. évf. 2. sz. 164–182. old.
- JÁNOSSY F. [1963]: *A gazdasági fejlettség mérhetősége és új mérési módszere*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 27–32. old.
- MARX, C. [1955]: *A Tőke*. Szikra Kiadás. Budapest. <http://mek.oszk.hu/04700/04724/04724.doc> (Elérés dátuma: 2010. május 20.)
- SIMMEL, G. [1991]: Money in the Modern Culture. *Theory, Culture Society*. 8. sz. 24. old.
- STIGLITZ, J. E. – SEN, A. – FITOUSSI, J. P. [2009]: *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf
- SZILÁGYI GY. [1997]: A jelenkori statisztika alapkérdései. *Statisztikai Szemle*. 75. évf. 3. sz. 197–209. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1997/1997_03/1997_03_197.pdf
- SZILÁGYI GY. [2000]: Érteni a számok nyelvén. *Statisztikai Szemle*. 78. évf. 1. sz. 5–12. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2000/2000_01/2000_01_005.pdf
- SZILÁGYI GY. [2008]: Indikátorok, statisztikák, avagy mire van szükségük a felhasználóknak? In.: Pukli P. (szerk.): *A statisztika és a közigazgatás elkötelezettje*. ELTE Állam-és Jogtudományi Kar – KSH. Budapest. 463–472. old.
- Quotations about Statistics*. <http://www.quotegarden.com/statistics.html>

Fórum a 2011. évi népszámlálás előkészítéséről

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Népeségstatisztikai főosztálya 2010 áprilisában Fórumot szervezett a népszámlálás előkészítésének céljairól, feladatairól, már megvalósult eredményeiről.

Waffenschmidt Jánosné, a KSH Népeségstatisztikai főosztályának és a népszámlálás előkészítő projekt vezetője „Az előkészítés története és a fontosabb döntések megszületése” című előadásában ismertette a munka legfontosabb állomásait.

A népszámlálásnak azon túl, hogy ki kell elégítenie a hazai felhasználók igényeit, eleget kell tennie az Európai Unió (EU) által megfogalmazott követelményeknek is. Jogos elvárás, hogy a KSH ezeket a célokat költség- és erőforrás-takarékos módon, továbbá méltányos lakossági terhelés mellett valósítsa meg. Ez utóbbi két követelmény indokolta, hogy az előkészületek első fázisa az adatfelvételi szakasz korszerűsítését, esetleg kiváltását célozta.

Egyes európai országok már a 2001. évi népszámlálást is teljes körű lakossági összeírás nélkül, adminisztratív nyilvántartások felhasználásával hajtották végre. A skandináv országok mellett Hollandia is ebbe a csoportba tartozik. 2011-ben további két ország, Ausztria és Szlovénia tér át erre a gyakorlatra. Az európai országok többségében azonban 2011-ben még nem lehetséges a népszámlálás végrehajtása teljes körű lakossági összeírás nélkül.

A magyarországi népszámlálás megújítására a teljes körű összeírás módszerét megtartva, de azt új elemekkel kiegészítve kerül sor. Ilyen új elem a KSH címregiszterének alkalmazása, az önköltéses adatszolgáltatás támogatása, az internetes önköltés bevezetése és a

kétlépcsős adatfelvételi módszer. A Hivatalon belüli munkamegosztást tekintve újdonság, hogy az előkészítés összhivatali feladat, projektszervezetben történik a Népszámlálási Felügyelő Bizottság és a Stratégiai Fejlesztési Tanács (SFT) kontrolljával. Újdonságot jelent továbbá a minőségbiztosítás nagyobb szerepe.

A 2007-ben végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy a tisztán nyilvántartásokra épülő népszámlálás 2011-ben még nem valósítható meg. A minőségjavító fejlesztések után elsőként a népeség-nyilvántartási adatok alkalmazásának lehet realitása. Ebben az esetben a hiányzó adatok pótlásához mintavételen alapuló adatfelvétel szükséges. Hosszú távra gondolva el kell kezdeni a nem statisztikai célú nyilvántartások népszámlálási célra alkalmassá tételét.

Az SFT 2007. novemberi ülésére készült előterjesztés a megvalósítás három lehetséges módszerét tartalmazta: 1. népeség-nyilvántartási adatok átvétele kiegészítve reprezentatív felvétellel, 2. új technikákkal történő teljes körű összeírás, 3. az adatfelvétel és a reprezentatív felvétel egyéb kombinációja. Az SFT megvalósíthatósági tanulmány elkészítését kérte a módszerek részletes bemutatásával, feltételeik, ütemezésük, eredményeik, költségbecslésük leírásával; a megvalósítási módokról kormányhatározat-tervezet elkészítését írta elő. A megvalósíthatóságot bemutató anyagokat az időközben létrejött Népszámlálási Munkabizottság (NMB) véleményezte. Az elkészült kormányhatározat-tervezet már csak két megvalósítási módot tartalmazott: a népeség-nyilvántartási adatok átvételét reprezentatív adatfelvétellel kiegészítve és a modern technikákkal megvalósított teljes körű lakossági felvételt.

Miután 2008 októberében a Kormány döntött arról, hogy a 2011. évi népszámlálást teljes körű lakossági adatfelvétellel kell végrehajtani, megkezdődött a vonatkozó törvény előkészítése. Az SFT 2009. januári ülésére készült előterjesztés javaslatot tartalmazott az adatigények felmérésének és az adatfelvétel módjára, a népszámlálás eszmei időpontjára és végrehajtásának időtartamára, az adatfeldolgozásra, valamint a főosztályok munkamegosztásán alapuló projektműködésre vonatkozóan. Az NMB álláspontjának megfelelően a törvényjavaslat tartalmazta a népszámlálási program uniós kötelezettségeit. A teljes körű adatfelvételnek köszönhetően annyi eltéréssel, hogy a régiószinten előírt ismérvek településszintű előállítását határozta meg. A törvénytervezet és indokolásának közigazgatási egyeztetése 2009 áprilisában megkezdődött. Az adatigényekről folytatott tárgyalássorozat után 2009. november 30-án az Országgyűlés elfogadta a népszámlálásról szóló törvényt. *Sólyom László* köztársasági elnök azonban újabb témakörök programba vételét kérte, aminek következtében a törvény ismételt elfogadására december 7-én került sor.

Az SFT 2009. májusi ülésére előterjesztett projektterv alapján felállt nyolc munkacsoport megkezdte a munkát. A terv közel 180 feladatot, több mint 40 projektterméket és 20 mérőföldkö-eseményt tartalmaz. Az SFT 2010. februári ülésén tárgyalta a projekt első előrehaladási jelentését. Eszerint a program első időszakának két legfontosabb eredménye az elfogadott népszámlálási törvény és az első közbeszerzési ajánlati felhívás (informatikai szakértői – azóta megkötött – szerződés) elkészítése, benyújtása, megjelentetése. Mindkét eredmény a tervezettnél később született meg, a csúszás a végső határidőt nem veszélyezteti, de szükségessé tette a belső határidők egy részének (további közbeszerzések, végrehajtási rendelet) átütemezését. A munkacsoportok elvégezték a

februárig esedékes feladataikat. Javaslat született a 9. Gazdálkodási munkacsoport létrehozására és a hivatalon belüli kommunikáció erősítésére.

Szűcs Zoltán, a KSH Népszámlálási osztályának vezetője előadásában a népszámlálás jogi hátterét mutatta be. A népszámlálásra a hazai mellett nemzetközi jogi szabályok is érvényesek. Korábban az ENSZ-EGB ajánlásokat fogalmazott meg a népszámlálásokra vonatkozóan, ami azonban nem volt kötelező erejű, így a tagállamokra volt bízva, hogy betartották-e. Ez jelentős tartalmi és fogalmi eltérésekhez vezetett az országok között (időpontokban is számottevő különbségek mutatkoztak). Ezek eredményeként az eredmények összehasonlítása csak korlátozottan volt lehetséges. A 2010 körüli népszámlálásokra vonatkozó ENSZ Világajánlás regionális megfelelőjeként az ENSZ-EGB és az Eurostat közösen ajánlást adott ki, amelytől függetlenül – de annak tartalmával összhangban – az Európai Parlament és a Tanács 2008. július 9-én elfogadta a tagállamokra vonatkozó népi és lakásszámlálásról szóló 763/2008/EK rendeletet (lásd: http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,862420&_dad=portal&_schema=PORTAL). Ehhez több végrehajtási rendelet is kapcsolódik: a népszámlálási jellemzők (ismérvek) és bontásuk technikai leírásáról (2009. november 30.), a statisztikai programról (az átadandó többdimenziós adattáblák, ún. hiperkockák tartalma), a metaadatokról (elfogadás várhatóan 2010 májusa), a minőségellenőrzésről és az adatátadás technikai megvalósításáról (elfogadás várhatóan 2010 második félév).

Hazai vonatkozásban elengedhetetlen a törvényi szabályozás, hiszen jogrendszerünk a lakosságot érintő adatszolgáltatási kötelezettség előírását csak törvény által teszi lehetővé. Márpedig népszámláláskor az adatszolgáltatás – a szenzitív kérdések megválaszolásától eltekintve – kötelező. A törvény tartalmazza a népszámlálás eszmei időpontját és az összeírási időszakot,

az összeírás körét (mit/kit kell összeírni), az adatköröket (összevont adattartalmat), kijelöli az adatfelvétel országos és helyi előkészítéséért, végrehajtásáért felelős szerveket, szervezeteket, továbbá rögzíti az adatfelvétel módját, felhatalmazást ad a kormány számára a végrehajtási utasítás kiadására.

A hazai jogi szabályozást közvetlen módon a népszámlálás végrehajtásának módjáról hozott kormányhatározat (2008. október 1.), a 2011. évi népszámlálásról szóló CXXXIX. törvény és az annak végrehajtásáról szóló kormányrendelet valósítja meg. Közvetett szabályozást jelent a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvény, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény.

A törvény-előkészítés a KSH-n belül valamennyi szervezeti egység, és kiemelten az egyes népszámlálási témákban érintett szervezeti egységek bevonásával történt, a téma szerint illetékes bizottságok (Népszámlálási Felügyelő Bizottság, Lakossági Adatgyűjtési Kollegium) véleménynyilvánítása mellett. Módszertani egyeztetések során alakult ki a KSH javaslata az összeírás módjáról (önkitöltés és interjú, kétlépcsős adatfelvétel) és köréről (lakóegységek, személyek – mindenkit csak egy helyen kell számba venni), a teljes körűség biztosításáról, a validálás lehetőségeiről és a lakossági mintakeret biztosításáról. Az egyes témákban (demográfia, lakás, iskolai végzettség, foglalkoztatás) érintett szervezeti egységekkel együttműködve történt a tematika, a kérdőív tartalmának kialakítása.

A belső egyeztetéseket külső szervekkel, szervezetekkel folytatott megbeszélések követték. Az államigazgatási szervekkel, a legfőbb igazságszolgáltatási szervekkel, az országgyűlési biztosi hivatalokkal, az országos kisebbségi önkormányzatokkal, továbbá számos érdek-

védelmi és civil szervezettel folytatott általános egyeztetések után az egyes népszámlálási témák külső szakértőivel következtek megbeszélések.

A jogi szabályozás utolsó eleme a népszámlálásról szóló törvény végrehajtási rendelete. A népszámlálási törvény felhatalmazza a Kormányt, hogy rendeletben szabályozza a népszámlálás helyi előkészítésében és végrehajtásában résztvevők feladatait, azaz a KSH szerepét és a helyi igazgatási szerv feladatait. A rendelet határozza meg a személyiadat- és lakcímnnyilvántartást vezető központi szerv feladatait, a törvényben felsorolt adatkörök részletes tartalmát és az adatszolgáltatással összefüggő technikai szabályokat (adatszolgáltatási módok, az adatfelvételi időszak fázisai).

Kátainé Csincsák Éva főosztályvezető-helyettes, a KSH Népeségstatisztikai módszertani osztály vezetője a próbafelvételek tapasztalatait foglalta össze. Eddig három próbafelvételekre került sor (2008. február, 2009. január–február, 2010. február–március), a negyedik, a „főpróba” 2010. október–novemberben lesz, pontosan egy évvel a népszámlálás időpontja előtt. 2008 októberében, 2009 novemberében és 2010 áprilisában a próbafelvételek előkészítéseként a kérdőívek fókuszcsoportos tesztelésen mentek keresztül. A 2009. évi próbafelvételekhez utóvizsgálat is kapcsolódott.

A próbafelvételek célja a népszámlálás új módszertani elemeinek vizsgálata volt. Még a próbafelvételeket megelőzően, 2007-ben – a népeség-nyilvántartás adatainak népszámlálási célú felhasználhatósága vizsgálata céljából – sor került a 2005. évi mikrocenzus adatállományának összekapcsolására a népeség-nyilvántartás azonos időpontra vonatkozó archivált adataival. Az összekapcsolás révén láthatóvá váltak az eltérések, a valós helyzet azonban nem volt megállapítható. A 2008 februárjában végrehajtott első próbafelvétel egyik célja ezért az volt, hogy a próbafelvétel ered-

ményével összevetve lehetővé váljon a KSH címregiszterének és a KEK KH (Közigazgatási Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala) lakcímnnyilvántartásának minőségértékelése. A KEK KH címei a vizsgált területen (6 településen 25 000 lakás) 62 százalékban feleltek meg a próbafelvétel során felmért tényleges helyzetnek. Az eltérések többségében természetesen nem a teljes cím, hanem csak annak valamely eleme volt hibás, az informatikai kezeléshez azonban ezeket is javítani kell. A KEK KH címei népszámlálási célra csak teljes körű, településenkénti címpontosság után lennének alkalmasak.

A személyek vonatkozásában a nyilvántartási adatok csak részben fedik a valós helyzetet, jelentős a fiktív bejelentkezések, illetve a bejelentkezés nélkül élők száma. Az eredményekből az is látható volt, hogy a nyilvántartásban szereplő demográfiai alapadatok pontosabbak (hiszen „dokumentumon” alapulók), mint az összeírt adatok. A KSH címregisztere nagyobb arányban bizonyult pontosnak. A vizsgálat eredménye arra a következtetésre vezetett, hogy a KEK KH lakcímadatainak felhasználásával pontosított KSH-címregiszternek kell a népszámlálás alapjául szolgálnia. Megfogalmazódott továbbá az igény a KEK KH-val való együttműködés folytatására a 2011. utáni, várhatóan már regiszteralapú census előkészítésére.

A próbafelvételek másik vizsgálati iránya az önkormányzati adatszolgáltatás lehetőségének felmérése volt. Mindhárom próbafelvétel vizsgálta a válaszadói preferenciákat: az önkormányzati támogatók aránya 70–75 százalék volt. Az eredményekből az is látható volt azonban, hogy az önkormányzati szándéka erősebb, mint a megvalósítása.

Az új, kétlépcsős adatfelvételi technikát a 2009. évi próbafelvétel tesztelte. Az első lépcsőben a címregiszterben lakásként szereplő címekről az önkormányzati adatszolgáltatás

érkeznek be az adatok papír kérdőíven vagy az interneten. A második lépcsőben pedig az addig nem válaszoló háztartásokat, valamint a címregiszterben nem szereplő lakásokat kérdezőbiztos keresi fel. A próbafelvétel során lehetőség nyílt a 10 település 30 000 lakáscímén a címregiszter helyszíni ellenőrzésére. Az eredmények 90 százalékos egyezést mutattak, de az új építések címeinek megbízhatósága ennél alacsonyabb. A kedvező eredmények alapján a népszámlálást megelőzően, külön fázisban végrehajtott teljes körű címbejárás elhagyható.

A próbafelvételek fontos feladata volt a kérdőívek tesztelése az érthetőség, az önkormányzati adatszolgáltatásra alkalmasság és a kitöltési idő szempontjából, különös figyelmet fordítva az új megközelítésű kérdéscsoportokra (például háztartási-családi jellemzők, gazdasági aktivitás). A kérdőívek fókuszcsoportos tesztelése (2008, 2009) egyértelművé tette, hogy a kérdéseket a legegyszerűbb módon szükséges feltenni, kerülni kell a táblázatos kitöltést (például a háztartástábla 2001-ben), a kérdések közötti ugrásokat lehetőség szerint mellőzni kell. A kérdőíven – amely nem válhat túlzásfolttá – minden fontos információt szükséges közölni.

A 2009. évi próbafelvétel kiemelt célja volt az adatminőség vizsgálata. Ennek egyik módszere a próbafelvétel és az azt követő utóvizsgálat adatainak elemi szintű összevetése volt. A másik módszer a felvett adatok alapján számított mutatókat hasonlította össze az előző népszámlálás hasonló eredményével. A két alkalmazott eljárás alapján részletes elemzések tárták fel az adathiányok, az adateltérések okait.

A fórum második részében Waffenschmidt Jánosné ismertette a népszámlálást előkészítő projekt munkáját, szervezetét, működését és feladatait. A program 2009. májustól 2011. decemberig tart, kilenc munkacsoportból áll, amelyekben 72 tag dolgozik. Munkájukat a Népszámlálási Felügyelő Bizottság ellenőrzi. Az előadó ezt követően ismertette a projekt

működésének legfontosabb, ún. mérföldkö-eseményeit:

1. a népszámlálási törvény elfogadása;
2. a népszámlálás kérdésanyagának kialakítása;
3. együttműködési megállapodás a KEK KH-val;
4. a népszámlálási törvényhez kapcsolódó végrehajtási rendelet elfogadása;
5. a végrehajtás logisztikai tervének elfogadása (adatgyűjtés, rögzítés folyamatai, helyszínei, szereplői);
6. kommunikációs terv;
7. tájékoztatási terv;
8. a magyar minőségjelentés sémájának elkészítése;
9. oktatási terv;
10. adatjavítási, imputálási, teljességellenőrzési, validálási eljárás leírása;
11. a népszámlálás végleges kérdőíveinek, utasításainak segédleteinek terve;
12. a végleges népszámlálási címállomány előállításának a címregiszterből;
13. üzemi próba;
14. javítás az üzemi próba alapján, hiányosságok pótlása.

Ugyancsak mérföldkö-eseménynek számítanak azoknak a szolgáltatásoknak az igénybevételére vonatkozó szerződések, amely tevékenységekben a KSH nem rendelkezik megfelelő kapacitással vagy szakértelemmel (például kommunikáció, nyomda, informatikai alkalmazások).

Ezt követően a munkacsoport-vezetők tájékoztattak a csoportjuk munkájáról. Elsőként Szűcs Zoltán számolt be a *Tematika, kérdőív munkacsoport* tevékenységéről, melynek feladata a KSH-n belüli és a külső szervek, szervezetek adatigényeinek felmérése, ezek összeállítása, értékelése, hatásvizsgálata, javaslat az igények befogadására, illetve elvetésére. Ezek

alapján történik a 2011. évi népszámlálás kérdésanyagának összeállítása. A 2010. évi tavaszi és őszi próbafelvételekkel kapcsolatban ez a munkacsoport felelős azok tematikájának kialakításáért, a kérdőívek és utasítások előállításáért. A próbafelvételek után értékeli a kérdőívekre, utasításokra vonatkozó tapasztalatokat, végső egyeztetést folytat a KSH-n belül, valamint az Országos Statisztikai Tanács (OST) tagjaival és külső szervekkel, szervezetekkel. Meghatározza a még elfogadható minőségű kitöltött kérdőív kritériumát. Megállapítja az internetes kitöltés, valamint az adat-rögzítés közbeni ellenőrző szabályokat, meghatározza a szakértői kódolásra kerülő kérdéseket. Véglegesíti a kérdőíveket, utasításokat, elkészíti nyomdai előállításukat. A munkacsoport legfontosabb termékei: a népszámlálás tematikájának terve, a népszámlálási kérdőívek és a nyomdai feladatok követelményrendszerének pontos meghatározása.

Balogh Edit, a KSH Informatikai főosztály Lakossági adatgyűjtések adatfeldolgozó osztályának vezetője, az *Informatikai munkacsoport* irányítójaként ismertette az informatikai feltételek biztosításával kapcsolatos feladatokat. A munkacsoport szakmai célja a népszámlálás adatgyűjtés-szervezési és adatelőkészítési folyamatainak informatikai megvalósításához szükséges tervezési feladatok ellátása, az alkalmazói rendszerekhez kapcsolódó műszaki dokumentáció elkészítése, valamint az infrastruktúra kialakítását célzó elvárások megfogalmazása. A népszámlálás informatikai rendszere új kihívásokkal szembesül: lehetővé kell tenni az önköltést mind elektronikusan, mind pedig papír alapon, ami biztosítja az adatszolgáltató magánszférájának védelmét. Ki kell használni az internethasználat elterjedtségéből adódó lehetőségeket, ami az informatikai megoldások új területét jelenti. Miközben úrrá kell lenni a KSH-n belüli szervezeti változások, létszámcsökkenés okozta nehézségeken,

megoldást kell találni az informatikai infrastruktúra fejlesztésére. Az elvárások szigorúak: biztosítani kell a nagy nyilvánosság előtti működést, ami megfelelő teljesítményt, megbízhatóságot és felhasználóbarát működést, tetszetős internetes felületet követel. Gondoskodni kell az adatbiztonságról és az adatminőségről. Kettős célt kell megvalósítani: korszerű népszámlálást kell végrehajtani, és ehhez meg kell újítani az infrastruktúrát. A munkacsoport elkészült projekterméke az informatikai feladatok támogatását végző külső vállalkozóval megkötött szerződés. A további feladatok: közbeszerzési eljárás a digitális térképpel támogatott összeírás-szervezésre, az internetes önkitöltő és adatbeviteli alkalmazásra, a monitoringrendszerre és az infrastruktúra kialakítására.

Kátainé Csincsik Éva, a *Regiszter munkacsoport* vezetőjeként a címregiszter szerepéről és az ahhoz kapcsolódó feladatokról beszélt. A munkacsoport célja a címregiszter felhasználásával a népszámlálás kiinduló címbázisának biztosítása, a KSH címregiszterének népszámlálási célú aktualizálása, pontosítása, valamint a KEK KH személyi adat- és lakcímnnyilvántartásából kinyerhető népszámlálási célú címállomány alkalmassá tétele a meghiúsulások miatti adatpótlásra.

A címregiszter állapotfelmérését (is) célozták 16 településen a 2008. és 2009. évi próbafelvételek. A vizsgálatok kedvező eredménnyel zárultak, és a népszámlálásig a címek további pontosítása két módon történik: a 2010-ben végrehajtásra kerülő Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) helyszíni információi, valamint a címregiszter és a KEK KH címállományának ellenőrzését célzó teljes körű budapesti címbejárás alapján. A hibás, hiányos címek javításának további módszerei: a közterületek felülvizsgálata az évenkénti OSAP-jelentés, más KSH-adatforrások (lakásépítési statisztika, HOMBAR mezőgazdasági

adatbázis, intézetek címállománya) alapján és külső adatforrások (KEK KH, mezőgazdasági támogatások) felhasználva, valamint az egyedi címek adattisztítása.

A legkisebb területi egység, amelyre az adatvédelmi szabályok az adatközlést lehetővé teszik: a tömb (ez lényegében a háztömb fogalmát jelenti). 2001-ben a 2000 főnél népesebb települések belterületei tömbökre voltak felosztva. A címregiszter népszámlálási célú felkészítésének fontos feladata a tömbadatok betöltése. A munkacsoport működésének két legfontosabb mérföldkő-eseménye: az együttműködési megállapodás megkötése a KEK KH-val, amely ugyan a tervezettnél későbbre tolódik, de a KSH a kért adatállományokat ennek hiányában is megkapta; valamint a címregiszter karbantartásához szükséges új ügyrend kidolgozása, amely dokumentáltan rendezi a regiszterrel kapcsolatos nyitott kérdéseket.

Malakucziné Póka Mária, a KSH Debreceni Igazgatóságának vezetője a *Területi előkészítés és végrehajtás munkacsoport* feladatairól tájékoztatott. A 2011. évi népszámlálás végrehajtására a 2001. évihez képest megváltozott környezetben kerül sor, hiszen a területi feladatok végrehajtásának a KSH kompetenciaalapú¹ munkamegosztást követő szervezetehez és új adatfelvételi módszerhez (önkitöltés, majd interjú) kell igazodnia. A munkacsoport célja a végrehajtás új feltételeinek, feladatainak vizsgálata és a területi feladatok pontos megtervezése. Ennek első lépése a végrehajtásban résztvevők feladatainak meghatározása és szervezeti keretek kialakítása. A munkacsoport feladatai közé tartozik többek között az informatikai háttér megtervezéséhez szükséges körzetkialakítási szempontrendszer megfo-

¹Erről lásd bővebben *Balogh M.* [2007]: A Központi Statisztikai Hivatal szervezetének kompetenciaalapú átszervezése. *Statisztikai Szemle*. 85. évf. 3. sz. 197–212. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2007/2007_03/2007_03_197.pdf

galmazása, az oktatások megtervezése, az oktatási tematika kialakítása, az adatfelvétel végrehajtási ütemtervének kidolgozása.

A munkacsoport az informatikai szakértői pályázatához elkészítette a körzetkialakítás szempontrendszerének leírását. Eszerint az adatfelvétel területi alapegységei a számláló-körzetek, amelyek 170–180 címet tartalmaznak. Az intézeti háztartások külön számláló-körzetet alkotnak. A hajléktalanok számbavétele 300 fős, lakcímhez nem kapcsolódó körzetekben történik. Az összeírás szervezeti felépítését, az összeírásban résztvevő kérdezőbiztosok, a települési népszámlálási felelősök, a felülvizsgálók, a területfelelősök és a megyei felelősök feladatait leíró anyag egyeztetés alatt van. Elkészült, és további egyeztetéseket igényel az összeírás erőforrás-szükségletének terve. A munkacsoport részletes feladattervet készített az adatfelvételi szakasz tárgyi és személyi feltételeinek feltérképezéséhez.

A népszámlálási eredmények közlésének terveiről *Kovács Marcell*, a KSH Népszámlálási Főosztály vezetőtanácsosa a *Tájékoztatási munkacsoport* vezetője számolt be. A 2001. évi népszámlálás eredményeinek közzététele 117 kötetnyi nyomtatott kiadvány formájában valósult meg, valamennyi kötet anyaga megjelent HTML-változatban a népszámlálás honlapján. (<http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/kotetek.html> Elérés dátuma: 2010. május 25.)

A megváltozott felhasználói igényekhez és az új technikai feltételekhez igazodva a 2011. évi népszámlálás eredményeinek közzétételét a nyomtatott kiadványok számának minimálisra csökkentésével és az elektronikus közzétételben rejlő lehetőségek minél jobb kiaknázásával kell végrehajtani. Az elektronikus tájékoztatásban az előre összeállított, a laikus felhasználók számára is könnyen kezelhető statikus táblákra és az elmélyültebb érdeklődők igényeit

jobban kielégítő, dinamikus elérést biztosító adatbázisokra egyaránt szükség van.

A munkacsoport egyik fontos feladata annak vizsgálata, hogy a közreadandó adatok milyen körét érdemes adatbázisba szervezni, és hogy a KSH Tájékoztatási adatbázisa jelenlegi formájában alkalmas-e erre a feladatra. A területi adatok értelmezését interaktív, tematikus – esetleg a funkciók további bővítésével –, a KSH honlapján elérhető térképekkel is segíteni kell.

A munkacsoport további feladata, hogy a KSH formálódó új kutatászoba-konceptiójába illeszkedve megtervezze a népszámlálási eredmények szakemberek számára kutatható formában történő közzétételét. A hazai tájékoztatás csatornáinak kiválasztása és a népszámlálás tájékoztatási tervének kidolgozása mellett a munkacsoport a kötelező nemzetközi adatátadást is előkészíti. Az EU népszámlálási rendelethez kapcsolódó végrehajtási rendeletek pontosan meghatározzák az átadandó többdimenziós adattáblák (hiperkockák) tartalmát, a kapcsolódó metaleírást, és az adatátadás új rendszerét, amely a tagállami hivatalok kezelésében hagyott adatállományok elérését az ún. Népszámlálási Adattovábbító Központon keresztül, SDMX-szabványos formában valósítja meg.

Mátyás-Bodovics Edina, a KSH Tájékoztatási Főosztály Információs Szolgálat osztályának vezetője a *Kommunikációs munkacsoport* tevékenységéről adott tájékoztatást. A munkacsoport feladata, hogy elkészítse a lakossági kommunikáció programtervét. A stratégia kidolgozása a rendelkezésre álló források (a 2001. évi kommunikáció tapasztalatai, a próbafelvételek kitöltési preferenciára vonatkozó vizsgálati eredményei, a kérdőíves véleménykutatások eredményei) áttekintésével, elemzésével, valamint az azokból következő megállapítások megfogalmazásával kezdődött. Ezek figyelembevételével kerültek meghatározásra a programterv fő elemei, az üzenet, a célok, a

célcsoportok, valamint a kommunikációs csatornák és eszközök.

A kommunikációnak kettős célt kell teljesítenie: általános célja a lakosság megnyerése és mozgósítása a népszámláláson való részvételre a népszámlálás társadalmi fontosságának és hasznosságának hangsúlyozásával; szakmai célja pedig a népszámlálási időpont, az adat-szolgáltatási kötelezettség és a bizalmas adatkezelés tudatosítása, valamint az adatgyűjtés technikai lebonyolításának ismertetése. A célcsoport is kettős: belső (KSH munkatársak, önkormányzatok, összeírók) és külső (lakosság, média, kormányzat, szakmai és civil szervezetek) csoportokat egyszerre kell elérnie.

A kommunikáció fő üzenete, hogy a népszámlálás fontos és hasznos, mert segít megismerni környezetünk valós állapotát, és alapot ad az országos és európai szintű gazdasági, szociális és területfejlesztési döntésekhez. Az ehhez kapcsolódó „alüzenetek” megfogalmazása célcsoportonként, kommunikációs csatornák, eszközök hozzárendelésével történik. A kommunikáció három szakasza: a felvezetés (meggyőzés, bizalomépítés, tájékoztatás), majd az intenzív kampány (mozgósítás az eredményes összeírás érdekében, kitöltéssel kapcsolatos tudnivalók átadása), végül a visszacsatolás (köszönetnyilvánítás, első eredmények publikálása). A lakossági kommunikáció végrehajtása a közbeszerzési pályázaton nyertes kommunikációs cég feladata lesz, amelyet a KSH kontrollja mellett végez majd.

Erdei Virág, a KSH Népszámlálási Főosztály vezetőtanácsosa a *Minőségbiztosítási munkacsoport* feladatait ismertette. A munkacsoport szakmai célja a népszámlálás minőségi előírások szerinti végrehajtásának előkészítése. Kialakítja a népszámlálási mun-

kafolyamatokra és termékekre vonatkozó minőségkövetelmények mérési, ellenőrzési rendszerét, meghatározza a népszámlálás minőségjelentésének szerkezetét, előkészíti az EU számára továbbítandó minőségbiztosítási jelentést. A munkacsoport végigkíséri a népszámlálás előkészítésének menetét, minden területen a minőségi követelményekre, szempontokra, azok érvényesülésére és dokumentálására koncentrálna. A magyar álláspont megfogalmazásával hozzájárul az EU-nak a népszámlálás minőségére vonatkozó végrehajtási rendelete kialakításához.

A munkacsoport az EU-jelentés mintájára a belső szakmai és a külső felhasználói igényeknek megfelelően kialakítja a magyar minőségjelentés szerkezetét. Támogatja a népszámlálási projekt munkacsoportjainak munkáját: a minőség szempontjából vizsgálja a készülő kérdőívet és segédleteket, a címregisztert, az informatikai rendszer előkészítését és a területi lebonyolítás terveit. Kialakítja az adatbevitel minőségellenőrzésének szempontjait. Minőségi mutatókat dolgoz ki az editáláshoz, imputáláshoz, becsléshez. Előkészíti, koordinálja a validálást. Kidolgozza a közzétételhez és a metaadatokhoz kapcsolódó minőségellenőrzést. Az elvárt eredmény a teljes népszámlálási folyamat minőségbiztosítása.

Zárszavában Waffenschmidt Jánosné megköszönte a nagyszámban megjelent érdeklődőknek a részvételt és a kitartó figyelmet. Kérte a népszámlálás ügyének támogatását és a konkrét feladatok eredményes végrehajtását.

Kovács Marcell,

a KSH vezetőtanácsosa

E-mail: Marcell.Kovacs@ksh.hu

Beszélgetés dr. Kápolnai Ivánnal

A Mezőkövesdről induló, kiváló adottságú kisdíák eljutott a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol 1948-ban szerzett jogi diplomájával az akkor éppen átalakulóban levő Statisztikai Hivatalban csak 1950-ig maradhatott. Mégis, élete során visszatért a lehetőség, hogy ebben az intézményben teljesíthesse ki adottságait és innen menjen nyugdíjba. Pályája „kerülőútjain” szerzett tapasztalatait is képes volt utólag hasznosítani, sőt a látszólagos pályaejtések életútja gazdagításává váltak.

Kápolnai Iván napjainkban is korát meghazudtoló erővel és szorgalommal dolgozik mind a statisztikai, mind a tudománytörténeti határterületeken.

Sokat írtál Mezőkövesdről, kedves szülővárosodról. Kérlek, beszélj a gyermekkorodról, a családotról és az indulásról!

1925 júniusában születtem Matyóföld fővárosában Mezőkövesden. Anyai nagyapám vásárokra járó kereskedő volt, akkoriban gyolcsos tótoknak hívták azokat a kereskedőket, akik a vásárokat járva árulták a jó minőségű gyolcsokat, textileket. 1893-ban magyarosította a nevét Kápolnán lakó atyai nagyapám Bencsuráról Kápolnaira. Nyolc dédszülőm közül hét szláv nevű volt, így elmondhatom, hogy nagyobb részét szlovák származású vagyok és őseim az 1800-as évek vége körül magyarosodtak el vagy váltak „hungarus”-sá (anyai nagyapám haláláig a Csehszlovákiában kiadott „Slovak” című újságot olvasta). Apám az 1920-as években fűszerkereskedő volt, de az 1929–1933-as világválság időszaka alatt tönkrement. Ezt követően apósával járta lovaskocsival a vásárokat, árulta a különböző méterárukat.

Mezőkövesden végeztem az elemi iskolát, négy osztály után felvételt nyertem a helyi gimnáziumba. A nem városi települések közül Mezőkövesd az elsők között volt, ahol a tehetséges falusi gyermekek továbbtanulásának megkönnyítése érdekében 1911-ben gimnázium létesült, hogy a középosztály fokozatosan felfrissüljön népi elemekkel. A gimnáziumi ta-

nulmányaimat mindvégig kitűnő eredménnyel végeztem. Eredetileg tanár szerettem volna lenni, de családom lebeszélte erről a pályáról, mondván, hogy inkább valami jobban fizető állást biztosító tanulmányokat végezzek. Így kerültem 1943-ban a pesti egyetem jogi és államtudományi karára. Kollégiumban laktam. A jogi előadások mellett szívesebben hallgattam a bölcsészkar előadásait: a filozófia professzor *Korniss Gyulát*, az irodalomtudós *Horváth Jánost* vagy a történész *Szekfü Gyulát*. A történeti, irodalmi és nyelvészeti érdeklődésem már kora kamaszkorom óta megvolt, így elhatároztam, hogy a jog mellett a bölcsészkarra is beiratkozom. A háború utáni viszonyok azonban nem kedveztek ennek az elképzelésnek. Apám állás nélkül maradt, és szüleimnek három kisebb testvéremről kellett gondoskodniuk, így otthon kellett maradnom.

A jogi tanulmányaimat ún. „mezei jogász”-ként, mai szóval mondva levelező úton fejeztem be és 1948-ban kaptam kézhez a diplomámat. Kiemelkedő vizsgaeredményeim alapján *Laky Dezső* professzor ajánlására kerültem a KSH-ba. *Elekes Dezsőtől*, az akkori elnöktől kaptam néhány feladatot, többek között a népesedési helyzetről, a földosztás problémájáról kellett tanulmányokat írnom. Később, 1949-ben a megváltozott politikai helyzet miatt a kinevezett új elnök, *Péter (Pikler) György* új munkatársakat hozott magával, a

régieket eltávolította, így nekem is mennem kellett.

Ezek szerint igen rövid hivatali pályafutásod egyelőre véget ért?

Igen. 1949-ben próbáltam iparvállalatoknál statisztikusként elhelyezkedni, de csak 1950-ben sikerült munkahelyet találnom a Gránit Csiszolókorong és Kőedénygyárnál, ahol főleg statisztikai és tervekészítési munkát végeztem. 1963-tól a Finomkerámia-ipari Országos Vállalatnál, majd az Építésgazdasági és Szervezési Intézetnél dolgoztam, az utóbbinál tudományos munkatársként. Közben, hogy szellemileg is lefoglaljam magam – megfogadva *Németh László* tanácsát, csináljunk „gályarabságból laboratóriumot” –, nyelveket kezdtem tanulni, német, francia és orosz nyelvből szereztem felsőfokú nyelvvizsgát. Természetesen ebben az időszakban is foglalkoztam statisztikai kérdésekkel, például cikkeim jelentek meg az Iparstatisztikai Értesítőben a selejt számbavételéről és más módszertani kérdésekről; 1967-ben a *Statisztikai Szemlében* többek között megjelent az „Arany János és a statisztika” című írásom (lásd: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/viewer.html?ev=1967&szam=10&old=74&lap=13). Az 1950-es években kapcsolatban voltam *Kovacsics József* professzorral, aki támogatta Mezőkövesddel kapcsolatos helytörténeti munkásságomat.

1972-ben lehetőségem nyílt, hogy visszatérjek a KSH-ba. Nem vállaltam ugyan a nyelvvizsgáimnak köszönhetően a nemzetközi osztály felajánlott vezetését, de mint gazdasági tanácsadót érdekes, kedvemnek való munkával bíztak meg: külföldi statisztikai hivatalok szervezetéről és működéséről kellett egy kiadványsorozatot összeállítani. A lengyel, az osztrák, a jugoszláv és a holland kiadvány meg is jelent. Részben ehhez csatlakozott az ökonometriai modellekre alapozott holland

gazdasági tervezésről készített kismonográfia, hiszen a „holland tervezés atyja”, *Tinbergen*, az első Nobel-díjas közgazdász a KSH keretei között kezdte a gazdasági ciklusok elemzését, melyből kifejlődtek a matematikai statisztikai tervezési módszerek.

Ezt követően – ha jól tudom – számodra megfelelő helyre, a KSH könyvtárába kerültél.

Régen ismertük egymást *Dányi Dezsővel*, a könyvtár igazgatójával, aki már korábban, 1963-ban felvetette – látván szakirodalmi munkásságomat –, hogy ha van kedvem a könyvtárban dolgozni tudományos munkakörben, akkor bármikor szívesen lát. Ez később sikerült, s a könyvtár tájékoztatási részlegébe kerültem. Ez a munka igazán kedvemre való volt, az ismeretek átadása, megosztása másokkal. Azt szoktam mondani, hogy a megosztott, átadott tudás igazán az én birtokom, mert ha én jól át tudom adni az ismeretanyagot, azzal elmélyül az én tudásom is. A tájékoztatási osztály vezetőjeként új alapokra helyeztem a kölcsönzés nyilvántartási rendszerét. Működésem alatt megindultak a raktarak állományrevíziójának a munkálatai is. A statisztikai adatközlő kiadványokról időszakonként közreadott tájékoztató kötetek csak a nyilvános forgalomba került KSH-kiadványokat tartalmazták. Hiányoztak belőlük a más szervek által kiadott (igazgatási, vállalati stb.) adatgyűjtemények. Pedig mint országos hatáskörű statisztikai szakkönyvtárnak ezekről is tájékoztatni kellene. Vezetésem alatt évenként ezekre is kitértünk, a későbbiekben azonban ez megszűnt. Még kevésbé lehetett tájékozódni a hivatalos, szolgálati használatra szánt, kutatási célokra szolgáló kiadványokról. Az 1980-as évek elején az *Ipargazdaság* című folyóiratban a KSH 1949 után megjelent iparstatisztikai kiadványairól tájékoztattam az olvasókat és megemlítettem, hogy a

nyilvános forgalmú adatgyűjteményeken kívül vannak közlésre felhasználható és csak a kutatók számára hozzáférhető (hivatalos, szolgálati) kiadványok is. Ez utóbbi miatt kritika is ért a KSH akkori vezetése részéről. A KSH Könyvtárban, a kissé terhes osztályvezetői megbízatásom megszűnte után tudományos főmunkatársként dolgoztam tovább. A könyvtári feladataim mellett már ebben az időben számos statisztikortörténeti kérdéssel foglalkoztam. Dányi Dezső nyugdíjba vonulása után a megváltozott könyvtári légkörben nem kívántam tovább dolgozni és 1983-ban egészségi állapotom miatt nyugdíjazásomat kértem. Azóta nyugdíjasként folytattam kutatásaimat, publikációs tevékenységemet. Jót tett a megszerzett szabadság, hiszen publikációs tevékenységem kétharmada a nyugdíjazást követő évekre esett.

Mikor kötelezted el magad a történeti statisztika mellett?

Ez korán bekövetkezett, hiszen már egyetemi éveim alatt is sokat olvastam történeti tárgyú műveket. Fokozatosan alakult ki bennem, hogy kvantitatívra kell tenni a történet-, ezen belül a helytörténetírást. Ehhez a szemlélethez való hozzájutást nagyban segítette, hogy megismerkedtem a Magyarországon kevésbé ismert Jean Fourastié francia társadalomtudós műveivel. Nagyon megragadott engem e nagy tudós megállapítása, hogy a közgazdaságtan kutató laboratóriuma a történelem. Fourastié egyebek közt több évszázad árstatisztikai adatait gyűjtötte össze, és ezekkel az adatokkal prognosztizálni tudta a jelenkorban bekövetkező közgazdasági eseményeket. Munkám során én is igyekeztem e módszer szerint dolgozni, és segítséget kívántam nyújtani a helytörténészeknek, hogy használják és dolgozzák fel a statisztikai adatokat is munkájukban. Összeállítottam egy forráskatalógust mindazokból a

kiadványokból a hivatalos statisztikai szolgálat előtti időkből is, amelyek számszerű adatokat tartalmaznak településenkénti részletezésben a mezőgazdasággal kapcsolatban. Részletesen ismertettem a kiadványok tartalmát, kimutattam, hogy felhasználásukkal hány számszerű adattal gazdagodhat egy-egy helytörténeti munka. Az összeállítás megjelent a Történeti Statisztikai Füzetek sorozatában, és az olvasóterem szabadpolcos kézikönyvtárában az egyik legjobban elhasznált – mert a legtöbbször kézbe vett – kiadvány lett.

Beszélgünk a helytörténeti munkásságodról, különösen szülővárosoddal, Mezőkövesddel kapcsolatos kutatásaidról, valamint némi kényszerűségből folytatott ipartörténeti vizsgálódásaidról.

Szülővárosom Mezőkövesd népességtörténetével foglalkozó első tanulmányom – Kovacsics József: A történeti statisztika forrásai cím alatt szerkesztett könyvének indíttatására – a Történeti Statisztikai Közlemények 1958. évi 1–2. számában jelent meg. Dézsmajegyzékek és a XVII. század második felében, a török uralom alatt vezetett egyházi anyakönyvek bejegyzéseire támaszkodva közlöm, hogy a (részben eltérő összetételű) népesség nagysága a török uralom után közel hasonló volt, mint másfél évszázaddal korábban. Ez szemben állt a helytörténeti irodalomban elterjedt megállapítással, miszerint a mezőváros az 1596. évi mezőkeresztesi csata után csaknem egy évszázadon át lakatlan volt. Egy másik tanulmányban kimutatom, hogy a jelentős részben református nemesek által lakott szomszédos mezőváros, Mezőkeresztes lélekszáma a XVIII. század végén csak 25-30 százalékkal volt kisebb, mint Mezőkövesdé, a XX. században pedig, a gyorsan szaporodó katolikus Mezőkövesd lélekszáma több mint négyszerese lett Keresztesének.

Mezőkövesd város 1976-ban megjelent történeti és néprajzi monográfiája „Történeti statisztikai vizsgálódások” című több mint félszáz oldalas fejezetében foglalkozom a gazdasági, szociális, egészségügyi és kulturális viszonyokkal is, az 1998. évi tanulmánykötetben pedig folytatom a népesség – mozgás, vallás és etnikai összetétel, gazdasági aktivitás és foglalkozási tagolódás szerinti – alakulásának vizsgálatát, kitérve az igazgatási és szervezeti viszonyokra és néhány más jelentős szempontra is.

A KSH Levéltárának kiadásában, 2002-ben „Mezőkövesd és környéke” címmel közel 900 oldalon megjelent két kötet, mintegy két tucatnyi település népességi, gazdasági-társadalmi, lakás- és kulturális viszonyait tekintti át a 20. század végéig jóval több mint 10 ezer számszerű statisztikai adat felhasználásával: összefoglaló leírást ad a mintegy 700 négyzetkilométernyi térségről és minden egyes településéről, kiegészítve táblázatos adattárakkal és szemléltető ábrákkal.

Ehhez csatlakoznak egyes község- és várostörténeti monográfiákban (Cserépfalu, Halmaj, Marcaltó, Szeged, Miskolc) megjelent népességi és/vagy egyéb fejezetek, azonkívül időszaki kiadványokban (például Matyóföld) található szociografikus írások, melyek a fejlődésben élenjáró vagy éppenséggel lemaradó településekről adnak számszerű adatokra támaszkodó képet.

Szeged várostörténetének 1848 és 1919 közötti korszakát bemutató 3. kötetben, túlnyomórészt statisztikai kiadványokban megjelent adatok nyomán, ismertetem a közép- és nagyipar, a kereskedelmi élet alakulását ágazatonként, a hitelügyi forgalmat pedig fontosabb üzletágak és jelentősebb bankok, takarékpénztárak szerinti részletezésben. Miskolc város pénz- és hiteléletének ismertetéséhez már nagyobb mértékben volt szükség levéltári és cégbírói kutatásra, mert nem törvényhatósági jogú város volt, s így adatai

nem jelentek meg nyomtatott statisztikai kiadványokban.

A gazdaságtörténet körébe tartozik a budapesti Zsolnay gyár és a Gránitgyár 75, illetve 50 évének a megírása. Ehhez a gyáripari éves statisztikai beszámoló jelentéseken kívül nagy szükség volt levél- és irattári kutatásra, valamint még élő személyes kútfők tájékoztatására is.

A szakirodalomból látom, hogy szívesen foglalkoztál neves statisztikusok életével és munkásságával.

Nagyobb részt már nyugdíjas koromban, a KSH dolgozóinak lapjában, a *Grafikonban*, az „Eleink” rovatban megemlékeztem egy-egy nagy magyar statisztikusról, születésének vagy halálának kerek számú jubileuma alkalmából. Születésének 300. évfordulóján elsőként *Bél Mátyást* mutattam be, kiemelve monumentális latin nyelvű, kézirat, megyénkénti honismereti művét, amely mindmáig magyar nyelven csak részben került kiadásra. Megemlékeztem többek között *Barsy Gyuláról*, akinek sokoldalú tevékenysége ugyancsak megragadott. Örömmel állítottam össze ezeket a kis portrékat, többek között *Vargha Gyuláról*, *Kőrösi Józsefről*, *Szél (Saile) Tivadarról* és más neves statisztikusról.

Térjünk rá nagy felfedezésedre, Móricz Miklósról és a róla szóló tanulmányaidra, amelyek egyikét a közelmúltban a Statisztikai Szemle is közölte. (Lásd: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2008/2008_02/2008_02_165.pdf)

Legrészletesebben Móricz Zsigmond testvéröccsének, Móricz Miklósnak életét és sokoldalú tevékenységét dolgoztam fel. Nyomtatásban megjelent írásain kívül kutattam különböző könyvtárakban, múzeumokban elhelyezett hagyatékát, benne kézirat, tanulmányait és különböző írásait, terveit, levelezését stb.

Igen sokoldalú egyéniség volt, de önmagát időskorában is elsősorban statisztikusnak tartotta. Ő szerkesztette több mint 10 éven át a (világon valószínűleg máig egyedülálló) statisztikai napilapot, a *Statisztikai Tudósítót* (rövidített nevén a STUD-ot). Az első világháború után Romániának ítélt erdélyi városban szerkesztette a Brassói Hírlapot. Irodalomkutató tudósként megírta Zsigmond bátyja életének és kiterjedt munkásságának egy részét. Volt saját nyomdája és számos technikai újítása, melyek a gazdaságosságon kívül többek között a nyomdászat és művészet közötti összhang megteremtését igyekeztek előmozdítani. Elméleti jellegű filozofikus, vallásügyi írásokon kívül mint nagyon is gyakorlatias gazdaság- és társadalomkutató a legégetőbb társadalmi és emberi problémákkal foglalkozott folyóirat- és újságcikkekben. 1948 után a legszegényebb, szinte nyomorúságos viszonyok között élt és dolgozott 1966-ban bekövetkezett haláláig.

Mindezt megpróbáltam összefoglalni egy monografikus munkában: bemutatva életének főbb szakaszait, és áttekintve jelentősebb publikációit tematikus csoportosításban. Ez talán elősegíti, hogy Móricz Miklós alakja bekerüljön a 20. századi magyar művelődéstörténet arcképcsarnokába, és esetleg felkelti az érdeklődést munkássága további kutatása és értékelése iránt.

Ahogy látom egész munkás életed a statisztika vonzásában telt el. Össze tudnád foglalni ennek lényegét?

Aktív kereső életem 35 évének csak jó harmadát töltöttem a hivatalos statisztikai intézmény keretei között, de 1948. évi munkába lépésem óta eltelt hat évtized szorosan összekapcsolódott a statisztikával. Munkaköri és egyéb feladataim túlnyomó része számokhoz kötődött. Tanulmányaim, dolgozataim jelentős része statisztikai forrásokból származott, legtöbbjük tartalmaz számszerű adatokat, kivéve

a könyvrecenziókat vagy egyéb ismertetéseket, megemlékezéseket és egyes témájú írásokat. A statisztikai és egyéb számszerű adatok felhasználását igyekeztem minél szélesebb területre kiterjeszteni. Így mindenek előtt a hely- és várostörténeti munkákban, melyek többnyire levéltári forrásokra és/vagy személyes kútfőkre, emlékekre szoktak támaszkodni. Én a levéltári forrásokban is elsősorban a számszerű adatokat igyekeztem megragadni, nem pedig az események, történések leírását. Törekedtem az elmúlt korok jelenségeit, népességi, társadalmi-gazdasági folyamatait számszerűsíteni, mérni, illetve mérhetővé, időben és területileg összehasonlíthatóvá tenni. Ebbéli törekvéseim bizonyos fokú elismerésének fogtam fel, és jó érzéssel töltött el egyszer egyik nagyra becsült tanáromnak, *Lukács Gáspárnak* az a kijelentése írásaimról, hogy nem is gondolta, „mi mindent ki lehet hozni a számokból”.

Ugyanakkor közgazdasági jellegű munkáimban, ahol szinte természetes a számszerű adatok felhasználása, törekedtem minél hosszabb időszakra visszatekinteni, longitudinális vizsgálatokat végezni abban a meggyőződésben, hogy a mai jelenségeket jobban megérthetjük és megismerhetjük történeti összefüggésükben, a jövőt pedig csak a múlt alapos ismeretében prognosztizálhatjuk.

Mindez magyarázza, hogy történeti vizsgálódásaimban a kevésbé használt forrástípusokra (dézsmajegyzékek, egyházlátogatási jegyzőkönyvek és egyházi sematizmusok stb.) támaszkodtam, a múltban nem eléggé kihasznált vagy elfelejtett összeírásokra, publikációkra. Tematikailag eléggé változatos munkáimhoz igénybe vettem a hazai adatközlő általános és ágazati, szakstatisztikai kiadványok nagy többségét, a területi statisztikaiak közül elsősorban a borsodi szülőföld és azzal határos Abaúj, Zemplén és Heves megyéiket. Közgazdasági jellegű – köztük nagyszámú nemzetközi összehasonlítási és világgpiaci tájékoz-

tató – írásaim nélkülözhetetlen forrásai a külföldi statisztikai kiadványok voltak. Könyvtári tapasztalatból (is) tudom, hogy a kutatók legtöbbször a fontosabb nemzetközi szervezeteknek (ENSZ, OECD, WHO stb.) a legismertebb világnyelveken hozzáférhető kiadványaihoz szoktak fordulni. A három nagy európai nyelvcsalád fontosabb nyelveire is kiterjedő ismereteim és bizonyos fokú nyelvi tájékozódó készség birtokában el tudok többé-kevésbé igazodni a különböző nemzeti statisztikai kiadványok anyagában is, és mindig törekedtem arra, hogy elsősorban a szomszédos közép- és kelet-európai – köztük az egykori szocialista – országok viszonyairól tájékozódjam, és nyújtsak minél részletesebb tájékoztatást.

Jelenleg mivel foglalkozol, hogyan telnek nyugdíjas napjaid?

A statisztikus polihisztor Móricz Miklós értékeinek a felismerése és feldolgozása közben kaptam a megtisztelő kérést az orvosprofesszor *Papp Zoltántól*: foglalkozzam az „anyák megmentője”-ként tisztelt *Semmelweis Ignác* munkásságával, akit a különböző klinikai statisztikai adatok összehasonlító elemzése erősített meg az oly sok anya halálát követelő gyermekágyi láz okának fölfedezésében és terápiájában. A magyarországi orvostudomány kezdeteinek és a szülészet-nőgyógyászat XIX. századi történetének kutatása után következett az újabb megbízás: a készülő szülészet-nőgyógyászati egyetemi tankönyv első, törté-

neti fejezetének a megírása, a szülészet-nőgyógyász hivatás kialakulása és története a legrégebb időktől napjainkig. Korom miatt azonban nagyobb munkát – különösen számomra idegen területen – már nem vállaltam.

Összefoglaltam szülőföldi jó barátom, a költő, drámaíró és szerkesztő *Kiss Gyula* széles körű észak-magyarországi honismereti munkásságát, amely a Magyar Comenius Társaság Kutatócsoportjának kiadványában jelent meg 2007-ben mintegy 40 oldalon. Megemlékeztem a 2006. évi Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltári Évkönyvben *Samu János* költő, műfordító, irodalomtörténész, a „kácsi remete” születésének 100. évfordulójáról, aki belső emigrációba vonult 1948-ban a szép fekvésű bükk faluba. Megírtam egy angyalföldi templom történetét, amely erősen lerövidített formában fog előreláthatólag megjelenni a Katolikus Budapest című kötetben. Legutolsó írásom a pannóniai (savariai) születésű Szent Márton tiszteletének emlékeit tárja fel a Kárpát-medencében. (Ennek megjelenéséről még nem kaptam értesítést.)

A továbbiakban esetleg rövid írásokkal adok még hírt magamról, inkább családom körében és olvasással kívánom eltölteni életem még hátralevő idejét.

Köszönöm a beszélgetést, jó egészséget kívánok!

Dr. Lakatos Miklós,

a *Statisztikai Szemle* főszerkesztője

E-mail: miklos.lakatos@ksh.hu

Hírek, események

Jutalom. Közszolgálati jogviszonyban töltött idejük alapján 2010. április és május hónapokban jubileumi jutalomban részesültek 25

éves szolgálatért: *Mike Sándorné*, KSH Szege-di Igazgatóság; *Székely Gáborné*, Társadalmi szolgáltatások statisztikai főosztály; *Szalay*

Árpád, KSH Györi Igazgatóság; *Pruzsinszki Judit*, Társadalmi szolgáltatások statisztikai főosztály; *Véghné Szopori Ágnes*, Népeség-statisztikai főosztály; 30 éves szolgálatért: *Kotulics Tamás*, Vállalkozás-statisztikai főosztály; *Nikolitsné Katona Márta*, Informatikai főosztály; *Kovács Józsefné*, Vállalkozás-statisztikai főosztály; *Molnár Beáta*, Igazgatási és nemzetközi főosztály; *Nyakacska Mária*, KSH Pécsi Igazgatóság; *Buzder Lantos Franciska*, Informatikai főosztály; 35 éves szolgálatért: *Locherné dr. Kelédi Ildikó*, Szektorszám-lák főosztály; *dr. Pozsonyi Pál*, Szektorszám-lák főosztály; *dr. Bóday Erzsébet*, Szektor-számlák főosztály; *Krausz Valéria*, KSH Pécsi Igazgatóság; 40 éves szolgálatért: *dr. Harcsa István*, Statisztikai kutatási és módszertani főosztály; *Radnai György*, Műszaki és rendszer-technikai főosztály; *Kozma Jánosné*, KSH Debreceni Igazgatóság; *dr. Bánki Katalin*, KSH Szegedi Igazgatóság; *dr. Rónai Tamás*, Igazgatási és nemzetközi főosztály; *Baranyai Béláné*, Informatikai főosztály; *Vanderer József*, KSH Pécsi Igazgatóság.

Az MTA IX. Osztálya 2010. május 20-án a Magyar Tudományos Akadémia Nagytermében rendezte meg „150 éve alakult az MTA Statisztikai Bizottsága” című, Közgyűléshez kapcsolódó tudományos rendezvényét. Az ülés első részének elnöke *dr. Besenyei Lajos*, a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár, a Statisztikai Bizottság elnöke volt. *Dr. Török Ádám*, az MTA rendes tagja, osztályelnök megnyitó beszéde után a résztvevők a „Statisztikai Bizottság 150 éve” (*Nyitrai Ferencné dr.*, a közgazdaságtudomány doktora – e témáról Olvasóink jelen számunkban (585–602. old.) bővebben is olvashatnak); „Az „Adatok és adalékok” kötet 50 év távolából” (*dr. Ferge Zsuzsa*, az MTA rendes tagja, professor emerita); „Nemzetközi statisztika a Bizottságban” (*dr. Szilágyi György*, a közgazdaságtudomány dok-

tora, egyetemi tanár) előadásokat hallhatták. Az ülés második, *dr. Katona Tamás*, a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár, a Statisztikai Bizottság alelnöke által elnökölt részében „Múlt és jövő - statisztika és előrelátás” (*dr. Besenyei Lajos*, a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár); „A városfejlődés statisztikája” (*dr. Kovacsics Józsefné*, az állam- és jogtudomány doktora, professor emerita) és „Új kihívások a statisztikában” (*dr. Belyó Pál*, a közgazdaságtudomány kandidátusa) előadásokra került sor. *Dr. Marton Ádám*, a közgazdaságtudomány kandidátusának betegsége miatt elmaradt „Az infláció történeti statisztikája” című előadásról *dr. Szép Katalin*, a Statisztikai Bizottság titkára tartott összefoglalót. A rendezvény napján az MTA épületében megtekinthető volt a KSH Könyvtár „150 éves az MTA Statisztikai Bizottság” című kiállítása.

Az Országos Statisztikai Tanács 2010. május 3-án tartott ülést a KSH Keleti Károly-termében. A rendezvény résztvevői *Laczkó Évának*, a KSH főosztályvezetőjének a 2011. évi soros EU-elnökséggel kapcsolatos, statisztikát érintő feladatokról szóló beszámolóját, majd *Sulykosné Papp Editnek*, a Hivatal osztályvezetőjének „Az adatszolgáltatói terhek mérséklése. Nem hasznosuló adatok kiszűrése” című előadását hallhatták.

A KSH Vállalkozás-statisztikai, Statisztikai kutatási és módszertani, valamint Nemzeti számlák főosztályai 2010. május 12-én tartottak fórumot a külföldi tulajdonú leányvállalatok statisztikájáról (FATS) a Hivatal Keleti Károly-termében. Az ülésen a következő előadások hangzottak el: A felhasználói igények megjelenése; A FATS-statisztikával kapcsolatos fogalmak; A statisztika tartalma (mutatók, tevékenységi és földrajzi bontások); A Magyarországra irányuló befektetések (inward FATS) statisztikájának forrásai, kapcsolódás más sta-

tisztikához (FDI, SBS, K+F); Különböző mód-szerek a földrajzi bontás alapját képező, végső ellenőrzést gyakorló szervezet (UCI) országá-nak meghatározására, a különleges esetek (ma-gánszemély, joint venture vállalkozások, SPE vállalkozások) kezelése (*Édes Marianna* (Vál-lalkozás-statisztikai főosztály)); A hiányzó or-szágkódok pótlásának módszere (speciális do-norkeresési eljárás) (*Csereháti Zoltán* (Statiszti-kai kutatási és módszertani főosztály)); A pénz-ügyi vállalkozások mutatóinak számítási mód-szere (*Nagy Gyöngyi* (Nemzeti számlák főosz-tály)); A magyar tulajdonú vállalkozások kül-földi befektetéseinek (outward FATS) statiszti-kája; Az adatok publikálása, néhány jellemző adat bemutatása (*Édes Marianna* (Vállalkozás-statisztikai főosztály)). A fórum felkért hozzá-szólója *Nádudvari Zoltán* (Társadalmi szolgál-tások statisztikai főosztály) volt.

Az MST Gazdaságstatisztikai Szakosz-tálya szakmai üléssel egybekötött tisztújító közgyűlést rendezett 2010. május 18-án a KSH Keleti Károly-termében. A közgyűlés megnyi-tását követően *dr. Bagó Eszter*, a Hivatal el-nökhelyettese és *dr. Szép Katalin* főosztályve-zető a nemzetközi statisztikai fórumokon el-hangzott aktuális témákról beszélt. *Süveges Éva*, a Szakosztály elnöke beszámolt a Gazda-ságstatisztikai Szakosztály elmúlt három éves munkájáról, majd bejelentette, hogy ő és *dr. Vigh Judit* lemondanak a vezetésben vállalt tisztségeikről. Ezután a résztvevők megválasz-tották az új elnökség tagjait. Az elnök *Szabó Péter*, a KSH főosztályvezetője, alelnök *Szőkéné Boros Zsuzsanna* osztályvezető és *Valkó Gábor* főosztályvezető-helyettes, míg a Szakosztály titkára *Cseh Tímea*, a Hivatal munkatársa lett.

A KSH a 2010. június 1-jén kezdődő Ál-talános Mezőgazdasági Összeírás részleteinek ismertetésére hívta össze a sajtó képviselőit

2010. május 21-én. A Hivatal Fényes Elek-termében tartott rendezvényen, melyet *dr. Belyó Pál* elnök vezetett, *dr. Laczka Éva*, a Mezőgaz-dasági és környezeti statisztikai főosztály veze-tője, valamint *Benoist György* osztályvezető, a projekt vezetője tájékoztatta az újságírókat.

Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségku-tató Intézet (MTAKI) „Párhuzamos értelme-zések és modellek – integráció, szegregáció, asszimiláció – a kisebbségkutatásban” címmel rendezett ülést 2010. május 27-én az Intézet Jakobinus-termében. *Dr. Tóth Ágnes*, az MTAKI igazgatójának megnyitó beszédét kö-vetően az összegyűltek számos előadást hall-hattak a témáról, melyeket vita követett.

A Magyar Statisztikai Társaság Társada-lomstatisztikai szakosztálya „Családpolitika a kutatások tükrében” címmel rendezett mű-helykonferenciát 2010. június 2-án a KSH Kele-ti Károly-termében. Az ülésen a következő elő-adások hangzottak el: Számvetés a családpoliti-ka előtt álló problémákról (*dr. Vukovich Gabri-ella* demográfus, a DEMO-STAT Társadalom-tudományi, Demográfiai Szakértő Iroda igazga-tója); A népesedéspolitika hatásossága az empi-rikus elemzések tükrében (*dr. Spéder Zolt*, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet igazga-tója); A termékenységet befolyásoló demográfi-ai tényezők és a közöttük levő kölcsönhatások (*Kamarás Ferenc*, a KSH statisztikai főtanács-adója). Vitavezető *dr. Harcsa István* statisztikai főtanácsadó volt. A szakmai rendezvényt köve-tően szakosztályi tisztújításra került sor: az el-nök *dr. Harcsa István*, vezetőségi tagok *Vukovich Gabriella*, *Lengyel György*, a KSH osztályvezetője és *Kovács Marcell* vezetőtaná-csos (titkár) lettek.

A KSH „Sajtóreggeli a párbeszédért” című rendezvénysorozatának 2010. április 29-i találkozáján *dr. Lakatos Judit* főosztályvezető

„Munkaerőpiac a válságban”, 2010. május 20-án pedig *Sebestény István* főtanácsos „A nonprofit szektor, valamint a civil szervezetek” címmel tartottak előadást a meghívott újságíróknak a Hivatal Sajtószobájában.

A „Bővülő Európa – Tények és tanulmányok” című sorozat 2010. első negyedévi kiadványának ismertetésére került sor az ECOSTAT 2010. május 20-i sajtótájékoztatóján az Intézet tárgyalótermében. Az idei laptervet Magyarország felkészülése határozza meg a 2011. évi uniós elnökségi feladatokra. A

kiadvány „Tények, prognózisok, stratégiák” című fejezete a társadalmi haladás új mérőszámaira alapozott panorámaképet mutat be hazánk uniós és regionális összehasonlításban mérhető jellemzőiről, az „Események az Európai Unióban” című rovat pedig az Európai Tanács 2010. március 25–26-i ülésén elhangzottakat foglalja össze. Az Olvasók a kiadvány végén a globális válságról és a triélnökség tagországainak (e számban elsősorban Spanyolország) társadalmi-gazdasági helyzetéről, valamint Görögországról és az adósságválságról olvashatnak tanulmányokat.

A Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI) fontosabb konferenciaajánlatai

(A teljes ajánlatlista megtalálható a <http://isi.cbs.nl/calendar> honlapon.)

Research Triangle Park, Észak-Karolina, Egyesült Államok. 2010. július 31. – augusztus 5.

A Statisztikai és Alkalmazott Matematikai Tudományok Intézetének (Statistical and Applied Mathematical Sciences Institute – SAMSI) komplex hálózatokról szóló konzultációinak 2010–11. évi programja és nyitó műhelykonferencia. (*SAMSI: 2010–11 Program on Complex Networks Tutorials and Opening Workshop.*)

Információ: *Terri Nida*
Telefon: (+1) (919) 685-9350
Fax: (+1) (919) 685-9360
Honlap: www.samsi.info

Prága, Csehország. 2010. augusztus 30. – szeptember 3.

2010. évi sztochasztikai konferencia. (*Prague Stochastics 2010 conference.*)

E-mail: pragstoch@utia.cas.cz
Honlap: <http://www.utia.cas.cz/pragstoch2010>

Montpellier, Franciaország. 2010. augusztus 29. – szeptember 2.

A Nemzetközi Klinikai Biostatistikai Társaság 31. konferenciája. (*31st Annual Conference of the International Society for Clinical Biostatistics.*)

Információ: *Ladret Véronique és Castelli Christel*
E-mail: contact@iscb2010.info

Normal, Illinois, Egyesült Államok. 2010. szeptember 4–5.

„Oktatás és kutatás” című biomatematikai és ökológiai szimpózium. (*Symposium on Biomathematics and Ecology: Education and Research.*)

Információ: *Olcay Akman* (oakman@ilstu.edu)
www.ilstu.edu/~oakman
Honlap: www.biomath.ilstu.edu/beer

Osaka, Japán. 2010. szeptember 6–10.

34. konferencia a sztochasztikus folyamatokról és alkalmazásairól. (*34th Conference on Stochastic Processes and their Applications.*)

Információ: *Ichiro Shigekawa* professzor, a szervezőbizottság elnöke

Honlap: <http://stokhos.shinshu-u.ac.jp/SPA2010/index.html>

Firenze, Olaszország. 2010. szeptember 8–10.

A Német Osztályozási Társaság (GfKl) és az Olasz Statisztikai Társaság Osztályozási és Adatelemzési Csoportjának (CLADAG) közös ülése. (*Joint Meeting GfKl – CLADAG.*)

Információ: *B. Bertaccini, A. Mattei*
Department of Statistics
Viale Morgagni, 59
50134 Firenze (Italy)
Fax: +390554223560
E-mail: gfkl_cladag2010@ds.unifi.it
Website: <http://gfkl-cladag.ds.unifi.it>

Brüsszel, Belgium. 2010. szeptember 8–10.

2. Nemzetközi Frankofón Statisztikaoktatási Ülés. (*2ème Colloque francophone international sur l'enseignement de la statistique.*)

Információ: *Catherine Vermandele*
Telefon: +32 2 650 46 55
Fax: +32 2 650 34 66
E-mail: vermande@ulb.ac.be
Website: <http://cfies2010.ulb.ac.be/>

Research Triangle Park, Észak-Karolina, Egyesült Államok. 2010. szeptember 12–15.

A Statisztikai és Alkalmazott Matematikai Tudományok Intézetének (Statistical and Applied Mathematical Sciences Institute – SAMSI) objektumorientált adatok elemzéséről szóló konzultációinak 2010–11. évi programja és nyitó műhelykonferencia. (*SAMSI: 2010–11 Program on Analysis of Object Oriented Data Tutorials and Opening Workshop.*)

Információ: *Terri Nida*
Telefon: (+1) (919) 685-9350
Fax: (+1) (919) 685-9360
Honlap: www.samsi.info

Antwerpen, Belgium. 2010. szeptember 13–15.

Az Európai Üzleti és Iparstatisztikai Hálózat 10. konferenciája. (*10th Annual Conference of the European Network for Business and Industrial Statistics.*)

Információ: *Peter Goos*

Telefon: +32 3 265 40 59
Fax: (+1) (919) 685-9360
E-mail: peter.goos@ua.ac.be
Honlap: www.enbis.org

Brighton, Egyesült Királyság. 2010. szeptember 13–17.

A Királyi Statisztikai Társaság 2010. évi nemzetközi konferenciája. (*RSS 2010 International Conference.*)

Információ: *Paul Gentry*
Telefon: 020 7614 3918
Fax: 020 7614 3905
E-mail: conference@rss.org.uk
Honlap: www.rss.org.uk/rss2010

Nuremberg, Németország. 2010. szeptember 14–17.

A Német Statisztikai Társaság éves ülése. (*2010 Annual Meeting of the German Statistical Society.*)

Információ: *Deutsche Statistische Gesellschaft*
Geschäftsstelle an der Helmut-Schmidt-Universität
22039 Hamburg
Telefon: +49- 40 65412779
Fax: +49- 40 65412565
E-mail: post@dstatg.de
Honlap: www.statistische-woche-nuernberg-2010.de

Ribno (Bled), Szlovénia. 2010. szeptember 19–22.

Alkalmazott Statisztika 2010. (*Applied Statistics 2010.*)

Információ: *Andrej Blejec*
Telefon: + 386 59 232 789
Fax: + 386 1 241-29-80
E-mail: info.as@nib.si
Honlap: <http://conferences.nib.si/AS2010>

Rabat, Marokkó. 2010. szeptember 20–24.
Első Afrikai-Európai Kemometria Konferencia. (*First African-European Conference on Chemometrics.*)

Honlap: <http://www.afrodata.org/>

Folyóiratszemle

**Kleber, B. – Maldonado, A. –
Scheuregger, D. – Ziprik, K.:**

A 2011. évi nép- és lakásszámlálás cím- és épületregiszterének felépítése Németországban

(Aufbau des Anschriften – und Gebäude-
registers für den Zensus 2011.) – *Wirtschaft und
Statistik*. 2009. évi 7. sz. 629–640. old.

A tanulmány letölthető:

[http://www.zensus2011.de/Statistik-Portal/Zensus/
2009_07_WiSta.pdf](http://www.zensus2011.de/Statistik-Portal/Zensus/2009_07_WiSta.pdf)

A legutóbbi nyugatnémet (1987-es) és keletnémet (1981-es) hagyományos népszámlálást 2011-ben követi Németországban az újabb nép- és lakásszámlálás, amely regiszterre alapozott lesz. A szerzők bemutatják azokat a lényeges változásokat, amelyek ezt az összeírást mind az elfogadottságra, mind a költségekre tekintettel megkülönböztetik a teljes körű megkérdezéssel végzett korábbi népszámlálásoktól. Népszámlálási, valamint igazgatási, nyilvántartási jogszabályokra alapozva indult a körültekintő és intenzív előkészítő munka. A szerzők a lakcímek és épületek adatait tartalmazó regisztereket és azt vizsgálják cikkükben, hogy ezek az alapvető külső adatforrások megfelelnek-e az új követelményeknek.

A cikk elsősorban az informatika jelenlegi lehetőségeire alapozva ismerteti a regiszterre alapozott 2011-es nép- és lakásszámlálás kötelező mutatóit, keretfeltételeit. A regiszterben elérhető, kiválasztott jellemzőket kombinálva feleslegessé válik a teljes népesség megkérdezése. A lakosság mintegy 10 százalékának ösz-

szeírása is megfelelő eredményt adhat, a lakcím és épületcím teljes vonatkozási körét figyelembe véve.

A németországi települések alapnyilvántartásokat vezetnek a személyekről és lakcímeikről (melderegister – MR). Az adatgazdák meghatározott fordulónapokon adják át az elektronikus állományokat statisztikai célra. A tartományi statisztikai hivatalok ellenőrzik az átvett adategységeket, nagyrészt kézzel javítják azok észlelt hibáit. Nyilvántartást vezetnek a közösségi szállások, a büntetés-végrehajtás intézményeinek stb. címeiről, aktuális lakóiról.

Alapvető adatforrás a munkaügyi hatóság (Bundesagentur für Arbeit – BA) elektronikus regisztere, innen vehetők át az alkalmazásban állók adott időpontra vonatkozó, valamint a munkanélküliek és egyéb munkaerő-piaci szereplők adatai, címazonosítói. A statisztikai adatbázis címadatokat vesz át a szövetségi térinformatikai regiszterből (Georeferenzierten Adressdaten Bund – GAB) a lakóépületek és más ingatlanok földrajzi azonosítóival.

A szerzők részletezik a statisztikai ellenőrző, korrekciós munkákat az említett hivatalos nyilvántartások összehangolása során. Ilyen kiegészítő eljárások a nép- és lakásszámlálás egységes, jó minőségű adatháttérének kialakítása érdekében szükségesek. A címregiszter vezérli az épületek, lakások számlálását, az adatok ellenőrzését és a mintavétel is erre alapoz. A regiszter alapján koordinálják az épületek, a lakások és a személyek sokféle forrásból átvett adatainak teljes vonatkozási körre történő számításait. A kistérségi és más földrajzi

Megjegyzés. A Folyóiratszemlét a KSH Könyvtár (Orbán-Szirbucz Zsófia) állítja össze.

elemzések alapja az említett országos térinformatikai rendszer.

A statisztikai regiszterbe átvett személyi és címadatok bizalmas kezelését arra alapozták, hogy a lakcímek regiszteradatait nem kapcsolták össze a két személyi nyilvántartás (MR és BA) részletes mutatóival, az épületek száma kisebb, mint az ott lakóké. A házak telekkönyvi adatai (térinformatikai koordinátákkal) részei a regiszternek, amellyel minden épület helye pontosan meghatározott. Elhatárolhatók a lakó- és a nem lakóépületek címei a legrészletesebb regiszterszinteken.

A népesség hatósági regiszterei szolgáltatják a demográfiai alapadatokat a lakásokban tartósan élő személyekről. A cikk bemutatja a lakcímsziszter jellemzőit. A statisztikai célú állományok mérési időpontja 2008. április 1-je volt, és legközelebb 2010. április 1-jére készül ilyen kivonat. A települések a tartományi statisztikai hivatalnak továbbítják a lakáscímekhez tartozók cenzenhez előírt adatait.

A Német Szövetségi Statisztikai Hivatal ellenőrzött, megtisztított adatállományokat kap a népszámlálási adatbázis kialakításához. Az adatvédelmi követelményeknek megfelelően olyan az adatforgalom, hogy a személyes adatokat elválasztják a census más adatköreiből. A cikk megemlíti a „jelenlegi cím” öt azonosító kategóriáját az adatbázisban: postai irányítószám, a település hivatalos azonosítója, továbbá a lakcím az utca, a házszám és az épület azonosítóival.

A lakcímsziszterhez kapcsolják a munkaügyi nyilvántartásból átvett, a foglalkozásokra és a munkaviszony egyéb jellemzőire vonatkozó adatállományt. A 2007. szeptember 30-i mérési időpont a foglalkoztatottak, a 2008. március 13-i a munkanélküliként nyilvántartottak országos vonatkozási körét jelölte ki. A mintavétel alapja a munkaerő-piaci státusz teljes körű regisztere, mely minden személyt tartalmaz, a lakcímmel együtt. A népszámlálási

felhasználás során a foglalkozási jellemző az alapvető fontosságú először a lakcím, majd a kereső foglalkozást folytató személy kiválasztása céljából.

Az adatátvétel a szövetségi térinformatikai adatállományból csak a lakóépületek állományára vonatkozik, a gazdasági célú ingatlanokra nem. Ebben az adatátvételben nincsenek személyes adatok. A szerzők részletes leírást adnak azokról az eljárásokról, amelyek alkalmasak a cím- és az épületregiszter egyértelmű összekapcsolására a cím több jellemzőjének kombinálásával.

A felmérés legrészletesebb regisztere (86 millió adategységgel) a térinformatikai rendszer, ebből 21 millió adategység szolgál az összevont statisztikai lakcímadatbázis keretében. Ezen belül a lakcímsziszter összesen mintegy 86 millió személyének adatából csak 18 millió adategység szükséges a népszámlálás cím- és épületregiszteréhez. További alrendszer a munkaügyi nyilvántartás, itt a census adatbázisa lakcímsziszter szerint 15 milliót tárol a rendelkezésre álló 21 millió adategységből.

A cikk szemlélteti a rekordkapcsolás eljárásának alkalmazott lépéseit. Ilyen művelet az adatállományok és változóik kiválasztása, az adatok előkészítése, tisztítása, valamint olyan eljárás kiválasztása, amely a kapcsolt adatállományt kialakítja. A 2001. évi cenzen alapján választották ki az összekapcsolásra alkalmas adatállományokat és a 2011. évi népszámlálás cím- és épületregiszteréhez a releváns változókat, valamint előzetes feldolgozást végeztek. A szerzők bemutatják azokat az adatkezelési lépéseket, amelyek a hibás egységeket felderítették és javították, illetve választották az összekapcsolás lehetséges (determinált vagy más) eljárásai közül. Vannak kevésbé szigorú, előzetes feltételeket szabó, automatikus informatikai módszerek is. Ezek lényege az automatikus felismerés, amely a

címanyag alfanumerikus azonosítói közötti „távolság” mértékeit veszi alapul.

A címregiszter esetén a települések és az utcák azonosítóiban előfordulhatnak elírások, tévesztések. A kézi javítások mennyiségének csökkentése jó minőségű alapadatok felhasználását igényli. Ehhez a cikkben részletesen bemutatott előzetes feldolgozások alkalmazhatók. A statisztikai adatbázisba átvett regiszteradatok teljességét, frissítését is ellenőrizni kell, például nem maradhat ki település a munkaügyi adatállományból.

A statisztikai célú címegek kialakítása az azonosítható elemek külön mezőbe rendezettségét eredményezi. Nem megfelelők például a munkaügyi regiszter egybeírt címadatai (település, kerület, utca, házszám, épület), ezért a hibafelismerés szemantikai eljárásai számára az előkészítés gépi feldolgozásaival szétválasztják ezeket a címrészeket.

A szerzők bemutatják a három adatforrás (GAB, MR, BA) szabványos azonosítórendszerét. A statisztikai adatbázis szabályaira alapozva a címnyelvből törlik a különleges jeleket. (Előírás van a megjelöléskódokra, ezek csak azonosan alkalmazhatók, például: a STRABE, Strasse, STRAß helyett egységesen „STR” a cím eleme az adatbázisban. Ezzel a kapcsolódó adatállomány terjedelmét felére csökkentik.)

Az adattisztítás eljárásait az indokolja, hogy frissíteni kell a címállományt, kezelni kell a rövidített azonosítókat, egységes utcanevállományt kell rögzíteni a regiszterben. A térinformatikai adatállomány szabja meg az adattisztító műveletek kereteit. A korábban rögzített (MR) lakcímek késve követik a tényleges címanyag alakulását. A cikk ábrával szemlélteti, ahogy a címazonosító jelölések egységesíthetők. A lakcímnnyilvántartó mintegy 1,14 millió utcanevének 2,7 százalékát (kerekén 30 ezer címet) kézzel helyesbítettek az előzetes feldolgozások során.

Folyamatára szemlélteti a munkaügyi regiszter címanyagának tisztítását, az előbbi alapinformációkkal való teljes egyezés (1:1), illetve az ún. Jaro–Winkler-távolság küszöbértékének elérése érdekében. Ahol nincs kellő azonososság, ott előbb a gépi, majd a kézi javítás alkalmazható. A kézi művelet nagy munkaigényű. A BA-regiszter téves utcanevének mintegy 25 százalékát így javították. A cikk ismerteti a gépi párosító módszereket, amelyekkel ez a munkaigény jelentősen csökkenthető.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal 2008 áprilisában kapcsolta össze a cím- és épületregiszter említett adatforrásait. Az adatbázis minden németországi lakott ingatlant, épületet tartalmaz, amelyet lakótérként használnak. A címek egy része „páros” minősítésű, de a legelőnyösebbek a mindhárom regiszterben (a GAB-ban, az MR-ben és a BA-ban) azonosan szereplők. Két adatforrás azonos címrészeinek egyezése jó minőséget jelöl (alapot ad annak kiszűrésére, ahol minden egyéb egyezik, de téves az egyik regiszterben például a házszám adata). A térinformatikai alapadatok a lakáscímek esetén mintegy 11 százalékban eltértek a lakcímszám adataitól, legtöbbször a házszám és az épület azonosítása igényelt javítást.

A lakcímszám országosan 140 ezer olyan „kizárólagos” címet tartalmazott (arányuk 0,7 százalék), amelyet a másik két regiszterben nem szerepelt. A tartományi statisztikai hivatalok ellenőrizték, hogy ténylegesen van-e lakás olyan épületben, amelynek címe a három közül csak egy regiszterben szerepel. A hivatali munkaprogram szerint 2010. július 30-ig véglegesítik a nép- és lakásszámlálás előzetes cím- és épületregiszterét (Anschriften- und Gebäuderegister – AGR).

Az átvett regiszteradatok „majdnem azonos” címnyelvi országosan mintegy 40 ezer javítást igényeltek az előkészítő feldolgozások során. Az észlelt eltérések nagy része a telepü-

lések közigazgatási változásai (egyesülés, szétválás) nem megfelelő, illetve időben eltolódó nyilvántartási bejegyzéseiből adódnak. A cikk a térinformatikai és a lakcímnnyilvántartás országos címanyaga (21,36 millió adatsor) alapján kiemeli az eltérések vizsgált eseteit (2,47 millió adatsor). Táblázatok részletezik a teljes egyezéssel elfogadott, valamint az ötlelemű azonosításból ennél kevesebb egyezést mutató, javított esetek alakulását.

Nádudvari Zoltán,

a KSH ny. főtanácsosa

E-mail: Zoltan.Nadudvari@ksh.hu

**A 2006. évi regiszteralapú
népszámlálás eredményeinek
értékelése Ausztriában**

(Bericht über die Probezählung 2006 Ergebnisse und Evaluierung.) – *Statistik Austria*. 392 old.)

A kiadvány letölthető:

http://www.statistik.at/web_de/frageboegen/registerzählung/probezaehlung_2006/index.html#index4

A *Statistikai Szemle* 2007. évi 6. száma ismertette a Statistik Austria regiszteralapú népszámlálási projektjének jellemzőit.¹ Ausztria statisztikai szolgálatai a regiszteralapú próbaszámlálást 2006-ban hajtották végre, és a törvény szerint készült beszámolót, értékelést a statisztikai hivatal honlapján hozták nyilvánosságra. A 2011-ben esedékes nép- és lakásnépszámlálás hasznosíthatja az itt szerzett tapasztalatokat. A kiadvány közli a módszerek javításának ajánlásait, kormányzati feladatait a 2006. október 31-i eszmei időpontra végzett próbaszámlálás alapján.

¹ Findl, P. – Lenk, M. [2007]: Regiszteralapú népszámlálás és próbaszámlálás Ausztriában. *Statistikai Szemle*. 85. évf. 6. sz. 542–551. old. http://portal.ksh.hu/pls/portal/docs/PAGE/STATSZEMLE/STATSZEMLE_ARCHIVUM/2007_ARCHIVUM/2007_06/FINDL-LENK.PDF

A próbaszámlálás felhívta a figyelmet az országban működő igazgatási regiszterek fogvatékosságaira, esetenként nem összehangolt módszereire vagy az ilyen közhiteles nyilvántartások hiányára. Nehéz volt összeállítani például az idegenrendészet szükséges regiszteradatait, és nem megfelelő a címállomány azokról az ausztriai munkáltatókról, amelyek társadalombiztosítási járulék fizetésére kötelezettek. Az „e-kormányzás” kialakult módszerei jelentős fejlesztést igényelnek a regiszteralapú népszámlálás megalapozására (például a személyi adatkörök és mutatóik egységesítésével).

A regiszterek adatgazdái nem tartották be a jogszabályokban előírt 2007. június 30-i adattovábbítási határidőt, ezért a próbaszámlálásra összeállított statisztikai adatbázis csak 2008 júniusában volt kivitelezhető. A rendelkezésre álló regiszteradatok alapján megtörtént a próbaszámlálás, megvizsgálták az adatok konzisztenciáját, minőségét, dokumentálták a feltárt hiányokat. Becsléseket alkalmaztak az adatbázis pótlásaira.

Megállapítható, hogy a regiszteralapú számlálás kiválóan bevált a lakosság számát, demográfiai jellemzőit tekintve, és jó színvonalúak a foglalkozásokkal, a munkanélküliekkel, valamint a képzéssel kapcsolatos számlálási eredmények is. Megfelelő a koherencia Ausztria korábbi népszámlálásai, mikrocenzusai, valamint a 2006. évi próbaszámlálást (amelyben 20 ezer megkérdezett személy vett részt) kísérő, ellenőrző mintavételes felvétel eredményei között. Az összehasonlítások alapot adnak az eltérések irányainak mérésére.

A regiszter a munkavállalók ingázási céljainak mérésére – a 2006. évi adatok hiányai miatt – nem volt alkalmas (a lakás helye ismert, de a munkahelyé sok esetben nem). A társadalombiztosítási járulékok regiszteradataival ez a hiány a jövőben megszüntethető lesz. Az országos lakcímgriszter (Zentralen Meldere-

gister – ZMR) gyakori hiányossága, hogy a személyeket nem megfelelően rendeli a lakás-címekhez, és nem jó a lakás- és épületregiszter (Gebäude- und Wohnungsregister – GWR) adatminősége sem. A bejelentkezés gyakran téves (hiányos) címadattal szerepel a statisztikai célra átvett regiszteradatokban, a két alapregiszter (ZMR, GWR) eltérő (esetenként nem párosítható) adatokat tartalmazhat. Az ilyen hiányosság hatással van a háztartás és a család azonosítására, nem egyértelmű, hogy kik élnek közös lakásban.

Ausztriában a családot meghatározó információk több adatforrásból vehetők át, ezek azonban nem teljes körben mérik fel a szülő-gyermek kapcsolatot és a társkapcsolatokat. A becsléshez modell áll rendelkezésre, amelynek eredményei a tapasztalati adatoktól esetenként eltérők. A jövőben olyan intézménytől független, központi személyi nyilvántartás kialakítására lenne szükség, amely átalakítja a családi kapcsolatok jelenlegi adatgyűjtését.

Lehetőség volt arra, hogy az egyik adatforrásban feltárt hiba, hiány javítását, pótlását a két alapregiszter (ZMR, GWR) összevezetésével végezzék. A kisvállalatokra vonatkozó regiszteradatok viszonylag sok javítást igényeltek, amelyek a statisztikai adatgyűjtésekből és az erre alapozott vállalati regiszterből kimaradtak, a megfigyelési küszöb alatti méreteikre tekintettel. Ezek a hiányok nehezítik a munkába járás ingázási jellemzőjének felmérését a regiszter alapján.

Új ellenőrzési eljárás áll rendelkezésre a lakcímszámregiszter jellegzetes hibáinak felderítésére és javítására, amelyet a községek, városok közhivatalaiban sikerrel alkalmaznak a kérdéses elsődleges lakóhelyek egyértelmű bejegyzésére.

Nagy erőfeszítést igényel az adatgazdától az e-kormányzás személyi regiszterének (bereichsspezifischen Personenkennzeichen „Amtliche Statistik“ – bPK-AS) kiépítése. A

próbaszámlálás nem nélkülözhetette a társadalombiztosítási azonosítók adatállományait. Vannak további egyeztetési feladatok, amelyek érintik az említett személyi, valamint a lakcímszámregiszter és a tb-nyilvántartások adatgazdáit. Az osztrák törvényhozás az e-kormányzás jogszabályainak módosítására vonatkozó előterjesztést 2009-ben tárgyalta.

A regiszteralapú próbaszámlálás feladatainak méreteit jellemzi, hogy a statisztikai célra átvett népszámlálási állományokban mintegy 41 millió adategységet kezeltek, ezen túlmenően a lakásszámlálás aktuális nyilvántartási adatait is átvették a regiszterekből. A rendelkezésre álló informatikai háttér bevált, alkalmas a regiszteradatok feldolgozására, összekapcsolására, konzisztenciavizsgálatára, az elmentmondások felderítésére és javítására a regiszter egységes statisztikai normáinak érvényesítésével.

A statisztikai szolgálat beszámolójának következtetése, hogy a regiszteralapú próbaszámlálás mérföldkő a felmérések modern eljárásához vezető úton. Csak töredékét igényli a hagyományos megkérdezésen alapuló nép- és lakásszámlálások, munkaerő-felmérések költségeinek. A közkiadásokat csökkenti ez a számlálási eljárás. További előny a megkérdezettek kisebb terhelése, nem kell papíralapú kérdőíveket kitölteni, könnyebb az adatvédelmi előírások betartása. Az osztrák próbaszámlálás előkészítése viszonylag gyors volt, például a skandináv országokban működő regiszterhátér évtizednyi felkészítési időtartamához mérten. A redundancia javítja az adatminőséget, így egymással összehasonlíthatók a különböző regiszterekben fellelhető jellemzők. Az ilyen összevetés révén a kevésbé jó minőségű regiszterek alapján is elfogadható számlálási eredmények érhetők el.

Nádudvari Zoltán,

a KSH ny. főtanácsosa

E-mail: Zoltan.Nadudvari@ksh.hu

Duboz, M.-L. – Guillain, R. – Le Gallo, J.:

Ágazati koncentráció az Európai Unióban: kelet a nyugat tükré?

(Les schémas de concentration sectorielle au sein de l'Union européenne: l'Est miroir de l'Ouest?) – *Économie et Statistique*. 2009. évi 423. sz. 59–76. old.

A tanulmány letölthető:

http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ES423C.pdf

A cikk az ágazati koncentráció alakulását elemzi Európában a régiók két csoportján. Az egyik régiócsoport az Európai Unió keleti bővítés előtti 15 országát foglalja magába (EU15) és az adatok 1980-tól 2004-ig terjedő időszakokra vonatkoznak. A másik a közép- és kelet-európai (KKE) országok csoportja, amelyek esetén a 1990 és 2004 közötti időszakot vizsgálták.

Közép- és Kelet-Európa az elmúlt húsz évben a piacgazdasági átmenet, majd az EU-integráció kapcsán jelentős strukturális változásokon ment keresztül, ami kihatott a szektorok súlyának megváltozására is. Általában ennek vizsgálta az egy főre jutó GDP-vel történik. A gazdasági egyenlőtlenségek azonban nemcsak szektorról szektorra, hanem régióról régióra is igen eltérők lehetnek. A koncentrációs sémák pontosabb képet adnak ezekről a változásokról. A szerzők ezzel a módszerrel értékelik az európai ágazati koncentrációt a foglalkoztatottsági adatokból kiindulva, valamint entrópiaindex alkalmazásával arra keresik a választ, hogy az idők folyamán hogyan változott az ágazati koncentráció, illetve melyek azok a szektorok, amelyekben a legjelentősebb volt a változás. A koncentráció két formáját elemzik: a relatív, illetve a területi koncentrációt.

Az ágazati koncentráció mérésére használt mérőszámoknak mindenképp kell lennie a területi koncentráció mérésére. De a szakirodalom számos további jellemzőt is

meghatároz ehhez. A tökéletes indexnek mutatnia kell a gazdasági szervezetek ágazati eloszlását annak érdekében, hogy a szektorok közötti koncentrációról valós képet kaphassunk; érzéketlennek kell lennie a területi egység választására, valamint a nomenklatúraváltásokra. A gyakorlatban egyik mutató sem képes valamennyi elvárást egyidejűleg teljesíteni, még a leggyakrabban használt Gini-index sem. A szerzők figyelembe véve a követelményeket, végül az entrópiaindex alkalmazása mellett döntöttek.

Az Európai Unióban végzett gazdasági tevékenységek koncentrációjáról szóló vitákat a szerzők empirikus kutatása két szempontból is gazdagíthatja. Az EU23 országainak régiós szintű, relatíve hosszú időszakra vonatkozó adataiból a csatlakozás hatásaira is lehet következtetni a gazdasági ágazatok széles körében. Módszertani szempontból pedig a Theil-féle entrópiaindex használata jelent újdonságot, mivel lehetőséget ad a vizsgált időszakban, a koncentrációban észlelt eltérések szignifikanciájának tesztjére. A mutató magasabb értéke az adott ágazat nagyobb koncentrátságára utal. Más szerzők javaslatait figyelembe véve Duboz és szerzőtársai relatív és a területi koncentráció mutatóit választották. Az e fajta mutatók használatának egy másik előnye, hogy lehetőséget nyújtanak a bootstrap technikán alapuló statisztikai következtetések levonására. Az adatok közötti függőségek figyelembevétele megvalósítható anélkül, hogy a variancia-kovarianciamátrix becslését el kellene végezni. A szerzők block-bootstrap eljárást alkalmaznak, amiben a régiók blokkjait maguk az országok képezik. A mutatók számításakor viszont figyelni kellett emiatt arra, hogy a régiók adminisztratív határai változatlanok voltak-e a vizsgált időszakban, minthogy ez a fajta entrópiaindex érzékeny a területi aggregálásra.

A kibővült Európai Unió szektorai esetében a relatív koncentráció elemzése a Camb-

ridge Econometrics által biztosított adatokból történt. Az EU15 és nyolc közép- és kelet-európai ország (Lengyelország, Magyarország, Szlovénia, Szlovákia, Cseh Köztársaság, Litvánia, Lettország és Észtország) NUTS 2 régióinak foglalkoztatottsági adataiból vett két mintán végezték a kutatást (az adatok rendelkezésre állása miatt eltérő időszakokra vonatkozóan). Az EU15 országok mintája 196 régiót foglal magába. Az 1980 és 2004 közötti időszakon belül két alperiódust vettek figyelembe: az 1980–1992 és az 1993–2004 közöttit. Az első az Egységes Európai Okmány (Single European Act) lehetséges hatásait engedő figyelembe venni, míg a második a belső piac létrejöttének, a termékek, szolgáltatások, valamint a tőke és a munkaerő szabad áramlásának kezdetétől indul. A második minta a nyolc közép- és kelet-európai ország 39 régióját tartalmazza. Ezen országok ágazati koncentrációjának elemzését az 1990-től 2004-ig tartó időszakra végezték el, szintén két részre bontva a vizsgált periódust. 1990 és 1997 között a KKE-országok jelentős közösségi támogatást (lakosonként 7,47 eurót) kaptak a rendszerváltás végrehajtásához és a piacgazdaságra való áttéréshez. A második alperiódusban (1998–2004) az EU-csatlakozásra való felkészülés támogatása volt a meghatározó (31,42 euró lakosonként). Ekkor a cél az infrastruktúra, az intézményi reformok megerősítése, valamint a gazdasági és a szociális kohézió javítása volt.

Az adatok a következő ágazatokra álltak rendelkezésre: mezőgazdaság; ipar (bányászat és energiatermelés, feldolgozó- és élelmiszer-, textil- és ruházati ipar, vegyipar és kőolajfeldolgozás, elektronika, járműgyártás, egyéb ipari tevékenységek, építőipar); szolgáltató ágazatok (kereskedelem, szálláshely és vendéglátás, szállítás és kommunikáció, pénzügyi szolgáltatások, egyéb szolgáltatások); non-profit szolgáltatások.

Az eredmények az ágazati koncentráció átalakulását mutatják mind az EU15 tagországai, mind a KKE-országok esetén, továbbá megerősítik a gazdaságföldrajz azon elméletét, amely szerint az alacsony tranzakciós költségek a gazdasági aktivitás koncentrációját módosítják. A vizsgálat azt is feltárta, hogy a koncentráció átalakulása nem ugyanolyan módon ment végbe nyugaton és keleten. Ez persze nem meglepő, figyelembe véve az eltérő gazdasági jellemzőket. Példaként lehet megemlíteni, hogy a vizsgált periódusban kiemelkedő jelentőségű volt az új tagállamok piacgazdasági átmenet időszakában véghezvitt strukturális változásai.

Az EU15 tagországaiban a mezőgazdaság relatív koncentrációja folyamatosan csökkent a vizsgált időszak alatt, de a mutató értéke még így is szisztematikusan magasabb maradt, mint a többi ágazat indexe. A KKE-országok esetén is a mezőgazdaság relatív koncentrációja a legmagasabb. Az index értéke 15 év alatt megduplázódott. Az EU15-öt tekintve a mezőgazdaság magas relatív koncentrációja igen alacsony területi koncentrációval társul. Ez a mezőgazdaság sajátosságaiiból ered, vagyis az agrártevékenységek elhelyezkedése exogén tényezők függvénye (a talaj termelékenysége, éghajlati viszonyok stb.). Az EU15 esetén a területi koncentráció csak gyenge emelkedést mutat, a KKE-országoknál a növekedés sokkal erőteljesebb. Mindezek azt tükrözik, hogy a közép- és kelet-európai országok jelentős erőfeszítéseket tettek a termelékenységük javítására a csatlakozást megelőző időszakban, ami magasabb koncentrációt eredményezett. A mezőgazdasági termékek ipari termékekhez viszonyított szállítási költségeinek magasabb voltát sem szabad elhanyagolni, hiszen azok is a mezőgazdasági tevékenység koncentrációjának erősítéséhez járulnak hozzá. Meg kell jelezni, az, hogy a KKE-országok mezőgaz-

dasága körülbelül 17 százalékos pluszfoglalkoztatást generál az EU15 4 százalékához képest, még nem jelenti egyben azt is, hogy ugyanilyen mértékben járult hozzá a KKE-országok gazdasági növekedéséhez.

A 15 európai uniós tagállam ipari ágazatainak koncentrációjában az 1980 és 1992 közötti időszakban csökkenés volt tapasztalható nyolcból öt szektorban. 1993 és 2004 között azonban szignifikánsan egy visszarendeződési tendencia mutatkozott ezekben a szektorokban, míg a másik három ipari ágazatban (elektronikai, feldolgozó- és élelmiszer-, textil- és ruházati ipar) folytatódott a koncentráció. Összességében a közös belső piac létrehozása valamennyi ipari tevékenység esetén a relatív koncentráció növekedéséhez vezetett, amellyel, hogy a foglalkoztatottak létszámához való hozzájárulásuk aránya nem változott. A középkelet-európai országokban az ipari ágazatok valamivel gyengébb dinamikával bírtak, mint a tizenötöknél. Az indexek értéke is alacsonyabb ezekben az országokban. Az 1990-től 1997-ig tartó időszakban az ágazati koncentráció csökkent, majd 1998 és 2004 között növekedésnek indult a következő szektorokban: feldolgozóipar és élelmiszer, textil és ruházat, járműgyártás, egyéb ipari tevékenységek, építőipar. Ennek ellenére ezen ágazati tevékenységeknél az indexek értéke viszonylag alacsony maradt. Egyedül az elektronikai ágazat mutatott szignifikánsan magasabb növekedést a vizsgált 15 év alatt. Az EU15 országokban az ipari szektorok relatív koncentrációja 1993 és 2004 között az

azt megelőző 1980–1992-es időszakhoz képest növekedett, amit a szerzők egyértelműen az egységes piac hatásának tulajdonítanak. A KKE-országokban a relatív koncentráció javulását a piactudományi átmenet eredményének tekintik.

A relatív koncentráció általános növekedése az egyes szektorok között egyenlőtlenességet is rejt. A régi tagállamok gyenge növekedésű, alacsony képzettségű munkaerőben intenzív (például textil- és ruházati) ipari ágazatai jobban koncentráálódtak. A keleti országok esetében ezzel szemben pont a textilipar mutatta a leggyengébb koncentrációt és inkább a technológiai igényesebb iparágaknál volt jellemző a nagyobb koncentráció.

A vizsgált időszak egészében a szolgáltató ágazatok (beleértve a non-profit szolgáltatásokat is) a foglalkoztatottságnövekedés forrásának tekinthetők a 15 európai uniós tagállam esetében. A relatív koncentráció valamennyi szolgáltatási ágazatban csökkent, kivéve a pénzügyi szolgáltatásokat. A közép- és kelet-európai országokat tekintve hasonló eredményekhez jutottak a szerzők, ezek a szektorok mutatták a legnagyobb egyezőséget a két minta között. A szolgáltatásoknál a foglalkoztatottak számának növekedése terén is jelentős hasonlóságok mutatkoztak kelet és nyugat között.

Salamon Melinda,

a KSH tanácsosa

E-mail: Melinda.Salamon@ksh.hu

Kiadók ajánlata

ANDO, T. [2010]: *Bayesian Model Selection and Statistical Modeling*. (Bayesi modellválasztás és statisztikai modellezés.) CRC Press. London.

A modellválasztás a Bayes-féle statisztikai modellezési folyamat alapvető része. Ezen megoldások minősége azonban rendszerint a Bayes által kidolgozott modelltől függ. E kér-

dés kritikusságának tudatában számos kutató és szakember már széles körben vizsgálja a Bayes-modell kiválasztásának problémáját. A kötet minden részletre kiterjedő magyarázatot nyújt a bayesi modellválasztási megközelítés fogalmairól és levezetéseiről, valamint a témához kapcsolódó kritériumokról, többek között a bayesi faktorról és információk kritériumról (BIC), az általánosított BIC-ről, illetve a pszeudo likelihood marginális hatásáról. Emellett magában foglalja a modellválasztási kritériumok gyakorlati példáinak széles körét is.

HOFÄCKER, D. [2010]: *Older Workers in a Globalizing World*. (Idősebb dolgozók egy globalizálódó világban.) Edward Elgar Publishing Ltd. Cheltenham.

A korai nyugdíjazás sok nyugati jóléti államban jelentett lehetőséget a tömeges munkanélküliség problémáival való küzdelemre. Azonban nyilvánvaló vált, hogy e stratégia költséges és rombolja az öregedő társadalmakban égetően szükséges humántőkét. A könyv tizennégy OECD-országra vonatkozó keresztmetszeti és longitudinális adatok felhasználásával átfogó, naprakész tanulmányt közöl a kései életpályamintákról és a korai nyugdíjba vonulás folyamatairól. Így jelentős mértékben hozzájárul az életpályakutatáshoz, és alapul szolgál bármely, a nyugdíjreformmal kapcsolatos komoly vitához, illetve az idősebb korosztály foglalkoztathatóságának javításához.

WILCOX, R. R. [2010]: *Fundamentals of Modern Statistical Methods*. (A modern statisztikai módszerek alapjai.) Springer. New York.

A hagyományos statisztikai módszereknek van egy nagyon komoly hiányossága. Rendszerint figyelmen kívül hagynak olyan csoportok közötti különbségeket vagy változók közötti kapcsolatokat, melyeket a modernebb

technikák már kimutatnak, még a normalitástól való nagyon kis eltérés esetén is. Már folyóiratcikkek százai írtak azokról az okokról, amelyek miatt a hagyományos technikák elégtelenek lehetnek, de egyszerű, világos magyarázatok általában nem állnak rendelkezésre. Előfordul, hogy még a nem szignifikáns eredmények is szignifikánssá válnak, ha az elemzést modernebb módszerekkel végezzük.

A kötet nem vár el az olvasótól előzetes statisztikai tanulmányokat, hanem az I. fejezetben írja le a fő statisztikai alapelveket olyan szemszögből, mely azok hiányosságait világossá és könnyen érthetővé teszi. A hangsúlyt a fogalmak szóbeli és grafikus leírására helyezi. A II. fejezet azokat a legújabb módszereket jellemzi, amelyek az I. fejezetben tárgyalt problémákkal foglalkoznak. A kötetben számos, korábban közzétett tanulmány adatait tartalmazó példa található a gyakorlati problémák hagyományos eljárásokkal való szemléltetésére, illetve annak bemutatására, hogy a modernebb módszerek miképp tudják lényegesen megváltoztatni a statisztikai kutatásokból levonható következtetéseket.

A könyv második kiadása számos olyan új módszerbe enged bepillantást, amelyeket az első megjelenése óta dolgoztak ki. Emellett a középértékekre, a regresszióra, az asszociáció mérésére, a független csoportok összehasonlítására szolgáló stratégiákra, a heteroszkedaszticitással foglalkozó módszerekre és a hatásnagyság mérésére vonatkozó új eredményeket is tartalmazza.

BIGGERI, L. – FERRARI, G. (SZERK.) [2010]: *Price Indexes in Time and Space*. (Árindexek időben és térben.) Springer. New York.

A könyv az árindexszámok elméletének és gyakorlatának jelenlegi legfontosabb témáival foglalkozik. A fogyasztói árindexek (CPI-k) harmonizálási problémáját és a fogyasztói kosarak idő-tér integrációját az EU-zóna szintjén

elemzi, módszertani és gyakorlati javaslatokat adva a téma átfogó kezelésének mikéntjére. Egy másik feltárt kérdés a vásárlóerő-paritások (PPP-k) és a CPI-k összehasonlítása. Emellett a kötet a háztartásokra, a gazdasági és társadalmi csoportokra vonatkozó részindexek előállítását is vizsgálja azért, hogy specifikus inflációmérési eszközökre tegyünk szert. Mindezt

a legfrissebb adatbázisokból származó információkkal támasztja alá. A könyvben többek között az árszintek PPP-ken keresztüli térbeli, a makrogazdasági aggregátumok nemzetközi összehasonlításai, az indexszámelmélet újragondolása, a nem piaci szolgáltatások mérése, a deflációs problémák és a pénzügyi piaci árindexek is szerepelnek.

Társfolyóiratok

A FRANCIA GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYMINISZTERIUM, VALAMINT A STATISZTIKAI ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

2009. ÉVI 426. SZÁM

Zauberman, R. et al.: A pillanatfelvételtől az egész estés mozifilmig – a „Lakókörnyezet és biztonság” elnevezésű felmérés a viktimizációs adatsorokban.

Avouyi-Dovi, S. – Fougère, D. – Gautier, E.: Bértárgyalások Franciaországban 1994 és 2005 között – elemzés paneladatok alapján.

Py, L. – Hatem, F.: Nemzetközivé válás és a szolgáltatások helyszíne – szektorális és funkcionális vizsgálat az európai nemzetközi vállalatokról.

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 1. SZÁM

Pollnerová, Š.: A várható élettartam és a nyugdíjkorhatár párhuzamos emelkedése.

Štyglerová, T. – Němečková, M. – Šimek, M.: Csehország népességének előreszámítása a 2009 és 2065 közötti időszakra.

Hámp, M. – Müller, J.: A népesség területi eloszlásának alakulása Csehországban 1869 és 2009 között.

Kadlecová, J.: A demográfia és hatása a biztosításokra.

A Cseh Demográfiai Társaság 39. konferenciája: „Nők és férfiak a családban és a munkaerőpiacon”. Prága. 2009. május 27.

Morávková, Š.: A 2011. évi népszámlálás – a lakóhelyjellemzőket befolyásoló fő módszertani változások.

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 1. SZÁM

Jäckle, A. – Roberts, C. – Lynn, P.: Az adatgyűjtési módszer mérésre gyakorolt hatásának elemzése.

Andridge, R. R. – Little, R. J. A.: „Hot deck” imputálás a válaszadás megtagadásának elemzésében.

Kim, J. K. – Park, M.: Kalibrálási becslések az adatfelvétel-tervezésben.

Møller, J. – Rubak, E.: Modell a pozitívan korreláló számszerű változókra.

Radaelli, P.: A Gini-féle, illetve az egységességi és egyenlőtlenségi indexek dekompozíciója részhalmozok/alcsoportok szerint.

Zhang, Z.: Profil likelihood és nem teljes adatok.

Fung, T. – Seneta, E.: A kétváltozós pénzügyi megtérülések modellezése és becslése.

Rittgasser I. – Kovács P.: A kreatív kistérségek térbelisége Magyarországon.

Csomós Gy.: Területi egyenlőtlenségek Magyarországon: az ESPON-elemzés adaptálása a tervezési-statisztikai régiók policentrikusságának vizsgálatához.

Szalaiiné Homola A.: Észak-magyarországi tükör, 1999–2009.

Kincses Á. – Takács Z.: Szerb állampolgárok Magyarországon.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 1. SZÁM

Dusek T.: Egy cikksorozat elé. Beszámoló „A Területi Statisztika fél évszázada” című műhelybeszélgetésről.

Novák Z.: Múltidézés: a Területi Statisztika az ötvenes évtizedben.

Marosi L.: Pályaív, védett területen. Barabás Miklós főszerkesztő visszaemlékezése.

Pfening V.: A legközelebbi szomszéd analízis alkalmazásának problémái és lehetőségek a módszer kiterjesztésére.

Hablicsekné Richter M. – Hollósné Marosi J.: A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandóságának földrajzi különbségei Magyarországon.

Mezencev K.: Ukrajna területi egységeinek tökéletesített lehatárolása az Európai Unió normái szerint.

2010. ÉVI 1. SZÁM

Dusek T.: Múltidézés a Területi Statisztika a hatvanas években.

Marosi L.: Magyarországgal szívében, fejében. Interjú dr. Kőszegfalvi Györggyel.

AZ EGYESÜLT NEMZETEK EURÓPAI
GAZDASÁGI BIZOTTSÁGÁNAK
FOLYÓIRATA

2008. ÉVI 3–4. SZÁM

Gardner, J.: Blogok, wikik és a hivatalos statisztika – a Web 2.0 alkalmazásának új lehetőségei a statisztikai hivatalokban.

Thygesen, L. – Sundgren, B.: A statisztika tudássá alakításának innovatív megközelítése.

ten Bosch, O. – de Jonge, E.: A hivatalos statisztikák láthatóvá tétele.

Smith, A. – Rogers, S.: A Web 2.0 és a hivatalos statisztikák: egy multidiszciplináris megközelítés.

Šnuderl, K.: Címkezés – vajon a felhasználók által létrehozott tartalmak fejleszthetik a statisztikai szolgáltatásokat?

Grossenbacher, A.: A statisztikai tartalmak globalizációja.

Tam, S.-M.: A nemzet tájékoztatása – a statisztikai információkhoz való nyílt hozzáférés Ausztráliában.

2009. ÉVI 1–2. SZÁM

Bavdaž, M.: Válaszadási vizsgálatok üzleti adatfelvételek esetén.

Boudt, K. – Todorov, V. – Upadhyaya, S.: A termelés hozzáadott értékének nemzetközi összehasonlítása.

Hamadu, D – Okfaor, R.: A nigériai statisztikai rendszer kiépítése – egy elengedhetetlen lépés a kitűzött fejlesztési célok érdekében.

Tystrup, A. – Østergaard, L.: A médiamegjelenések mérése és kezelése a Dán Statisztikai Hivatalnál.

Van Halderen, G. – Cho, B.: Az éghajlatváltozás és statisztikai vonzatai.

Mair, A.: Nagy számok és kis monitorok – a mobilnet kihívásai és lehetőségei a nemzeti statisztikai hivataloknál.

Cmamucmuka Statistics

A BOLGÁR STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2007. ÉVI 1. SZÁM

Chobanov, G. – Egbert, H. – Sedlarski, T.: A tranzakciós feladatokról szóló adatgyűjtés módszerei – mikroszintű elemzés.

Arcadieiev, D.: „Bulgária helyzete” a világ népszámlálásaiban.

Ivanov, L.: Autokorreláció becslése a reziduum szélsőértékei mellett.

Vazharov, H.: Nominalizmus és konstruktivizmus két gazdasági probléma esetén.

Gursakal, N. – Oguzlar, A. – Senturk, A.: Mi következik miből? Statisztikák a török tőzsdeindexről.

2007. ÉVI 2. SZÁM

Tzonev, V. – Saikova, I.: Lehetséges változtatások a statisztikusok képzésében ahhoz, hogy hatékonyabb és versenyképesebb munkát végezzenek. Miért mutatnak a mai hallgatók csekély érdeklődést a statisztikakurzusok iránt?

Petkov, P.: Algoritmus a statisztikai adatfelvételek szerkezeti egyenletének modellezéséhez.

Lilova, C. – Sugareva, M.: A nettó reprodukciós ráta felbontása két fő összetevőre: a termékenységre és a halálózásra.

Katansky, C.: Felmérés és elemzés a bolgár felnőtt-szakképzési rendszerről – elméleti és módszertani megközelítés.

Gursakal, N.: Az egyetemek, amelyekért a harang szól – a felsőoktatás új szerepköre.

Zlatev, B.: A Svéd és a Portugál Statisztikai Hivatal tapasztalatai a statisztikai audit terén.

2007. ÉVI 3. SZÁM

Petrov, V.: Stefan Stanev professzor köszöntése 90. születésnapján.

Seykova, I.: Boldog évfordulót, Tzonev professzor!

Voineagu, V.: A hivatalos statisztika 148 éve.

Mladenova, Z.: A külföldi közvetlen befektetésekről szóló statisztikáktól a külföldi érdekeltségű vállalkozások tevékenységének méréséig.

Kaloyanov, T.: Eloszlási paraméterek vizsgálata – lehetőség a tényezőhatások megfigyelésére.

Kostov, S. – Tzanova, S.: Varianciaelemzés alkalmazása a szezonális változók tanulmányozásában.

Todorova, S.: Statisztikai módszerek a háztartások élelmiszerfogyasztásának vizsgálatában.

Chipeva, S.: A mesterképzések szükségessége a statisztikusok interdiszciplináris specializálódása érdekében.

Tosheva, E.: Oktatás a linzi Johannes Kepler Egyetem statisztikaszakán alap- és mesterszinten.

2007. ÉVI 4. SZÁM

Tzonev, V. – Seykova, I.: A mai kor kihívásai és a következő statisztikusgeneráció képzése.

Arkadiev, D.: A főbb nemzetiségi csoportok várható élettartama Bulgáriában.

Todorova, S. – Manolov, B.: Statisztikai megközelítés a portfóliók várható nyereségének/veszteségének becslésére standard normális eloszlás segítségével.

Gavazki, I.: A népességreprodukció modellezése általánosított sztochasztikus öngerjesztő megújulási folyamatok mellett.

Marinova, D.: A portfólióbefektetésekről szóló statisztikai adatgyűjtések problémái és lehetséges megoldásai.

Genadiev, H.: Különböző tranzakciók kezelése a fizetési mérlegben.

Statistische Nachrichten

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI
HIVATAL FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 3. SZÁM

Tudományos együttműködés az Osztrák Statisztikai Hivatal és a Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem között.

A népesség összetétele Ausztriában területi szinten 2009. január 1-jén.

A gazdaságilag aktív népesség mortalitása foglalkozások szerint.

Minimálbérek 2009-ben.

Fogyasztói árindex 2009.

Zöldségtermelés 2009.

Gyümölcstermelés 2009.

Kereskedelmi szálláshelyek, férőhelyek száma és kihasználtságuk 2008/2009-ben.

Előzetes adatok a forgalmi adóról.

2010. ÉVI 4. SZÁM

Szántóföldi növények termesztése 2009-ben.

Idegenforgalom 2009-ben.

Regisztrált gépjárművek 2009-ben.

2007. évi adóstatisztika.

Munkabéradó 2007-ben.

Külkereskedelem 2009-ben – előzetes adatok.

statistika

EKONOMICKO - STATISTICKÝ ČASOPIS

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 2. SZÁM

Grossenbacher, A.: Hivatalos statisztika a web 2.0-n túl – fejlesztések, eredmények és kockázatok.

April, D.: Egy felhasználó-központú statisztikai program kialakítása – a kanadai tapasztalat az „Információs Társadalom” Statisztikai Programban.

Havlik, P. – Stöllinger, R.: Az EU és a BRIC-országok (Brazília, Oroszország, India és Kína) kereskedelmi kapcsolata.

Haluška, J. – Bernadič, F.: Az euróra való áttérés áralakulásra gyakorolt hatásának elemzése és becslése Szlovákiában.

Vojtíšek, P.: Nagy gyakoriságú adatok felhasználása a banki szektor tevékenységének megfigyeléséhez Csehországban.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI
BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 1. SZÁM

Kuranov, G. O.: A makrogazdasági kutatók néhány feladata és a makrogazdasági statisztika fejlesztése napjainkban.

Veselaya, L. S.: A nemzetgazdaság intézményi szektorainak inputja a nemzeti számlák rendszerének alapvető makrogazdasági mutatóiban.

Nekhaev, V. V.: Az innováció és a befektetések irányainak problémái a gazdaságban.

Podolnaya, N. N.: A háztartások fogyasztásához kapcsolódó makrogazdasági folyamatok Mordvinföldön.

Samoilova, M. A.: A területi információs források fejlesztése a kisvállalkozások tevékenységének különböző jellemzői alapján a Rosztovi területen.

Ageenko, A. A.: A statisztikai információs bázis minőségbiztosítása a nemzeti számlák rendszerének összeállításán az Omskstatnál.

Chudilin, G. I.: Információs és statisztikai forrás a városvezetés számára.

Sultanova, Z. M.: A statisztikai megfigyelések szervezeti és jogi szempontjai.

Gromyko, G. L. – Bekzhanova, T. K.: A rejtett gazdaság mérési problémái a nemzeti számlák rendszerében Kazahsztánban.

Churikova, G. S.: A rejtett gazdaság és a statisztikai számbavétel problémái.

Bekzhanova, T. K.: A kereskedelmi bankok és a biztosítók rejtett tranzakciói Kazahsztánban.

Sovmen, S. D.: Az élelmezés párhuzamos gazdasági volumenének statisztikai becslése.

Raiskaya, N. N. et al.: Oroszország gazdasága 2009–2010-ben – tendencia, elemzés, előrejelzés.

Kuchmaeva, O. V. – Petryakova, O. L. – Maryanova, E. A.: A gyermekek jólétének statisztikai megfigyelése Oroszországban.

Goryacheva, V. G. – Bezaeva, O. V.: Új lakossági megtakarítási politika.

Vasiliev, S. B. – Shumilova, M. M.: Demográfiai folyamatok Karéliában a huszonegyedik század elején.

Smirnov, V. S.: Oroszország gazdasági és szociális szerepe a Szovjetunióban.

2010. ÉVI 2. SZÁM

Sbarskaya, I. A.: A 2010. évi orosz népszámlálás előkészületei.

Vishnevskiy, A. G. – Zakharov, S. V.: Mit tudnak és mit nem az orosz demográfiai statisztikák.

Ivanov, Y. N. – Kulikovskaya, N. B.: A FÁK-országokról készült statisztikák néhány problémája a Stiglitz Bizottság jelentésének fényében – a gazdasági aktivitás és a társadalmi haladás mérése.

Kusnetsov, V. I. – Orekhov, N. V.: A GDP nemzetközi összehasonlításának története és jövőbeni lehetőségei.

Bokun, N. C. – Bondarenko, N. N. – Pekarskaya, N. E.: Az innováció fejlődése Fehéroroszországban – az EU-országokkal való összehasonlíthatóság kérdései.

Simonova, M. D.: A külföldi gazdasági kapcsolatok „globalizációjának” statisztikai vizsgálata.

Elefterova, M. P.: Munkaerő-migráció Oroszországban és a munkaerőpiacra gyakorolt hatása.

Varshavskaya, E. Y.: A mezőgazdasági munkaerő lehetséges becslési módszerei Oroszországban.

Zubova, L. G. – Arzhanykh, E. V.: Posztgraduális képzések Oroszországban: lehetőségek, tendenciák, fejlesztési nehézségek.

Polyakova, G. P.: Új információtechnológiai alkalmazások a Nyizsnyij Novgorodi Statisztikai Hivatal tájékoztatási rendszerében.

Klorshtein, V. E. – Miller, D. A.: A statisztikai adatgyűjtési és -feldolgozási rendszer modernizációja a Brjanszki terület Statisztikai Hivatalánál.

Bolotova, V. M.: A területi statisztika fejlesztése a Volgográdi területen – alapvető fejlesztések a Volgográdi terület Statisztikai Hivatalában.

Telyatnikov, N. B.: A statisztikai minőségellenőrzés tanulmányozásának szükségessége.

Bakumenko, L. P. – Sirazeeva, A. A.: A rosszindulatú daganatok túlélési rátája a Marij El Köztársaságban.

Zakharov, N. D. – Larionova, E. I. – Sizova, I. V.: A szívgyógyszerfogyasztás és az ezzel kapcsolatos marketingfordítások.

2010. ÉVI 3. SZÁM

Pashintseva, N. I.: A Rosstat elektronikus szolgáltatásainak fejlesztése.

Kotlyarevskaya, T. I.: A Rosstat 2010. évi tudományos és módszertani tervei.

Kovtun, N. V.: A hivatalos statisztikai rendszer Ukrajnában – problémák és a további fejlesztés.

Az állóeszközök összetétele és állapota Oroszországban.

Gordonov, M. Y.: Az állóeszközök mai piaci értékének becslése és az adatfelvétel (11-FSS sz. kérdőív) adatainak e célú felhasználása.

Voskoboinikov, I. B. – Dryabina, E. V.: Az orosz ipar állóeszköz-állománya 1970 és 2004 között.

Bogachev, V. V. – Borusyak, K. K. – Prozorina, L. V.: Főkomponens-elemzés alkalmazása a vállalkozások gazdasági értékének meghatározásához.

Bokun, N. C.: Problémák a kiskereskedelmi statisztikai többdimenziós adatfelvételek tervezésében.

Ageenko, A. A. – Yurkevich, S. V.: A válság előrehaladásának területi mutatói a gazdasági és a pénzügyi szektorban.

Deryugina, I. V.: Mezőgazdaság Oroszországban – ciklusok és válságok 1998 és 2009 között.

Nasedkina, T. I.: Mezőgazdasági kisvállalkozások fejlődése a Belgorodi terület agráripari parkjában.

Khanin, G. I.: Kereseti különbségek a forradalom előtti Oroszországban.

Eldyaeva, N. A. – Dzhambinova, E. S.: A népszámlálások tapasztalatai Kalmükföldön.

Wirtschaft und Statistik

A NÉMET SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI
HIVATAL FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 3. SZÁM

Schorn, K. – Gisart, B.: Szavazói magatartás a 2009. évi választásokon nem és korcsoport szerint.

Mai, C.: Munkaerőpiac a pénzügyi és gazdasági válság alatt.

Blumöhr, T. – Brand, R. – Gurrath, P.: Mezőgazdasági összeírás, 2010.

Seidel, A.: A módosított NACE Rev. 2 alkalmazása a szolgáltatási szektor rövid távú gazdasági statisztikáinak összeállításában.

Baumann, T. – Schönfeld, G. – Wenzelmann, F.: Új adatfelvétel a vállalkozások képzési és oktatási kiadásairól.

Altis, A.: A köztisztviselők nyugdíjbiztosításának tendenciái.

Czajka, S. – Mohr, S.: A háztartások interneten keresztül bonyolított vásárlásai.

Vorholt, H.: Energiatermelésre használt fa-termékek árindexe.

Heinbach, W. D.: Kollektívbéralku- és bérhátrány-tendenciák.

Közljük kedves Olvasóinkkal, hogy a *Statisztikai Szemle* júliusi és augusztusi száma összevontan, augusztusban jelenik meg.
